

OPETUSHALLITUS

Kirsi Kallioniemi, Martti Majuri, Seija Mahlamäki-Kultanen

AMMATTIOSAAMISEN NÄYTÖT JA NÄYTTÖTUTKINNOT VERTAILUSSA

Kirsi Kallioniemi, Martti Majuri ja Seija Mahlamäki-Kultanen

AMMATTIOSAAMISEN NÄYTÖT JA NÄYTTÖTUTKINNOT VERTAILUSSA

OPETUSHALLITUS

© Opetushallitus ja tekijät
Taitto: Edita Prima Oy

ISBN 978-952-13-3595-2 (nid.)
ISBN 978-952-13-3595-9 (pdf)

Edita Prima Oy, Helsinki 2008

TIIVISTELMÄ

Näyttötutkintojärjestelmän keskeiset tavoitteet määriteltiin ensimmäisiä kertoja hallituksen esityksessä vuonna 1993 ja ammattitutkintolaissa sekä sittemmin laissa ammatillisesta aikuis-koulutuksesta. Näyttötutkintoja ohjaavia säädöksiä on myöhemmin muutettu useita kertoja, tutkimuksen tarkasteluhetkeen mennessä viimeksi vuonna 2005. Näyttötutkinnot ovat ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomia perus-, ammatti- tai erikoisammattitutkin-toja, joissa tutkinnon perusteissa määritelty ammattitaito osoitetaan tutkintotilaisuuksissa.

Ammattiosaamisen näytöt otettiin käyttöön 1.8.2006 jälkeen alkaneissa ammatillisten pe-rustutkintojen opetussuunnitelmaperusteisissa koulutuksissa. Ammattiosaamisen näytöt ovat koulutuksen järjestäjän ja työelämän yhdessä suunnittelemlia, toteuttamia ja arvioimia työtilanteita tai työprosesseja.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tehdä näkyväksi, mitkä ovat yhtäläisyydet ja erot kahdes-sa erilaisessa osaamisen osoittamistavassa, kun opiskelija suorittaa ammatillista perustutkin-toa opetussuunnitelmaperusteisesti ja/tai tutkinnonsuorittaja näyttötutkinnon perusteiden mukaisesti. Vertailuaineisto koottiin viideltä eri alalta. Tutkimusaineisto koostui koulutuk-sen järjestäjiltä kerätystä asiakirja-aineistosta, haastatteluaineistosta sekä Webropol-kysely-lä kerätystä materiaalista. Asiakirja-aineistoa pyydettiin 40 koulutuksen ja/tai tutkintojen järjestäjältä ja sitä saatiin 23 järjestäjältä. Asiakirja-aineiston lisäksi haluttiin tutkimukseen mukaan vahva käytännön toiminnan näkökulma. Tutkimukseen haastateltiin yhteensä 20 ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen asiantuntijaa sekä viittä johtajaa, joilla oli kokemusta ja näkemystä tutkituista järjestelmistä.

Tutkimuksen tuloksena voidaan todeta, että opetussuunnitelmaperusteisen koulutuksen ja näyttötutkintojärjestelmän toteutuksessa oli paljon samankaltaisuuksia, mutta myös ero-avaisuuksia. Samankaltaisuutta oli mm. tutkintojen perusteissa, velvoitteessa aikaisemman osaamisen tunnustamiseen ja arvioinnissa. Molemmissa järjestelmissä käytännön tasolla pyrkimyksenä oli löytää tutkinnon suorittajille henkilökohtaisia ratkaisuja. Merkittävimmät erot liittyivät käytettyihin käsitteisiin, arvioinnin riippumattomuuteen sekä toimielimen ja tutkintotoimikuntien toimintaan. Tutkimushaastatteluissa ammattiosaamisen näyttöihin ja näyttötutkintojen tutkintotilaisuuksiin johtavaa prosessia kuvattiin hyvin samansisältöises-ti. Tutkimuksen tuloksista koottiin taulukkoon tutkinnon suorittajan yleinen suorituspro-sessi. Molemmilla järjestelmillä oli kuitenkin oma käsitteistönsä sekä omat lähtökohtansa ja tarpeensa.

Asiasanat:

Ammatillinen koulutus, ammattiosaamisen näytöt, näyttötutkinnot, työssäoppiminen

SISÄLTÖ:

JOHDANTO	6
1. VERTAILUN LÄHTÖKOHDAT.....	7
1.1. Näyttötutkintojärjestelmä	7
1.2. Ammattiosaamisen näytöt.....	10
1.3. Käsitteet.....	12
2. TUTKIMUSTEHTÄVÄ	15
3. TUTKIMUSMENETELMÄ JA -AINEISTO	16
3.1. Tutkimusmenetelmä	16
3.2. Aineiston hankinta.....	16
3.3. Aineiston käsittely.....	18
4. TULOKSET	20
4.1. Ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen suunnitleminen	20
4.2. Osaamisen tunnustaminen.....	27
4.3. Ammattitaidon arviointi ammattiosaamisen näytössä ja näyttötutkinnon tutkin- totilaisuudessa.....	31
4.4. Laadun arviointi ja toiminnan kehittäminen.....	38
4.5. Asiantuntijoiden kokemukset ammattiosaamisen näytöistä ja näyttötutkinnoista sekä ehdotuksia niiden kehittämiseksi	43
4.6. Asiantuntijoiden terveiset.....	49
5. TULOSTEN YHTEENVETO	52
6. POHDINTA	57
LÄHDELUETTELO	60

LIITTEET

Liite 1. Aineistopyyntökirje

Liite 2. Haastattelulomake ammattiosaamisen näyttöjen asiantuntijoille

Liite 3. Haastattelulomake näyttötutkintojen asiantuntijoille

Liite 4. Haastattelulomake oppilaitosjohdolle

TAULUKOT JA KUVIO

- Taulukko 1.** Tutkimuksen asiakirja-aineistot aloittain
- Taulukko 2.** Ammattiosaamisen näytön ja näyttötutkinnon suunnittelun yhtäläisyydet ja erot
- Taulukko 3.** Osaamisen tunnustaminen perustutkinnoissa
- Taulukko 4.** Ammattitaidon arviointi ammattiosaamisen näytössä ja näyttötutkinnoissa
- Taulukko 5.** Toimielimen ja tutkintotoimikunnan yhtäläisyydet ja erot
- Taulukko 6.** Kokemukset ammattiosaamisen näytöistä
- Taulukko 7.** Kokemukset näyttötutkinnoista
- Taulukko 8.** Yleinen tutkinnon suoritusprosessi
- Taulukko 9.** Alakohtaisia eroja kansallisissa näyttöaineistoissa ammattiosaamisen näyttöjen näyttöympäristöjen kuvauksissa.
- Kuvio 1.** Ammattiosaamisen näyttöjä järjestäneiden koulutuksen järjestäjien keski-johdon näkemykset siitä, miten kokemukset näyttötutkinnoista ovat auttaneet tai haitanneet ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelua.

JOHDANTO

Tutkimuksessa tarkastellaan ammatillisia perustutkintoja opetussuunnitelmaperusteisen koulutuksen ja näyttötutkintojärjestelmän näkökulmasta. Erityisesti tutkimuksen tavoitteena on ollut konkretisoida yhtäläisyydet ja erot ammatillisen osaamisen osoittamisessa ja arvioinnissa suoritettaessa ammatillista perustutkintoa. Tarkasteltavina vertailunäkökulmina olivat muun muassa toimintaa ohjaava lainsäädäntö, ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen tutkintotilaisuuksien suunnittelu ja toteutus, osaamisen tunnustaminen -tutkintojen suoritustapa ja -prosessi sekä arviointi.

Tutkimus käynnistyi syksyllä 2007, ja aineiston hankinta alkoi syyskuussa. Aineisto oli kokonaisuudessaan koottu marraskuun loppuun mennessä, ja raportti valmistui tammikuussa 2008. Tutkimustyön tekijät ja raportoijat ovat Kirsi Kallioniemi ja Martti Majuri Hämeen ammattikorkeakoulun ammatilliselta opettajakorkeakoululta. Työtä ohjasi HAMKin ammatillisen opettajakorkeakoulun johtaja, dosentti Seija Mahlamäki-Kultanen ja Opetushallituksen puolesta projektikoordinaattori Matti Kurikka ja opetusneuvos Markku Kokkonen. Käytännön toimissa on avustanut kehittämissihteeri Pia Nurmi. Tutkimustyötä on tehty parityönä ja sitä on tehty rinnan ammattiosaamisen näyttöjen toimeenpanoa koskevan tutkimuksen kanssa mm. niin, että osa tutkimusaineistosta on yhteistä. Tutkimuskysymyksiä, tutkimusmenetelmiä ja aineiston hankintaa tarkennettiin yhdessä tutkimuksen tilaajan kanssa neljässä yhteisessä palaverissa.

Tutkimus on tehty ESR-tuella, ja rahoittavana viranomaisena on ollut Opetushallitus.

Haluamme esittää lämpimät kiitokset tämän tutkimuksen mahdollistaneille henkilöille hyvin sujuneesta ja innostuneesta yhteistyöstä: Opetushallituksen edustajille, haastatelluille ja heidän taustaorganisaatioilleen.

Hämeenlinnassa 31. tammikuuta 2008

Kirsi Kallioniemi

Martti Majuri

Seija Mahlamäki-Kultanen

1. VERTAILUN LÄHTÖKOHDAT

Koulutusta käsittelevässä keskustelussa näyttötutkintojärjestelmä yhdistetään useimmiten ammatilliseen aikuiskoulutukseen, ja ammattiosaamisen näytöt nuorille suunnattuun ammatilliseen peruskoulutukseen. Käsite ”näyttö” esiintyi virallisissa teksteissä ensin ammattitutkintolain yhteydessä. Laaja-alaisen koulutusohjelman ja väylän jatko-opinnoille tarjoavat ammatilliset perustutkinnot voidaan suorittaa hyvin monin eri tavoin. Järjestelmien lähtökohdissa on yhtäläisyyksiä, mutta myös eroja. Näyttötutkintojen kehittämässä ja ammattiosaamisen näytöissä keskeistä on ollut koulutuksen työelämävastaavuuden ja työelämäyhteistyön kehittäminen. Ammatillisen osaamisen määrittelyyn on pyritty löytämään työelämälähtöisiä kokonaisuuksia. Molempien järjestelmien kehittämisen taustalta löytyy myös koulutuksen kehittämiseen liittyviä tavoitteita; työelämän näkeminen oppimisympäristönä sekä arvioinnin ja ohjauksen kehittäminen. Kysymyksessä on kaksi eri järjestelmää, joiden syntyhistoriaa ja taustasitoumuksia tarkastellaan seuraavissa kappaleissa.

1.1. NÄYTTÖTUTKINTOJÄRJESTELMÄ

Näyttötutkintojärjestelmän keskeiset tavoitteet määriteltiin ensimmäisiä kertoja virallisesti hallituksen esityksessä (HE 286/1993) ammattitutkintoja koskevaksi lainsäädännöksi, ammattitutkintolaissa (L 306/1993) ja sittemmin laissa ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (L631/1998). Työmarkkinaosapuolet, opettajat ja opetushallinto toimivat ja kehittivät järjestelmää yhteistyössä. Uudistuksen taustalla oleva yksimielisyys oli ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämisen kannalta historiallisen merkittävä kansainvälisestäkin. (Yrjölä ja kumppanit 2000).

Ammattitutkintoja koskevan lakiesityksen lähtökohdista osa oli jo hyvin samansisältöisenä esillä vuonna 1969 koulutusrakennekomitean mietinnössä, mutta 1970-luvulla ajattelu johti käytännössä oppilaitoskeskeiseen ja opetussuunnitelmaperusteiseen malliin. Vuonna 1980 useiden Opetusministeriön asettamien toimikuntien ja yhteistyöelinten työn tuloksena esitykset alkoivat johtaa kohti ammattitaidon hankkimistavasta riippumatonta järjestelmää, jossa näytöillä oli keskeinen asema. (Yrjölä ja kumppanit 2000).

Hallituksen esityksen (HE 286/1993) keskeiset kohdat liittyivät ammattitaidon osoittamiseen sen hankkimistavasta riippumattomissa tutkinnoissa. Esityksessä tutkinnot määriteltiin ammatillisiksi perustutkinnoiksi, ammattitutkinnoiksi ja erikoisammattitutkinnoiksi.

Ammattitutkintolaki kumottiin ja näyttötutkintojärjestelmää koskevat säädökset siirrettiin vähäisin muutoksin lakiin ja asetukseen ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (L631/1998 ja A 812/1998), jotka tulivat voimaan vuoden 1999 alusta.

Näyttötutkintojärjestelmää arvioimaan perustettiin Opetushallituksen toimesta työryhmä, joka käynnisti työnsä vuonna 1999. (Yrjölä ja kumppanit 2000). Keskeisinä kehittämiskohteina vuonna 2000 ilmestyneessä raportissa tuotiin esille seuraavia haasteita: Tutkintojen suorittaminen kytkeytyi varsinkin alkuvaiheessa vahvasti valmistavaan koulutukseen eikä ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomaan koulutukseen vielä päästy. Arvioinnin mukaan tutkintoa suorittavan tarpeita ei riittävästi huomioitu tutkintotilaisuuksissa. Tutkintojen perusteiden työelämälähtöisyyden suhtauduttiin arviointiraportissa jonkin verran

varauksellisesti. Parhaissa tapauksissa, jos työelämäyhteyksien avulla oli löydetty parhaita mahdollisia tutkintojen perusteiden laatijoita, perusteet vastasivat työelämän tarpeita.

Näyttötutkintojärjestelmää ohjaavia säädöksiä muutettiin v. 2005 aikana. Laki ja asetus ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain ja asetuksen muuttamisesta astuivat voimaan vuoden 2006 alussa. Muutoksilla pyrittiin ammatillisen lisäkoulutuksen ohjausjärjestelmän kehittämiseen. Tavoitteena on, että ammatillista lisäkoulutusta voidaan suunnitella, ohjata ja seurata entistä paremmin kokonaisuutena säilyttäen samalla järjestelmässä tarvittava joustavuus. (Näyttötutkinto-opas 2007).

Näyttötutkintojärjestelmässä eri tavoilla hankittu osaaminen tunnustetaan ja tunnustetaan. Näyttötutkinto suoritetaan osoittamalla näyttötutkinnon perusteissa määritelty ammattitaito. Järjestelmän keskeisiä periaatteita ovat:

1. kolmikantayhteistyö: työnantajatahojen, työntekijätahojen ja opetusalan tiivis yhteistyö tutkintorakenteesta päätettäessä, tutkintojen perusteita laadittaessa sekä näyttötutkintoja suunniteltaessa, järjestettäessä ja arvioitaessa,
2. tutkintojen riippumattomuus ammattitaidon hankkimistavasta,
3. tutkinnon tai tutkinnon osan suorittaminen osoittamalla ja
4. henkilökohtaistaminen.

Tutkintovaatimukset ja niiden arviointi johdetaan työelämästä. Näyttötutkintotilaisuuksia ei laadita ja suunnitella olemassa olevan koulutuksen mukaan, millä estetään tutkinnon muodostuminen käytännössä jonkinlaiseksi koulutuksen päättötutkinnoksi. (Näyttötutkinto-opas 2007).

Opetushallitus päättää tutkintotoimikuntien toimialoista ja -alueista. Tutkintotoimikunnan toimialana on joko yksi tai yleensä useampia näyttötutkintoja. Siinä ovat edustettuina alan työnantajat, työntekijät, opettajat ja tarvittaessa itsenäiset ammatinharjoittajat. Tutkintotoimikunnat sopivat näyttötutkintojen järjestämisestä koulutuksen järjestäjien ja muiden organisaatioiden kesken. Tutkintotoimikunnat vastaavat näyttötutkintojen järjestämisestä ja valvomisesta sekä kehittävät näyttötutkintojärjestelmää. (Opetushallitus 2006).

Näyttötutkintoon valmistavaa koulutusta tarjoavat etenkin aikuiskoulutukseen erikoistuneet organisaatiot. Tutkintotoimikunnat tekevät tutkinnon järjestäjien kanssa sopimukset näyttötutkintojen järjestämisestä. Tutkintojen järjestäjille keskeiseksi ohjenuoraksi tulevat tutkintovaatimuksissa määritelty ammattipätevyys sekä sen arviointia koskevat perusteet. Tuloksena on odotettua tehokkaampi ja jatkuvasti aktiivinen aikuiskoulutusjärjestelmä.

Yhtenä ratkaisuna aikuiskoulutuksen henkilökohtaistamisen kehittämishaasteisiin syntyi AiHe-projekti vuosille 2000–2006. AiHe-projektin tavoitteena oli Rikkisen (2006) mukaan parantaa näyttötutkintoihin valmistavan koulutuksen ja näyttötutkintotoiminnan laatua ja vaikuttavuutta henkilökohtaistamisen avulla. AiHe-projekti edisti ESR:n tavoiteohjelma 3:n (2000–2006) ja Kööpenhaminan julistuksen (2002) päämääriä. Jälkimmäisen yhtenä painopistealueena oli myös non-formaalien ja informaalien oppimisen tunnistaminen ja hyväksilukeminen. AiHe-projektin loppuraportissa (Spangar & Jokinen 2007) aikuiskoulutuksen kehittämissympäristön todetaan olevan käännevaiheessa. Nykyistä vaihetta raportin kirjoittajat nimittävät siirtymiseksi kysyntälähtöiseen aikuiskoulutukseen, jossa koulutuksen tavoitteet, sisällöt ja toteuttamistavat lähtevät asiakkaiden omista lähtökohdista. AiHe-projektin pohjalta esitettiin seuraavanlaisia suosituksia:

- * Näyttötutkintojärjestelmän kokonaisuuteen ja sen osakysymyksiin kohdistuvaa tutkimustoimintaa on voimistettava.
- * Henkilökohtaistamisen vaikuttavuutta on tutkittava näyttötutkintoprosessin kokonaisuudessa.
- * Henkilökohtaistamisen kehittämisessä on voimistettava aikuiskoulutuksellisten tavoitteiden selkiyttämistä ja strategista keskustelua.
- * Henkilökohtaisen paikallistason kehittämistyötä on tuettava kansallisilla eri hallinnonaloja integroivalla toiminnalla.
- * AiHe-projektin aikana syntyneiden henkilökohtaistamisen verkostojen ja toimijoiden yhteistoiminnan jatkumista on tuettava eri muodoin.
- * Henkilökohtaistamisen edellyttämän aikuiskoulutuksen osaamisen ja johtamisen tukemista on jatkettava AiHeen kokemusten pohjalta.

Henkilökohtaistamisesta annettiin Opetushallituksen määräys (43/011/2006). Asiakaslähtöisyyden periaate ohjaa henkilökohtaistamista näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisessa, tutkinnon suorittamisessa ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa. Koulutuksen järjestäjä huolehtii, että tutkinnon suorittaja saa tarvitsemaansa asiantuntevaa ohjausta. Ohjauksessa voidaan käyttää erilaisia muotoja.

Kesällä 2007 julkaistussa uudessa näyttötutkinto-oppaassa henkilökohtaistamisen periaatteet on huomioitu yksityiskohtaisesti. Tässä tutkimuksessa ne käsitellään tarkemmin luvussa 5.2. Näyttötutkinto-oppaasta löytyvät ohjeet näyttötutkintojen järjestämiseen kokonaisuudessaankin. (Näyttötutkinto-opas 2007).

Aiemmat tutkimukset näyttötutkintojärjestelmästä

Viime aikoina on tehty hyvin vähän näyttötutkintojärjestelmää koskevaa tutkimusta. Haltia (2007) on tehnyt diskurssianalyttistä tutkimusta henkilökohtaistamisesta. Henkilökohtaistaminen terminä on suhteellisen uusi ja sen käyttöön otolla on pyritty vaikuttamaan siihen, että toimijat todella ymmärtävät sisällöllisesti termin taustalla olevan näkemyksen aikuisesta yksilöllisenä oppijana. Haltian (2007) mukaan henkilökohtaistamisen kehittäjät uskovat oikean kielen merkitykseen asiaa edistettäessä. Kun puhutaan näyttötutkintojen perusteista, näyttötutkintojen järjestäjille asetetuista paineista ja opettajien mahdollisuuksista huolehtia henkilökohtaistamisesta, voidaan havaita henkilökohtaistamisen päämäärien tiellä olevia esteitä ja rajoituksia.

Koulutuksen arviointineuvosto julkaisi arviointiraportin ammatillisesta aikuiskoulutuksesta vuonna 2007. Raportin yhteenvedona todetaan näyttötutkintojen ja näyttöjen olleen tervetullut järjestelmä uudistus, ja oppisopimuksen yleistymisen aikuiskoulutuksessa mahdollistavan aikuisten kokemusten hyödyntämisen koulutusprosessissa. Menettelyihin liittyy kuitenkin staattisuuden vaara – kuten kaikkeen pelkästään omasta ja toisten kokemuksesta oppimiseen. Parhaimmillaankin tällainen koulutus on parhaiden työkäytänteiden rinnalla, ei koskaan edellä. (Raivola ja kumppanit 2007). Raportin mukaan alakohtaisissa ammatillisen koulutuksen tila-arvioinneissa ei tullut esille suuria alakohtaisia eroja aikuiskoulutusjärjestelyissä. Edelleen arvioinnin tuloksena todetaan, että aikuisopiskelijat ovat oma pedagoginen erityisalueensa, mikä näkyy sekä opetussuunnitelmissa, opetuksen henkilökohtaistamisessa, nuorten koulutuksen toimintatavoista poikkeavissa työtavoissa, koulutuksen työelämälähtöisyydessä sekä jalkautumisessa työpaikoille. (Raivola ja kumppanit 2007).

1.2. AMMATTIOSAAMISEN NÄYTÖT

Ammattiosaamisen näyttöjen kehittäminen käynnistyi 1990-luvun loppupuoliskolla ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelmauudistusten yhteydessä. Opetusministeriön päätöksessä ammatillisen perustutkintojen kehittämisestä (212/430/98, 23.6.1998) todetaan, että ”uudistettaviin ammatillisena peruskoulutuksena suoritettaviin tutkintoihin liitetään näyttöön perustuva osoitus ammatillisten opintojen tavoitteiden saavuttamisesta”. Opetusministeriö asetti työryhmän, jonka tehtävänä oli tehdä ehdotus näyttöjen toteuttamisesta LVI-, rakennus- ja maanmittausalan sekä sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinnoissa siten, että se voitiin ottaa huomioon opetussuunnitelman perusteita laadittaessa. Työryhmän tehtävänä oli myös selvittää näyttöjen järjestämismalleja ja tehdä ehdotus uudistuksen toimeenpanemisesta. Työryhmässä olivat vahvasti edustettuna työntekijä- ja työnantajajärjestöt.

Näyttöjen toteuttamista pohtinut työryhmä esitti, että ammatillisten perustutkintojen näytöt otettaisiin käyttöön kehittämis- ja kokeiluvaiheen jälkeen kaikilla aloilla 1.8.2001 alkaen. Näyttöjen kehittäminen ja kokeilut ehdotettiin käynnistettäväksi pilottihankkeilla 1.10.1999 alkaen. Ammattiosaamisen näyttöjen kehittäminen aloitettiin joulukuussa 1999 yhdeksän pilotin voimin. Vuonna 2000 ja 2001 käynnistettiin ESR-rahoituksella ja kansallisella rahoituksella kehittämishankkeita vuonna 2000 ja 2001 uudistuneissa tutkinnoissa. Ammattiosaamisen näyttöjen kehittämis- ja kokeilutoiminta jatkui koko EU-rakennerrahastokauden ajan eli vuoden 2006 ja osin vuoden 2007 loppuun asti.

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaan vuosille 1999 – 2004 on kirjoitettu, että näytöt kehitetään suunnitelmakaudella asteittain ammatilliseen peruskoulutukseen osaamisen laadun varmistamiseksi, näytöt ovat osa koulutusta ja ajoittuvat koko koulutuksen ajalle, samanaikaisesti kehitetään oppimista tukevia opetusjärjestelyjä sekä opiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluja ja että näyttöjärjestelmä ei saa lisätä keskeyttämisä eikä vähentää lähiopetuksen määrää.

Hallituksen esityksessä (HE 41/2005) todetaan mm., että

”Esityksen mukaan opetussuunnitelmaperusteisessa ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa opiskelijan ammatillista osaamista arvioitaisiin muun arvioinnin ohella opiskelijan käytännön työtilanteissa tai -tehtävissä opiskelun aikana antamien uudentyyppisten ammattiosaamisen näyttöjen perusteella.

Ammattiosaamisen näyttöjen tarkoituksena olisi varmistaa ammatillisen koulutuksen laatua, kehittää työelämäyhteyksiä, tehostaa koulutuksesta työelämään siirtymistä ja yhtenäistää opiskelijan arviointia.

Ammattiosaamisen näytössä opiskelija osoittaisi tekemällä käytännön työtehtäviä, miten hyvin hän on saavuttanut työelämän edellyttämän ammattitaidon.”

Muutokset lakiin ammatillisesta koulutuksesta (L 601/2005) tulivat voimaan 1.1.2006. Lakimuutosten mukaan ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa opiskelijan ammatillista osaamista tulee muun arvioinnin ohella arvioida ammattiosaamisen näyttöjen perusteella. Lakia täydentävä valtioneuvoston asetus (A 603/2005) tuli myös voimaan 1.1.2006. Ammattiosaamisen näytöt otettiin käyttöön v. 2006 aloittavien opiskelijoiden opetussuunnitelmissa.

Aiempiä tutkimustuloksia ammattiosaamisen näytöistä

Suosituksena on ollut, että ammattiosaamisen näytöt järjestettäisiin pääsääntöisesti työssäoppimisen yhteydessä, ja tämä tuntuukin olevan vahvasti suuntauksena käytännössä. Aina-kin ensimmäisten tutkimustulosten perusteella ammattiosaamisen näytöt vaikuttavat kehittäneen työssäoppimista mm. jämäköittämällä ohjausta ja työssäoppimisen suunnittelua sekä vahvistamalla työssäoppimisen laatua (Vehviläinen 2004; Hakala 2006; Hakala 2007).

Vehviläisen (2004) tutkimuksessa oli tarkoituksena nimenomaisesti selvittää ammattiosaamisen näyttöjen vaikutuksia ammatillisen koulutuksen laatuun. Ammattiosaamisen näytöt vaikuttavat tutkimuksen perusteella kehittävän työssäoppimisen laatua tehostamalla oppimista, tekemällä työssäoppimisesta suunnitelmallisempaa ja tavoitteellisempaa sekä parantamalla ohjausta. Ammattitaidon koetaan näyttöjen myötä vastaavan yhä paremmin työelämän edellyttämiä vaatimuksia. Näytöillä on ollut vaikutusta myös opintojen yksilöllistämiseen. Merkittävä vaikutus ammattiosaamisen näytöillä on ollut oppimishalun lisääntymiseen, niin opettajien kuin työelämän edustajien tulkinnan mukaan. (Vehviläinen 2004). Ammattiosaamisen näyttöjen myötä yhteistyö opettajien ja työpaikkaohjaajien välillä on lisääntynyt, mikä selittää myös osittain ammatillisen arvostuksen lisääntymistä (Vehviläinen 2004; Hakala 2007). Myös Eerolan ja Majurin (2006) tutkimuksessa näytöt mainittiin merkittävänä työelämäyhteistyömuotoina. Niiden todettiin mm. edistäneen opettajien keskinäistä yhteistyötä. Huolimatta siitä, että haastatteluaineisto kerättiin jo keväällä 2005 ja syksyllä 2006, monet haastatelluista opettajista, työpaikkaohjaajista ja johtajista toivat näyttöihin liittyviä näkökulmia esille. Ammattiosaamisen näyttöjen odotettiin jämäköittävän työssäoppimista ja lisäävän työelämävastaavuutta, mutta niiden pelättiin aiheuttavan tarpeetonta lisätyötä.

Hakalan (2007) tutkimuksen perusteella näyttöjen käyttöönotolla on ollut seuraavia vaikutuksia: Näytöt ovat muuttaneet oppilaitoksen opetus- ja arviointisuunnitelmia joidenkin oppilaitosten kohdalla perustavasti; yleisenä suuntauksena on ollut opetussuunnitelmien käytännönläheistäminen ja yhteistyö työelämän edustajien kanssa. Opiskelijoiden henkilökohtainen ohjaus näyttää kehittyneen erityisesti työelämässä useimmiten työssäoppimisen yhteydessä suoritettavien näyttöjen myötä; erityisesti työpaikkaohjaajien, mutta myös opettajien mukaan työssäoppimisen suunnitteluun ja ohjaukseen on tullut enemmän suunnitelmallisuutta. Opettajien yhteistyö on näyttöjen myötä lisääntynyt ja opetusmenetelmät monipuolistuneet ja opettajat kokevat työnsä myös mielekkäämmäksi, vaikka aloitusvaiheessa näytöt vievätkin aikaa. Opettajien ja työpaikkojen yhteistyöstä on näyttöjen toteuttamisen myötä tullut säännöllisempää; työpaikkaohjaajien kanssa keskustellaan enemmän, ja työpaikkaohjaajat kokevat näyttöjen vaikuttaneen innostavasti ja kannustavasti (Hakala 2007). Kehittämiskohteet liittyivät opetussuunnitelman perusteisiin. Niihin pohjautuvia kansallisia näyttöaineistoja ammattitaitovaatimuksineen pidettiin liian vaativina ja niiden vaatimustaso aiheutti sekaannusta. Ammattiosaamisen näyttöjen toimielimen roolissa ja linjauksissa on vielä tutkimuksen mukaan kehittämistä.

Ammattiosaamisen näyttöjen toimeenpanoa koskevassa selvityksessä oppilaitosten todetaan olevan hyvässä alussa. Pakolliset toimet, kuten toimielimen asettaminen ja ammattiosaamisen näyttöjen vaatimat asiakirjapäivitykset on tehty vähintään siinä määrin, että näytöt on voitu käynnistää. Oppilaitokset ovat kuitenkin eri vaiheissa, kaikilla on vielä työtä ja toiminta hakee muotoaan. (Jussila, Paavola & Mahlamäki-Kultanen, 2008).

1.3. KÄSITTEET

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kahta erilaista ammatillisen osaamisen osoittamistavan järjestelmää, joissa molemmissa ”näyttö” ammattitaidon osoittamisessa ja arviointimenetelmänä on keskeinen. Molemmissa hallinnollisissa järjestelmissä on omat käsitteensä, vaikka toisinaan niiden merkitys on hyvin samanlainen molemmissa järjestelmissä. Keskeisimmät tässä tutkimuksessa käytetyt käsitteet on kuvattu seuraavassa.

Ammattiosaamisen näyttö on koulutuksen järjestäjän ja työelämän yhdessä suunnittelema, toteuttama ja arvioima työtilanne tai työprosessi. Ammattiosaamisen näytössä opiskelija osoittaa tekemällä käytännön työtehtäviä mahdollisimman aidoissa työtilanteissa, miten hyvin hän on saavuttanut opetussuunnitelman perusteiden ammatillisten opintojen tavoitteena määritellyn työelämän edellyttämän ammattitaidon. (L 601/2005 ja Ammattiosaamisen näytöt käyttöön 2006).

Ammattiala

Usean ammatin muodostama laajempi kokonaisuus, esim. elektroniikka- ja sähköteollisuus tai kauneudenhoitoala. Kun ammattialaa verrataan koulutusala-, opintoala- ja koulutusaseteluokitukseen, niin se sijaitsee yleensä perustutkinnon tai opintoalan tasolla. (Tilastokeskus).

Ammatillinen neuvottelukunta

Oppilaitoksessa voi olla yksi tai useampia neuvottelukuntia. Neuvottelukuntaan valitaan henkilöt niin, että he edustavat oppilaitosta, opettajakuntaa, alan keskeisimpiä työmarkkinajärjestöjä ja oppilaitoksen kehittämisen muuta asiantuntemusta. Neuvottelukunnat edistävät oppilaitoksen ja työelämän välistä yhteistyötä ja toimivat tukena alan koulutuksen sisällön uudistamisessa ja kehittämisessä sekä antavat alueellisia arvioita koulutuksen määrällisistä tarpeista. (A 491/1987).

Ammatillinen perustutkinto

Ammatillisen perustutkinnon laajuus on 120 opintoviikkoa. Ammatillinen perustutkinto voidaan suorittaa ammatillisena peruskoulutuksena opetussuunnitelman perusteiden mukaan tai näyttötutkintona näyttötutkinnon perusteiden mukaan. Ammatillisen perustutkinnon suorittaminen opetussuunnitelman perusteiden mukaan suoritettuna kestää noin 3 vuotta ja sisältää työssäoppimista vähintään 20 opintoviikkoa. Näyttötutkinnoissa koulutuksen pituus vaihtelee riippuen aikaisemmasta koulutuksesta ja työkokemuksesta. Perustutkinto antaa yleisen jatko-opintokelpoisuuden korkeakouluihin.

Arvioija

Ammattitaidon osoittamista eli tutkintosuoritusta arvioiva henkilö. (Näyttötutkinto-opas, 2007).

Henkilökohtaistaminen

Koulutuksen järjestäjä huolehtii näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen haakeutumisen, tutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon henkilökohtaistamisesta. (L 631/1998, muutos 1013/2005). Henkilökohtaistamisesta Opetushallitus on antanut erillisen määräyksen 43/011/2006. Henkilökohtaistamisessa koulutuksen järjestäjälle on asetettu velvoite tarjota aikuisille asiakaslähtöisesti suunniteltua ja toteutettua neuvontaa, ohjausta sekä muita yhteisesti sovittavia tukimuotoja ja palveluja näyttötutkintoon ja siihen

valmistavaan koulutuksen hakeutumisessa, tutkinnon suorittamisessa ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa (valmistavassa koulutuksessa). (Näyttötutkinto-opas 2007).

Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma

Henkilökohtaisessa opiskelusuunnitelmassa (HOPS) määritellään oppimisen tavoitteet, opintojen suorittaminen, suoritustavat ja ajoitus sekä opintojen arviointi.

Koulutusala

Tässä tutkimuksessa koulutusalaa pidetään yläkäsitteenä, joka määrittelee yleisellä tasolla, miten koulutus sijoittuu erilaisille yhteiskunnan ja työelämän aloille. Opintoaloja laajempi kokonaisuus, joka sisältää toisiinsa läheisesti liittyviä opintoaloja.

Koulutuksen järjestäjä

Opetusministeriö voi myöntää kunnalle, kuntayhtymälle, rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle taikka valtion liikelaitokselle luvan ammatilliseen perustutkintoon, ammattitutkintoon ja erikoisammattitutkintoon valmistavan koulutuksen ja ammatillisen lisäkoulutuksen järjestämiseen. (L 630/1998 ja L 631/1998).

Näyttö

Ks. ammattiosaamisen näyttö, tutkintosuoritus ja tutkintotilaisuus.

Ammattiosaamisen näyttö voidaan antaa opintokokonaisuuden osina, ja käytössä on tällöin puhekielen ilmaisu osanäyttö.

Näyttötutkinnon järjestäjä

Koulutuksen järjestäjä tai muu yhteisö tai säätiö, joka on tehnyt tutkintotoimikunnan kanssa tiettyä näyttötutkintoa koskevan järjestämissopimuksen.

Näyttötutkintojen järjestämissopimus

Tutkintotoimikunnan tekemä sopimus koulutuksen järjestäjän tai muun yhteisön tai säätiön kanssa näyttötutkintojen järjestämisestä. (L 631/1998).

Näyttötutkinto

Näyttötutkinto on ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa (631/1998) tarkoitettu ammattitaidon hankkimistavasta riippumaton perus-, ammatti- tai erikoisammattitutkinto. Tutkinnon perusteissa määritelty ammattitaito osoitetaan tutkintotilaisuudessa.

Näyttötutkintoon valmistava koulutus

Tässä tutkimuksessa näyttötutkintoon valmistavalla koulutuksella tarkoitetaan aikuisille suunnattua näyttöihin valmistavaa koulutusta. Tutkintojen järjestäjä päättää näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen sisällöstä ja järjestämisestä tutkintojen perusteiden mukaisesti. Tutkintojen perusteista päättää Opetushallitus.

Näyttöympäristö

Tässä tutkimuksessa näyttöympäristöllä tarkoitetaan paikkaa, jossa tutkinnon perusteissa määritelty ammattitaito osoitetaan.

Oppilaitos

Laissa ammatillisesta koulutuksesta (630/1998, § 40) mainitaan oppilaitos paikkana, jossa lain mukaista opetusta järjestetään ja jolla on oma rehtori. Oppilaitos on tässä selvityksessä

yleisnimitys, jolla tarkoitetaan koulutuksen järjestäjän alla suoraan olevaa tasoa. Toiminnallisesti oppilaitos on voitu jakaa esim. yksiköihin, toimipisteisiin tai opetuspisteisiin. Oppilaitosjohtolla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa rehtoreita ja apulaisrehtoreita.

Oppilaitoksen asiantuntija

Oppilaitoksen asiantuntijalla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa henkilöä, jolla on ruohonjuuritason kokemusta ja näkemystä ammattiosaamisen näytöistä ja näyttötutkinnoista tai molemmista. Asiantuntijat voivat olla esim. opettajia, kouluttajia, koulutuspäälliköitä, vastuukouluttajia tai tutkintovastaavia.

Toimielin

Toimielimen asettaa koulutuksen järjestäjä, ja sen jäsenien tulee edustaa koulutuksen järjestäjää, opettajia, opiskelijoita sekä työ- ja elinkeinoelämää. Toimielimen vastuulla on näyttötoiminnan toteuttamisen valvonta. (L 601/2005).

Tutkintotilaisuus

Tässä tutkimuksessa tutkintotilaisuudella tarkoitetaan tapahtumaa, jossa näyttötutkinnon suorittaja osoittaa tutkinnon perusteissa vaadittavan ammattitaidon.

Tutkintotoimikunta

Opetushallituksen asettama, työnantajia, työntekijöitä, opettajia ja ammatinharjoittajia edustava luottamuselin. Tutkintotoimikunnat mm. johtavat tutkintojen järjestämistä ja antavat tutkintotodistukset. (L 631/1998, muutos 1013/2005).

Tutkintosuoritus

Näyttötutkinto suoritetaan osoittamalla hyväksytysti tutkinnon perusteissa vaadittu osaamisen tutkintotilaisuuksissa käytännön töissä ja toiminnassa. (Näyttötutkinnon perusteet, Opetushallituksen määräys). Tässä tutkimuksessa tutkintosuoritus on näyttötutkinnon suorittajan tutkintotilaisuudessa antama osoitus tutkinnon perusteissa vaadittavasta ammattitaidosta.

2. TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimus on Opetushallituksen tilaama ja pohjautuu tarjouspyyntöön toukokuussa 2007, jonka perusteella laadittiin tutkimussuunnitelma ja solmittiin tutkimussopimus. **Tutkimuksen tavoitteena on konkretisoida ja tehdä näkyväksi yhtäläisyydet ja erot kahdessa erilaisessa osaamisen osoittamistavassa, kun suoritetaan ammatillista perustutkintoa a) opetussuunnitelmaperusteisesti ja b) näyttötutkinnon perusteiden mukaisesti.**

Tutkimuksen vertailunäkökulmia ovat:

- lainsäädännölliset yhteneväisyydet ja eroavaisuudet ammattiosaamisen näytöissä ja näyttötutkinnoissa,
- tutkintojen suorittamistavan ja opiskeluprosessin yhteneväisyydet ja eroavaisuudet,
- ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen tutkintotilaisuuksien suunnittelun yhteneväisyydet ja eroavaisuudet,
- osaamisen tunnustamisen yhteneväisyydet ja eroavaisuudet ammattiosaamisen näytöissä ja näyttötutkinnoissa,
- arviointikäytäntöjen yhteneväisyydet ja eroavaisuudet ammattiosaamisen näytöissä ja näyttötutkinnoissa sekä
- laadunvarmistuksen ja kehittämistoiminnan yhteneväisyydet ja eroavaisuudet ammattiosaamisen näytöissä ja näyttötutkinnoissa.

Tutkittaviksi aloiksi, joilla vertailunäkökulmaa toteutettiin, valittiin luonnonvara-ala (maatilatalouden perustutkinto), liiketalouden ja hallinnon ala (liiketalouden perustutkinto), tekniikan ja liikenteen ala (kone- ja metallialan perustutkinto), sosiaali- ja terveysala (hiusalan perustutkinto) sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousala (kotitalous- ja kuluttajapalvelujen perustutkinto). Alat valittiin edustamaan keskeisiä ja tavallisimpia ammatillisia tutkintoja.

Selvityksen eräänä tehtävänä on tuoda esille, miten lainsäädännössä säädetyt periaatteet toteutuvat käytännössä ja mitä kehittämiskohteita ja haasteita kahdessa erilaisessa osaamisen osoittamistavassa on tunnistettavissa.

Tutkimuksen tulokset esitellään vertailunäkökulmien mukaisessa järjestyksessä luvussa 5, muuten paitsi lainsäädäntö ja hallinto on käsitelty kunkin vertailunäkökulman yhteydessä. Tulosten esittelyssä samaan koulutuskuntayhtymään kuuluvista koulutuksen järjestäjistä sekä ammattiosaamisen näyttöjen järjestäjistä että näyttötutkintojen järjestäjistä käytetään samaa tunnistekirjainta.

3. TUTKIMUSMENETELMÄ JA -AINEISTO

3.1. TUTKIMUSMENETELMÄ

Tämä tutkimus on lähes yksinomaan laadullinen tutkimus. Aineisto pohjautuu koulutuksen järjestäjien tai oppilaitosten lähettämään kirjalliseen aineistoon, puhelinhaastatteluihin ja Webropol-kyselyyn. Kirjallinen aineisto kuvaa osaltaan dokumentoitua toimijatason ohjeistusta. Puhelinhaastattelussa tulevat esille kokemukset ja näkemykset tutkittavasta toiminnasta kehittämishaasteineen ja Webropol-kyselyssä kartoitetaan toimijoiden mielipiteitä näyttötutkintojen vaikutuksista ammattiosaamisen näyttöihin. Aineiston käsittelymenetelmänä on sisällön analyysi, jonka tuloksena pyritään tuomaan esiin toiminnassa ilmenevät yhtäläisyydet ja erot kahdessa erilaisessa ammatillisen osaamisen osoittamistavassa. Tutkimus painottuu oppilaitosten käytännön tasolta tehtyyn aineiston keruuseen ja on vahvasti aineistoon pohjautuvaa. Aineiston keruu aloitettiin syyskuussa 2007.

3.2. AINEISTON HANKINTA

Kirjallinen aineisto

Tutkimus käynnistyi kirjallisen aineiston hankinnalla. Koulutuksen järjestäjien valinnassa pyrittiin maksimivariaatioon eli saamaan mahdollisimman paljon erilaisia tapauksia tutkittaviksi. Yksi valintakriteeri oli maantieteellinen sijainti. Oppilaitoksia pyrittiin saamaan tutkimukseen mukaan eri puolilta Suomea ja erityyppisiltä alueilta. Tässä ESR 1- ja ESR 3-tavoitealuejako toimi pohjana. Osa koulutuksen järjestäjistä edusti kasvukeskusalueita ja osa maaseutumaista ympäristöä. Muina kriteereinä olivat koulutuksen järjestäjän koko ja aktiivisuus ESR-hankkeisiin osallistumisessa.

Ammattiosaamisen näyttöjä koskevaa kirjallista aineistoa pyydettiin kaikilta tutkittavilta viideltä alalta kolmelta erilaiselta koulutuksen järjestäjältä (liite 1). Samoin näyttötutkintoja koskevaa aineistoa koottiin kultakin tutkittavalta alalta kolmelta erilaiselta näyttötutkinnon järjestäjältä. Yhteensä alakohtaista aineistoa kertyi 30 eri alan eri oppilaitosten yksiköistä, kun mukana on opetussuunnitelmaperusteisen järjestelmän ja näyttötutkintoperusteisen järjestelmän aineistoja.

Taulukko 1. Tutkimuksen asiakirja-aineistot aloittain

	Näyttötutkintojen järjestäjät	Ammattiosaamisen näyttöjen järjestäjät
Hiusalan perustutkinto	3	3
Kotitalous- ja kuluttajapalvelujen perustutkinto	3	3
Kone- ja metallialan perustutkinto	3	3
Liiketalouden ja hallinnon perustutkinto	3	3
Maatilatalouden perustutkinto	3	3

Koska osa eri alojen aineistoista saatiin samoilta koulutuksen järjestäjiltä, aineistoja kertyi kaiken kaikkiaan kymmeneltä eri koulutuksen järjestäjältä.

Jokaisen oppilaitoksen lähettämistä aineistosta laadittiin Excel-taulukko, johon kirjattiin saapuneet aineistot nimeltä ja niiden saapumispäivät. Koulutuksen järjestäjiltä pyydettiin

mm. opetussuunnitelmat, ammattiosaamisen näyttöihin liittyvät suunnitelmat, toimieliemen ratkaisuja kuvaavat dokumentit ja ammattiosaamisen näyttöjä koskevat ohjeistukset. Näyttötutkintoja järjestäviltä koulutuksen järjestäjiltä pyydettiin mm. näyttötutkintojen järjestämissopimukset, näyttötutkintostrategiat, arviointikriteerit ja muut ohjeistukset.

Haastatteluaineisto

Koska tutkimuksessa haluttiin selvittää suunnitelmien lisäksi todellista toiminnan tilannetta, toteutettiin haastattelu kymmenelle ammattiosaamisen näyttöjen asiantuntijalle ja kymmenelle näyttötutkintojen asiantuntijalle sekä viidelle oppilaitosjohdon edustajalle. Haastattelut tehtiin laadullisella otteella. Haastatteluiden tavoitteena oli tuoda esiin kokemuksia ja näkemyksiä kahden erilaisen ammatillisen osaamisen osoittamistavan vahvuuksista, synergieaduista ja kehittämiskohteista. Haastattelujen pohjana käytettiin lomaketta. Haastattelulomakkeet laadittiin ensimmäisten kirjallisten aineistojen saavuttua ja tutkimussuunnitelman täsmennyttyä. Lomakkeita käsiteltiin tutkijaryhmässä, ja tutkijat työstivät niitä prosessikirjoittamisen menetelmällä parin viikon ajan. Haastattelut toteutettiin puhelimitse 8.10. – 6.11.2007 välisenä ajanjaksona käyttäen apuna haastattelulomakkeita (liitteet 2, 3, 4). Haastatteluissa saadut tiedot kirjattiin haastattelulomakkeille ja tallennettiin yhteiseen tiedostoon.

Yhteydenotto haastateltaviin tapahtui yleensä edellisellä viikolla puhelimitse ja haastattelu-aika sovittiin haastateltavan aikataulujen mukaan. Haastateltavien valinnassa noudatettiin ennalta sovittuja samoja kriteerejä kuin kirjallisenkin aineiston hankinnassa. Niitä olivat mm. kriteerit oppilaitoksen maantieteellisestä sijainnista, oppilaitoksen ESR-hankkeisiin osallistumisen aktiivisuudesta, oppilaitoksen koosta ja oppilaitoksen omistajayhteisöstä. Haastateltavat pyrittiin valitsemaan siten, että saataisiin sekä koulutuksen järjestäjän että näyttötutkinnon järjestäjän käytännön toimijoiden kokemuksia kahden erilaisen järjestelmän käytännöistä. Tutkimuksen tavoitteen mukainen vertailutehtävä ohjasi hakemaan haastateltavia viideltä edellä mainitulta alalta. Tutkimuskohteeksi valikoitui oppilaitoksia, joissa edellä mainittuja opiskelijoita on runsaasti. Lisäksi pyrkimyksenä oli saada haastatteluihin ammattiosaamisen näyttöjen asiantuntijat, näyttötutkintojen asiantuntijat ja oppilaitosjohdon asiantuntijat samasta oppilaitoksesta kokonaisnäkömyksen saamiseksi ja varmistamiseksi systemaattisen vertailun pohjaksi.

Haastateltavat viisi koulutuksen järjestäjän edustajaa valittiin niistä oppilaitoksista, joista kirjallista aineistoa saatiin eniten (useampia aloja). Koulutuksen järjestäjän edustajat olivat apulaisrehtoreita tai rehtoreita. Koulutuksen järjestäjän edustajalta pyydettiin lumipalloon otannan periaatteilla henkilöitä, jotka tuntevat parhaiten tutkittavien alojen näyttötutkinto-toimintaa ja/tai ammattiosaamisen näyttöjä arkipäivän tasolla. Joissain pienemmissä oppilaitoksissa ammattiosaamisen näytöistä ja näyttötutkinnoista vastasi sama henkilö. Useimmiten haastateltavat löytyivät helposti. Joissain isoissa organisaatioissa oikeaa henkilöä jouduttiin joskus etsimään hyvinkin pitkään.

Lomakekysely

Tutkimukseen liittyi lomakekysely, joka toteutettiin Webropol-ohjelman avulla. Webropol on Internetin välityksellä toimiva kysely- ja tiedonkeruutyökalu, jolla kysymykset on mahdollista toimittaa Internet-linkkinä vastaajan sähköpostiin. Lomakkeen kysymykset olivat osa laajempaa kyselyä, joka on analysoitu ammattiosaamisen näyttöjen toimeenpanoa käsittelevässä tutkimuksessa (ks. Jussila, Paavola ja Mahlamäki-Kultana 2008).

Vastaajat valittiin niistä 40 oppilaitoksesta/koulutuksen järjestäjistä, joille aineistopyyntö lähetettiin samanaikaisesti Jussilan, Paavolan ja Mahlamäki-Kultasen tutkimuksen aineistopyynnön kanssa. Jokaisesta oppilaitoksesta/koulutuksen järjestäjistä valittiin pääasiassa yksi johtotason vastaaja ja yhdestä kahdeksaan vastaajaa, jotka olivat ammattiosaamisen näyttöjen toteutuksesta vastaavia henkilöitä. Vastatessaan aineistopyyntöihin vastaajat nimesivät henkilöitä, kuten kehitys- tai koulutuspäälliköitä, joille halusivat Webropol-kyselyn kohdistaa. Niille toimijoille, jotka eivät vastanneet aineistopyyntöön, lähetettiin kyselyt oppilaitoksen kotisivuilta poimittuihin osoitteisiin. (Vrt. Jussila ja kumppanit 2008).

Webropol-kyselyihin vastauksia saatiin 37 eri koulutuksen järjestäjän edustajilta. Webropol-kyselyyn vastanneet edustivat osin samoja, osin eri oppilaitoksia kuin mistä asiakirja-aineistot toimitettiin. Yhteensä tutkimusaineistoa saatiin kaikista 40 kohteeksi valitusta oppilaitoksesta. Johtajien vastauksia saatiin 28 (vastausprosentti 56) ja keskijohdolta 70 (48,6 %). Vastaajat edustivat eri oppilaitoksia siten, että johdon vastaukset edustivat 26 oppilaitosta ja keskijohdon 30 oppilaitosta.

3.3. AINEISTON KÄSITTELY

Kirjalliseen aineistoon perehdyttiin ensin kokonaisuudessaan yleiskuvan saamiseksi aineistossa ilmenevistä eroista. Ensimmäisen tutustumisen pohjalta kävi ilmi, että opetussuunnitelmiin, oppilaitoskohtaisiin oppaisiin ja ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmiin kirjoitettu teksti noudattelee pääsääntöisesti säädöksiä. Niinpä seuraavassa vaiheessa päädyttiin siihen, että ammattiosaamisen näyttöjä ja näyttötutkintoja koskevasta lainsäädännöstä kirjattiin tutkimuskysymyksien vertailunäkökohtien edellyttämät keskeiset periaatteet. Koulutuksen järjestäjäkohtaisia aineistoja verrattiin näihin lainsäädäntö- ja opasteksteihin, jolloin vältyttiin toistolta ja saatiin poikkeamat helpommin esille.

Koulutuksen järjestäjiltä saadut aineistot analysoitiin heterogeenisyydestään huolimatta kuitenkin kokonaisuudessaan, koska niiden oletettiin sisältävän jotain ammattiosaamisen näyttöihin ja näyttötutkintoihin liittyvää olennaista sisältöä – olivathan oppilaitosedustajat itse halunneet vastata aineistopyyntöön juuri kyseisillä lähetyksillä. Esimerkiksi opinto-ohjauksen ja erityisopetuksen suunnitelmat olivat hyvin eri tarkkuudella tehtyjä, ja niiden sisältämä ammattiosaamisen näyttöjä koskeva informaatio vaihteli paljon.

Kustakin oppilaitoksesta tehtiin oma tiedostonsa, josta ilmenivät ammattiosaamisen näyttöihin ja näyttötutkintojen järjestämiseen liittyvät olennaiset seikat.

Joiltain aloilta kirjallista aineistoa oli vaikea saada erityisesti näyttötutkintojärjestelmää koskien. Yhtenä syynä tähän lienee ajankohta. Joissain koulutuksen järjestäjien papereissa todettiin, että näyttötutkintoja koskevat ohjeistukset uusitaan, kun uusi näyttötutkinto-opas on julkaistu. Myös puhelintiedusteluissa esitettiin syyksi edellä mainittua. Usein sanottiin suoraan, ettei papereita ole päivitetty aikoihin. Tämä tapahtui tutkimuksen ollessa käynnissä syksyllä 2007.

Haastattelujen analysointi

Haastatteluilla saatuun aineistoon perehdyttiin kokonaiskuvan saamiseksi koko aineistosta. Ensimmäisen tutustumisen pohjalta kävi ilmi, että kokemukset ammattiosaamisen näyttöistä ja näyttötutkinnoista ovat erittäin positiivisia ja työelämä on ottanut nämä ammatillisen osaamisen osoittamistavat erittäin hyvin vastaan. Ensimmäisestä tutustumisvaiheesta haas-

tatteluaineistoon jäi tuntuma, että osaamisen osoittamisen eteen on tehty oppilaitoksissa paljon työtä.

Jotta saatiin tarkempi kuva vallitsevista näkemyksistä ja käytänteistä, ammattiosaamisen näyttöjen asiantuntijoiden ja näyttötutkinnon asiantuntijoiden haastattelulomakkeet analysoitiin teemoittamalla lomakkeiden sisältö seuraavan kolmen laajan teeman mukaan. Jokainen teema sisälsi useita pieniä kysymyksiä. Teemat ovat:

1. Suunnitteleminen, ammattiosaamisen näytöt ja näyttötutkinnot
2. Arviointi ammattiosaamisen näytöissä ja näyttötutkinnoissa
3. Ammattiosaamisen näyttöjen kehittäminen ja näyttötutkintojen järjestämisen kehittäminen.

Oppilaitosjohdon haastattelulomakkeet teemoitettiin kahden seuraavan teeman mukaan:

1. Ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen tämänhetkinen tilanne
2. Ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen järjestämisen merkitys oppilaitokselle.

Jokainen haastattelu kirjoitettiin puhtaaksi ja liitettiin haastattelutiedostoon. Tarkkaan ottaen ei aina luotettavasti pystytty määrittämään, olivatko haastateltavien mainitsemat käytännöt koko oppilaitosta koskevia vai vain alakohtaisia käytäntöjä, koska haastateltavat puhuivat alastaan ”meillä”-muodossa. Haastatteluaineistossa esiin tulleet asiat ymmärrettiin yhteisiksi käytännöiksi koko oppilaitoksessa eikä vain tutkimustyössä mukana olevilla aloilla.

4. TULOKSET

Tulosten esittämisjärjestyksessä on pyritty huomiomaan ammattiosaamisen näyttöjen ja tutkintotilaisuuksien suunnittelun sekä toteutuksen todellinen prosessiluonne. Molempien ammatillisen osaamisen osoittamistavan työelämäyhteistyön kuvaus on sisällytetty kappaleisiin.

Mahdollisuuksien mukaan kunkin luvun alussa on yhteenvetotaulukko, johon on koottu esimerkkejä keskeisimmistä tutkimuksessa ilmitulleista eroista kirjallisissa aineistoissa ja haastatteluaineistossa. Tutkimuksessa ilmenneitä yhtäläisyyksiä ja eroja on avattu tekstissä sekä tuotu esille niiden taustoja kirjallisissa aineistoissa sekä haastatteluissa. Tulosten yhteenvedo-osaan on tehty koontitaulukko keskeisimmistä eroista kahden erilaisen ammatillisen osaamisen osoittamistavan välillä. Tulosten arviointiosassa tarkastellaan vielä tutkimuksessa ilmenneitä eroja, joita tuli esille eri alojen, oppilaitosten ja kohdejoukkojen vastauksissa. Oppilaitosten keskijohdolle tehtyä Webropol-kyselyä näyttötutkintojen vaikutuksista ammattiosaamisen näyttöihin käsitellään kappaleessa 5.5.

Tutkimustekstissä pyritään käyttämään mahdollisuuksien mukaan lainsäädännön virallisia käsitteitä. Tekstissä käytetään kursivointia, kun haastateltavat ovat käyttäneet järjestelmästä poikkeavia käsitteitä. Kursivoidut tekstit ovat suoria lainauksia haastateltavilta.

4.1. AMMATTIOSAAMISEN NÄYTTÖJEN JA NÄYTTÖTUTKINTOJEN SUUNNITTELEMINEN

Koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelmaan on tehtävä **ammattiosaamisen näyttöjen** edellyttämät tarkistukset ja varmistettava, että opetussuunnitelma on työelämälähtöinen. Velvoite yhteistyöstä toteutuu, kun opetussuunnitelmatyö tehdään yhdessä ja suunnitelmassa otetaan huomioon työelämän tarpeet (L 630/1998 6 §). Koulutuksen järjestäjällä on kokonaisvastuu ammattiosaamisen näyttöjen toimeenpanosta, kehittämisestä ja resurssien osoittamisesta näihin tehtäviin. Laki (L 601/2005) ja asetus (A 603/2005) ammatillisesta aikuiskoulutuksesta astuivat voimaan 1.1.2006. Ne edellyttävät, että näyttötutkintoja suunnitellaan ja järjestetään yhteistyössä elinkeino- ja muun työelämän kanssa.

Opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa ja siten **ammattiosaamisen näytöissä** työosaoppimisen sopimukset on tehtävä kirjallisesti (L 630/1998 16 §). Samalla kirjallisella sopimuksella sovitaan myös näytöistä, jotka toteutetaan ja arvioidaan työpaikoilla (A 603/2005 5 §). Koulutuksen järjestäjä vastaa siitä, että ammattiosaamisen näytöt sisältyvät työosaoppimisen sopimukseen ja työpaikan edellytykset näyttöpaikoiksi on arvioitu. **Näyttötutkintojärjestelmässä** näyttötutkinnon järjestäjät laativat järjestämissuunnitelman. Suositellaan, että näyttötutkinnot järjestetään ensisijaisesti työpaikoilla. Näyttötutkintojen järjestäjä suunnittelee ja toteuttaa näyttötutkintojärjestelyt yhteistyössä työelämässä toimivien alan asiantuntijoiden kanssa henkilökohtaistaminen huomioon ottaen. Näyttötutkintojen järjestämissopimukset ovat liitteineen osapuolia oikeudellisesti sitovia asiakirjoja, joissa sopijaosapuolina ovat tutkinnon järjestäjä ja tutkintotoimikunta. Näyttötutkintojen järjestäjän on huolehdittava mm. siitä, että tutkintotilaisuudet suunnitellaan yhteistyössä työelämän edustajien kanssa ja koulutuksen järjestäjät vastaavat näyttötutkintojen sekä niihin valmistavan koulutuksen tiedottamisesta. Järjestämissopimuksista on tarkemmin säädelty asetuk-

sessä 812/1998, 5 §. Näyttötutkintojen järjestäjät sitoutuvat näyttötutkintojen järjestämisen sopimuksessa järjestämään näyttötutkintoja ilman valmistavaa koulutusta.

Ammattiosaamisen näyttöjen käyttöönoton myötä koulutuksen järjestäjän on sovittava opettajien ja työpaikkaohjaajien kanssa mm. siitä, kuka varmistaa näyttöpaikan sopivuuden, opiskelijan riittävät valmiudet, kannustus- ja ohjaustarpeet (Ammattiosaamisen näytöt käyttöön opas, 2006, 19). **Näyttötutkintojen** kohdalla näyttötutkintojen järjestäjät vastaavat mm. asiantuntevien arvioijien hankkimisesta, kouluttamisesta ja tehtävään perehdyttämisestä.

Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava, että **ammattiosaamisen näyttöjä** suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat opettajat koulutetaan. Opettajat perehdytetään mm. asiaa koskeviin säädöksiin ja määräyksiin, arviointiin, kansallisiin ammattiosaamisen näyttöaineistoihin. Työelämän edustajien koulutus kuuluu myös koulutuksen järjestäjälle. Koulutuksen tukena voi käyttää Opetushallituksen laatimia perusteita kahden opintoviikon laajuiselle työpaikkaohjaajien koulutusohjelmalle (Työpaikkaohjaajan koulutusohjelman perusteet, Opetushallituksen moniste 2/2004).

Näyttötutkintoihin osallistuville opettajille ja muille toimijoille on järjestetty Opetushallituksen rahoittamaa näyttötutkintoihin liittyvää koulutusta, näyttötutkintomestarin (NTM) koulutusohjelmaa. Koulutuksen laajuus on 25 op, ja siinä perehdytään mm. näyttötutkintojärjestelmään, arviointiin ja henkilökohtaistamiseen. Useimmat tutkintojen järjestäjät edellyttävät näyttömentaritutkinnon suorittamista tutkintotilaisuuksissa vähintään opettaja-arvioijilta.

Taulukkoon 2 on koottu ammattiosaamisen näytön ja näyttötutkinnon suunnittelun yhtäläisyyden ja erot.

Taulukko 2. Ammattiosaamisen näytön ja näyttötutkinnon suunnittelun yhtäläisyydet ja erot

Opetussuunnitelmaperusteinen	Näyttötutkintoperusteinen	Yhtäläisyydet
KOULUTUS		
Oppaat		
<p>Tutkinto suoritetaan osallistumalla koulutukseen, työssäoppimalla ja antamalla ammattiosaamisen näytöt ammattitaidosta.</p> <p>Ammattiosaamisen näytöt sijoittuvat koko koulutuksen ajalle ja ovat osa koulutusta ja opiskelijan arviointia.</p> <p>Koulutuksen järjestäjä päättää opetussuunnitelman perusteiden pohjalta opetussuunnitelmista, jonka mukaan koulutusta toteutetaan.</p>	<p>Tutkinnon suorittaminen ei edellytä valmistavaan koulutukseen osallistumista.</p> <p>Koulutuksen järjestäjä päättää näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen sisällöistä ja järjestämisestä tutkintojen perusteiden mukaisesti.</p>	

Käytännön kokemukset, tutkimusaineisto

**Huom. kursivilla kirjoitettu on tutkimusaineiston alkuperäistä kieltä, eikä se aina ole lainsäädännön mukais-
ta**

<p><i>Ammattiosaamisen näytöt on kuvattu ope- tussuunnitelmissa usein erillisenä liitteenä tai opintokokonaisuuksien kuvausten yhteydessä.</i></p> <p><i>Kansallisia näyttöaineistoja suositellaan käytettäväksi ammattiosaamisen näyttöjen käytännön toiminnassa.</i></p> <p><i>Arvioinnin periaatteista on tiedotettava opiskelijoille ennen opintojen alkamista.</i></p> <p><i>Opiskelijan, ohjaavan opettajan ja työpaikkojen edustajan tulee osallistua näyttövalmennukseen ja ohjaukseen ennen näyttöä. Mikäli työpaikan edustajalla ei ole mahdollisuutta osallistua näyttöval- mennukseen, näyttöjen vastuuopettaja perehdyttää hänet näyttöaineistoon.</i></p> <p><i>Työssäoppimisen yhteydessä tehtävät näy- töt suunnitellaan yhteistyössä opiskelijan, työpaikkaohjaajan ja opettajan kanssa.</i></p> <p><i>HOPS:in osana pitäisi olla suunnitelma työssäoppimisesta ja näytöistä</i></p>	<p><i>Ennen tutkintotilaisuutta arvi- oijina toimivien tutkinnon jär- jestäjän ja työelämän edustajien tulee käydä keskustelut, joissa täs- mennetään arvioinnin kriteerien merkitystä näytön arvioinnissa ja selvennetään, millaista osaamisen tasoa ne tarkoittavat juuri kysei- sessä näyttöympäristössä.</i></p> <p><i>Näyttöjen järjestämisestä sovi- taan järjestämissuunnitelmassa. Valmistavaan koulutukseen on mahdollisuus eri muodoissa.</i></p> <p><i>Osa arvioijista osallistuu näyttö- mestarikoulutukseen.</i></p> <p><i>Henkilökohtaistaminen vahvasti mukana käytännön tasolla.</i></p>	<p>Työelämän arvioijien perehdyttäminen on koulutuksen tai tutkinnon järjestäjän vastuulla.</p> <p>Opiskelijan lähtötaso ja henkilökohtaiset tavoitteet sekä suuntautuneisuus huomioidaan mahdollisuuksien mukaan.</p>
<p><i>Opiskelijoita on paljon samassa opintojen vaiheessa.</i></p> <p><i>Oppilaitokset ovat antaneet ohjeita kou- lutusaloille ammattiosaamisen näyttöjen määrästä perustutkinnoissa.</i></p> <p><i>Työssäoppimispaikka on usein näyttöpaik- ka.</i></p> <p><i>Työpaikalla on koulutettu työpaikkaoh- jaaja tai koulutusta annetaan työpaikka- käyntien aikana.</i></p> <p><i>Oppilaitoksessa järjestettävä ammat- tiosaamisen näyttö voi olla luonteeltaan ryhmänäyttö.</i></p> <p><i>Näyttöpaikan valintaan vaikuttaa mm. se, että näyttöpaikalla on tarvittavat työ- välineet.</i></p>	<p><i>Näyttötutkinnoissa on mahdolli- suus yksilöllisiin oppimispolku- ihin rahoituslähteenä ja koulutus- muodosta riippuen.</i></p> <p><i>Järjestämissopimuksessa mainit- tava, kuinka työelämän arvioijat koulutetaan näyttötutkintotoi- mintaan</i></p> <p><i>Kolmikanta osallistuu näyttöti- laisuuteen arvioimalla.</i></p> <p><i>Näyttöympäristö on oma työ- paikka.</i></p>	<p>Työpaikalla on usein voimassa olevat sopimukset koulutuksen järjestäjän kanssa.</p> <p>Ammatillisten perustutkintojen ope- tussuunnitelmat ja näyttötutkinnon perusteet ohjaavat näyttöympäristöjen valintaa ja niiden tulee vastata opetus- suunnitelmien tavoitteita.</p> <p>Perehdytystä osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen järjestetään eri ta- soilla; kuntayhtymätasolla, alakohtaisel- la tasolla ja henkilökohtaisella tasolla.</p> <p>Työpaikalla on huomioitava työturvallisuuskysymykset.</p> <p>Ammattiosaamisen näytöt ja tutkinto- tilaisuudet on tehtävä mahdollisuuksi- en mukaan työelämässä.</p> <p>Tutkintotilaisuuksien näyttöympäris- töjen ja ammattiosaamisen näyttöym- päristöjen on vastattava näytettävää osaamista ja niiden tulee olla tuttuja opiskelijoille.</p>

Koulutuksen järjestäjien kirjallinen aineisto

Koulutuksen järjestäjiltä saadun kirjallisen aineiston, kuten opetussuunnitelmien, perusteella voidaan ammatillisen peruskoulutuksen todeta olevan yleensä päätoimista opiskelua. Sen aikana suoritetaan kaikki yhteiset opinnot, ammatilliset opinnot ja vapaasti valittavat opinnot viitenä päivänä viikossa loma-aikoja lukuun ottamatta. Päätoiminen opiskelu kestää useimmiten kolme vuotta, ja osaamisen tunnustaminen voi lyhentää opiskeluaikaa.

Sekä koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelman yhteisessä osassa että tutkintokohtaisissa osissa pitäisi säädösten mukaan olla kuvattuna ammattiosaamisen näyttöjen toteutusperiaatteet oppilaitostasolla. Kirjallisessa aineistossa oli jonkin verran kirjavuutta. Käytetyt termit poikkesivat toisinaan otsikkotasollakin virallisten säädösten terminologiasta. Tekniikan aloilta saadut aineistot olivat niukempia kuin muilta aloilta saadut.

Tutkimusaineistosta näyttöjen toteutusperiaatteet yleisesti ottaen löytyvätkin, vaikka joskus pieniä ristiriitaisuuksia tutkintokohtaisen ja koulutuksen järjestäjän yhteisen opetussuunnitelman välillä on. Hyvin yleisesti tekstit noudattelevat Ammattiosaamisen näytöt käyttöön -oppaan tekstejä sekä muita yhteisiä ohjeita. Esimerkiksi kuvaus eräästä opetussuunnitelmasta:

”Opiskelijan tulee saada harjaantua näytössä arvioitaviin työtehtäviin. Opiskelijan tulee siis saada riittävästi tukea ja ohjausta ammattiosaamisen näyttöjen suorittamiseen. Ohjausta ja tukea tulee antaa ennen näyttöä, näytön aikana ja ohjaavana palautteena näytön jälkeen. Erityisesti opiskelija, joka suorittaa näytön mukautetun opetussuunnitelman ja arviointikriteerien mukaisesti, tarvitsee tukea. Samoin näytön toteutuksessa ja arvioinnissa mukana oleva työpaikkaohjaaja tulee saada tukea”. (Koulutuksen järjestäjä C:n opetussuunnitelma).

Tutkintokohtaisessa ammattiosaamisen näyttöjen toteuttamis- ja arviointisuunnitelmassa tulee olla selvitettyinä seuraavat asiat:

”Näyttöjen lukumäärä ja sijoittuminen opintojen ajalle, opiskelijan lähtötason selvittämistapa ja opintojen edistymisen seurantakeinot, opiskelijalle annettava ohjaus ja tuki ennen näyttöä, näytön aikana ja näytön jälkeen, ammattiosaamisen näytön ja muun arvioinnin suhde annettaessa arvosanoja. Kustakin näytöstä on selvitettävä erikseen: näytön keskeinen sisältö ja se, onko kyseessä koko opintokokonaisuuden kattava näyttö vai osanäyttö, missä näyttö annetaan sekä näyttöympäristön vaatimukset, kuka arvioi näytön ja mitkä ovat kyseisen näytön arvioitsijalle asetetut vaatimukset ja näytön arvioinnin kohteet ja kriteerit asteikolla T1–K5.” (Ohje koulutuksen järjestäjä D:n opetussuunnitelmasta).

Yleensä opettajien velvollisuuteen perehtyä näyttöympäristöihin etukäteen ei yksityiskohtaisesti otettu kantaa, mutta parissa opetussuunnitelman yhteisessä osassa sen todettiin olevan käytäntö.

Useimmissa opetussuunnitelmissa on maininta työpaikkaohjaajien näyttökoulutuksista ja opettajien velvollisuudesta perehdyttää työpaikkaohjaajat *näyttöihin*. Työssäoppimisen yhteydessä toteutettavat *näytöt* ohjataan suunnittelemaan yhdessä työpaikkaohjaajan kanssa ja *oppilaitosnäytöt* yhteistyössä työelämän edustajien kanssa toimielimen hyväksymällä tavalla.

Näyttötutkintona suoritettavista tutkinnoista eräässä koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelman yhteisessä osassa todetaan, että ne ovat *ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomia, tutkinnot valmistellaan, toteutetaan ja arvioidaan aina yhteistyössä työelämän kanssa.*

Tutkinnon voi suorittaa myös osina työelämän tehtävä- ja toimintakokonaisuuksien mukaisesti. Näyttötutkintojen suorittamiseen voidaan antaa valmistavaa koulutusta, mutta tutkinnon suorittaminen ei ole riippuvainen edeltävän koulutuksen laajuudesta. Koulutuksen sisältö ja kesto määritellään aikaisemman koulutuksen ja työkokemuksen perusteella henkilökohtaisessa opiskeluohjelmassa. (Koulutuksen järjestäjä D:n opetussuunnitelman yhteinen osa).

Sisällöllisesti asiat ovat hyviä, mutta tässäkin lainauksessa huomataan terminologisia ristiriitaisuuksia, puhutaan mm. näytöistä ja HOPS:eista, kun pitäisi puhua esimerkiksi tutkintotilaisuuksista ja henkilökohtaistamisesta.

Erilaisina mahdollisina näyttötutkintoon valmentavina koulutuksina mainittiin mm. oppisopimuskoulutus, valmistava koulutus, työvoimakoulutukset ja kurssit.

Haastatteluaineisto

Ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelu. Haastateltavat suhtautuivat haastattelupyyntöön myönteisesti ja he tunsivat yleensä hyvin omia käytänteitään. **Ammattiosaamisen näyttöjen** lukumäärä, näyttöympäristöt ja näyttöjen kuvaukset on tehty opetussuunnitelmiin tai niiden liitteinä oleviin *näyttöjen järjestämissuunnitelmiin*. Ammattiosaamisen näyttöjen asiantuntijoiden haastatteluissa tuotiin esille, että opiskelijalla on kaikkiaan noin 5-6 ammattiosaamisen näyttöä perustutkinnossa. Oppilaitosympäristössä tapahtuvien ammattiosaamisen näyttöjen määrä vaihtelee perustutkinnoittain. Asiantuntijoiden mukaan opiskelijoilla on ainakin yksi ammattiosaamisen näyttö oppilaitosympäristössä. Oppilaitoksessa pidettävissä ammattiosaamisen näytöissä näytetään yleensä ammatillista perusosaamista tai alan luonteen vuoksi oppilaitoksessa näytetään pitkäaikaista osaamista, jota arvioidaan pitkällä aikavälillä. Oppilaitos voi olla ammattiosaamisen näyttöympäristönä myös pakon sanelemana, esimerkiksi jos aiottu näyttöympäristö ei tarjoa mahdollisuutta näyttää tietynlaista haluttua osaamista välineiden tai palvelujen vuoksi. Suosituksena on, että opetussuunnitelmaperustaisessa koulutuksessa ammattiosaamisen näytöt järjestettäisiin aidoissa työympäristöissä. Myös nykyisen ammattitaidon oppimisen ja arviointikäsitteen mukaan ammattitaidon arvioinnin kannalta olisi hyvä, jos ammattiosaamisen näytöt voitaisiin järjestää työpaikoilla.

Haastatteluaineistosta nousi havaintona esiin vahva pyrkimys siihen, että **ammattiosaamisen näytöt** tapahtuisivat työpaikoilla. Oppilaitosten toimijat kokevat, että he eivät voi lähteä muuttamaan yritysten prosesseja, vaan oppilaitosten tehtävänä on sopeutua yritysten tilanteisiin. Oppilaitoksessa suoritettavat ammattiosaamisen näytöt voivat olla tutkimuksessa mukana olevissa oppilaitoksissa ryhmänäyttöjä, kun työpaikoilla tapahtuvat ammattiosaamisen näytöt ovat useimmiten yksilönäyttöjä. Ryhmänäytöllä haastateltavat tarkoittivat tilannetta, jossa useampi kuin yksi opiskelija näyttää osaamista samassa paikassa samanaikaisesti. Ryhmänäytössä jokainen opiskelija näyttää kuitenkin omaa osaamistaan omilla tehtävillä. Ammattiosaamisen näyttöjen parissa työskentelevät opettajat totesivat, että oppilaitoksessa tapahtuvat ammattiosaamisen näytöt työllistävät opettajia paljon. Oppilaitosten omat näyttöympäristöt (mm. yritys, ravintola, maatila) ovat nousseet uuteen arvoon, koska ne tarjoavat näyttöympäristön monenlaisen osaamisen osoittamiseen.

Oppilaitokset ovat järjestäneet vuosien aikana työpaikkaohjaajakoulutusta ESR-rahoituksella, ja rahoituksen toivotaan jatkuvan edelleen. Työpaikkaohjaajia on koulutettu joillakin alueilla runsaasti, ja nyt on ongelmana se, ettei oppilaitosten yksilöllisille kriteereille, tarpeille tai toiveille ole tilaa työpaikoilla, kun samoilla työpaikoilla on opiskelijoita useista eri oppilaitoksista. Edellistä ongelmaa ratkaisemaan on tehty oppilaitoskohtaisia ammattiosaa-

misen näyttöjä koskevia oppaita, joita jaetaan työpaikoille. Haastatteluissa mainittiin, että alueilla on ollut ristiriitoja siitä, ketkä saavat kouluttaa työpaikkaohjaajia ja missä. Edellä mainitunlainen tilanne on syntynyt isommilla paikkakunnilla, joissa on paljon oppilaitoksia. Kahden opintoviikon laajuisen työpaikkaohjaajakoulutuksen lisäksi koulutusta annetaan ammattiosaamisen näytöissä työpaikkakäyntien yhteydessä.

Työssäoppimissopimusten kirjoittamisen yhteydessä käsitellään haastateltujen mukaan usein opiskelijan perehdyttämistä työpaikkaan ja tehtäviin, arviointia sekä asiaan liittyviä keskeisiä käsitteitä. Henkilökohtaista tutorointia käytetään myös jonkin verran ammattiosaamisen näyttöjen koulutuksen yhteydessä, ja sen uskotaan tuovan laatua toimintaan. Joillakin oppilaitoksilla on työssäoppimisen yhteydessä kahden päivän koulutus ammattiosaamisen näytöistä ja työelämän tehtävistä niissä. Lisäksi koulutuksen sisältöinä ovat arviointi ja arvioinnin kohteet. Eräässä oppilaitoksessa on käytössä ammattiosaamisen näyttöjen yhteydessä ns. jalkautuva malli. Tässä mallissa työssäoppimisen yhteydessä perehdytetään samanaikaisesti myös ammattiosaamisen näyttöihin. Uutena tapana kouluttaa työelämää ammattiosaamisen näyttöihin mainittiin temaristeilyn järjestäminen alan yrityksille.

Ammattiosaamisen näyttöjen suunnitteluun osallistuvat haastateltavien mukaan useimmiten ohjaava opettaja, työpaikkaohjaaja ja monessa oppilaitoksissa myös opiskelija. Tutkimuksessa mukana olevissa oppilaitoksissa opettajan tehtävänä näyttää olevan näyttösuunnitelman laatiminen yksin tai opiskelijan sekä työelämän edustajien kanssa. Opettaja tuo ammattiosaamisen näytön suunnitteluun ennen kaikkea opetussuunnitelman tietämyksen. Oppilaitosten ammatillisilla neuvottelukunnilla on ollut joillakin alueilla merkittävä rooli esim. materiaalien arvioinnissa ja konsultoinnissa, kun ammattiosaamisen näyttöjä on käynnistetty. Opiskelijan tehtäväksi on usein annettu sen miettiminen, mitä osaamista työssäoppimispaikassa pystytään näyttämään ja millaisilla menetelmillä. Edellistä edesauttaa seikka, että muutamassa oppilaitoksessa järjestetään kesken työssäoppimisjakson yhteinen oppilaitospäivä, jossa täsmennetään kyseisen jakson tavoitteita ja pohditaan vielä kerran oman paikan soveltuvuutta ammattiosaamisen näyttöön. Joidenkin asiantuntijahaastatteluiden mukaan työelämän edustaja on kuitenkin ammattiosaamisen näytöissä päähenkilö, joka viime kädessä järjestää käytännössä ammattiosaamisen näytön ja tuo konkreettisen näkökulman tekemiseen. Haastatelluilla on positiivisia kokemuksia mm. portaalien käytöstä ammattiosaamisen näyttöjen yhteydessä. Ideana on, että kaikki asiaan liittyvä materiaali on sijoitettu portaaliin ja sinne pääsevät opettajat, opiskelijat ja työelämän edustajat. Kaikilla tutkimuksessa mukana olevilla oppilaitoksilla ammattiosaamisen näyttöympäristöt ovat myös työssäoppimispaikkoja, ja ammattiosaamisen näytöt sovitetaan mahdollisuuksien mukaan osaksi työssäoppimisjaksoja.

Tutkintotilaisuuksien suunnitleminen. Näyttötutkintojen tutkintotilaisuuksien määrässä ja näyttöympäristöissä on paljon yhtäläisyyksiä ammattiosaamisen näyttöjen kanssa. Haastatteluiden pohjalta voidaan todeta, että näyttötutkinnon suorittajalle tulee suoritettavaksi keskimäärin 4-6 erillistä tutkintotilaisuutta. Näyttötutkintojen suorittamisessa on lähtökohtana, että tutkintotilaisuudet pyritään järjestämään työpaikoilla mahdollisuuksien mukaan, kuten näyttötutkintojen järjestämissopimuksessa sovitaan. Jos näyttöympäristössä ei ole mahdollisuutta tietyn osaamisen osoittamiseen, niin tutkintotilaisuudet järjestetään muussa ympäristössä, esimerkiksi oppilaitoksessa. Oppilaitoksessa järjestettävät tutkintotilaisuudet voivat liittyä esim. yrittäjyyteen tai kirjallisiin tehtäviin kaupan ja hallinnon alalla ja maatilatalouden perustutkinnoissa. Osa haastatelluista kritisoi kovin sanoin oppilaitoksessa järjestettäviä tutkintotilaisuuksia ja mainitsi niiden olevan keinotekoisia, virtuaalisia eikä niissä ole työpaikkojen elementtejä. Toisaalta osa haastatelluista näki, että tutkintotilai-

suuden näyttöympäristöllä ei ole väliä, kunhan se mahdollistaa oikeanlaisen osaamisen näyttämisen ja kolmikantayhteistyön periaate toteutuu tilaisuudessa. Joihinkin oppilaitoksiin on tuotu kokeeksi työpaikkojen prosesseja oikeanlaisen tutkintotilaisuuden järjestämiseksi.

Näyttötutkintojen järjestäjät ovat perehdyttäneet arvioijia monin tavoin. Koulutuksen kesto on vaihdellut parin tunnin pikakoulutuksesta Opetushallituksen sisältöjen mukaiseen kahden opintoviikon mittaiseen työpaikkaohjaajakoulutukseen asti. Työelämän edustajat perehdytetään useimmiten tehtäviinsä työpaikalla käyntien yhteydessä henkilökohtaisesti. Isommilla koulutuskuntayhtymillä on ollut yhteistä arvioijakoulutusta, jossa on koulutettu työelämän edustajia aiheeseen liittyvällä materiaalilla. Pienillä yrityksillä ei ole useinkaan mahdollisuutta lähteä koulutuksiin, joten näyttötutkinnon järjestäjä jalkautuu vaihtoehtoisesti työpaikalle 1 - 2 tunnin ajaksi ja siinä käydään samat asiat läpi kuin koulutuskuntayhtymän koulutuksessakin. Koulutuksen sisällöissä työelämän edustajille avataan ammattitaitovaatimuksia, näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmaa ja arviointia. Arviointiin tarvitaan myös päivityskoulutusta, jota tulisi olla säännöllisesti tarjolla työelämälle. Osalla koulutuksen järjestäjistä on käytössään vakioryhmä, jota käytetään tutkintosuoritusten arvioinnissa. Uutena ajatuksena tutkimuksessa tuli esiin suunnitelma uudenlaisesta jalkautumisesta, jossa ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen asiantuntijat jalkautuisivat pareittain yhdessä yritysisiin ja perehdyttäisivät työelämän edustajia. Tällaiselle toiminnalle todettiin olevan tarvetta.

Tutkintotilaisuuksien käytännön järjestelyt näyttävät haastateltujen mukaan vaihtelevan oppilaitoksittain. Tutkintotilaisuuden suunnitteluun osallistuvat yleensä vastuukouluttaja (voi olla myös opettaja, tutkintovastaava) ja työelämän edustaja (työpaikkaohjaaja, muu nimetty edustaja työpaikalta). Jos oppilaitoksessa on koulutussihteeri tai vastaava, hänen tehtäviinsä kuuluu yleensä erilaisista järjestelyistä huolehtiminen. Jos sihteerityötä ei ole käytettävissä, yleisistä tehtävistä huolehtii usein vastuukouluttaja, joka kantaa kokonaisvastuun järjestelystä. Työpaikan edustaja puolestaan huolehtii, että puitteet ja ympäristö tutkintotilaisuuteen ovat kunnossa. Lisäksi työpaikalla yhdessä työpaikan edustaja ja ainakin opettaja suunnittelevat konkreettisesti sen, mitä tehdään, mitä tapahtuu ja milloin tapahtuu. Joissakin oppilaitoksissa tutkintotilaisuuden suunnitteluun osallistuu aktiivisesti myös opiskelija.

Henkilökohtaistamisen mukaisesti tutkinnon suorittaja miettii, mikä on hänelle hyvä näyttöympäristö ja miten se soveltuu tutkintotilaisuuteen. Kotitalous- ja kuluttajapalveluiden perustutkinnossa tutkintovastaava tai opettaja tekee näyttösuunnitelman tutkintotilaisuuteen tehtävineen, mikä lähetetään tutkintotoimikunnalle hyväksyttäväksi. Tutkintotilaisuuksien näyttöympäristöt ovat pääsääntöisesti valmistavassa koulutuksessa työssäoppimispaikkoja. Oppisopimuksella opiskelevien näyttöympäristöt määräytyvät työsopimusten mukaan. Näyttöympäristönä voi olla oma työpaikka. Oppilaitoksella voi olla omia tuttuja näyttöympäristöjä, joita käytetään tarpeen vaatiessa. Tärkeänä seikkana näyttöympäristön valinnassa on se, että ympäristö välineinen on opiskelijalle tuttu. Käytännössä vastuukouluttaja toteaa ympäristön vastaavan asetettuja vaatimuksia. Oppilaitoksissa, joissa henkilökohtaistaminen on kolmivaiheisena käytössä, opettaja ja opiskelija sopivat yhdessä, missä tutkintotilaisuudet järjestetään.

4.2. OSAAMISEN TUNNUSTAMINEN

Opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa opiskelijalla on oikeus saada opetussuunnitelman tavoitteita ja vaatimuksia keskeisiltä osilta vastaavat aikaisemmin suorittamansa opinnot tai muutoin hankittu osaaminen arvioiduksi ja tunnustetuksi. Osaamisen tunnustamisella voidaan opiskelijalle lukea hyväksi tai korvata tutkinnon pakollisia valinnaisia tai vapaasti valittavia opintoja. Tarvittaessa osaamisen vastaavuus on osoitettava. Päätös osaamisen tunnustamisesta tehdään ennen mainittujen opintojen tai hyväksiluettavaa osaamista koskevan opintokokonaisuuden alkamista. (L 601/2005, 30 §).

Opiskelijan tulee hakea muualla suorittamiensa opintojen tai muutoin hankkimansa osaamisen arvioimista ja tunnustamista. Hakemus tulee tehdä riittävän ajoissa ennen mainittujen opintojen tai opintokokonaisuuden alkamista. Opiskelijan tulee esittää osaamisen arvioinnin edellyttämä selvitys opinnoistaan tai osaamisestaan. (A 603/2005, 12 a §).

Opiskelijan ohjaus- ja tukitoimien lähtökohtana on, että opiskelija otetaan huomioon yksilönä ja että häntä ohjataan moniammatillisena yhteistyönä. Opettajien lisäksi ammattiosaamisen näyttöihin voivat valmentaa esim. työpaikkaohjaajat, opiskelijatutorit ja opinto-ohjaajat. (Ammattiosaamisen näytöt käyttöön, 2006). Näytön suunnittelu kytkeytyy osaksi opiskelijan henkilökohtaista opiskelusuunnitelmaa (HOPS), jossa oppimisen yksilölliset erot voidaan ottaa huomioon esim. antamalla aikaa opiskelijan oppimiselle, osittamalla näyttö, valitsemalla näyttöpaikaksi tilanteen mukaan oppilaitos tai työpaikka, tarjoamalla vaihtoehtoisia tapoja näyttää, antamalla näytön aikana ohjausta ja mukauttamalla tarvittaessa tavoitteita. (Ammattiosaamisen näytöt käyttöön, 2006).

Näyttötutkintojen kohdalla Opetushallitus on antanut henkilökohtaistamismääräyksen (43/011/2006), joka astui voimaan 1.3.2007. Se velvoittaa koulutuksen järjestäjän toimimaan siten, että näyttötutkintoa suorittamaan hakeutuneet saavat asiakaslähtöisesti suunniteltua ja toteutettua neuvontaa, ohjausta sekä muita, yhteisesti sovittavia tukimuotoja ja palveluja näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen, näyttötutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisessa. Henkilökohtaistamiseen hakeutumisvaiheessa selvitetään hakeutujan lähtötilanteen tavoite, tutkinto tai sen osa, koulutustarpeet ja -toiveet sekä ohjauksen ja tukitoimien tarve. Tutkinnon suorittaja, koulutuksen järjestäjä ja tarvittaessa tutkinnon hankkija allekirjoittavat suunnitelman. Siihen ei saa kirjata viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (L 621/1999) salassa pidettäviksi määrättyjä tietoja.

Opetussuunnitelmaperusteisessa ammatillisessa peruskoulutuksessa henkilökohtaistamista vastaava termi on lähinnä yksilöllistäminen. Yksilöllistäminen käsitettä lainsäädäntö ei tunne. Tässä tutkimuksessa yksilöllistämiseen lasketaan kuuluvan mm. henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman (HOPS) tai henkilökohtaisen opetuksen järjestämissuunnitelman (HOJKS) laatiminen, yksilöllisen työssäoppimissuunnitelman laatiminen, opinto-ohjaus jne. Tässä tutkimuksessa henkilökohtaistaminen ymmärretään laajempaan ja enemmän käytännön toimia sisältävänä tehtävänä kuin yksilöllistäminen, vrt. määräys henkilökohtaistamisesta.

Taulukkoon 3 on koottu osaamisen tunnustamisen yhtäläisyydet ja erot kahdessa erilaisessa osaamisen osoittamistavassa.

Taulukko 3. Osaamisen tunnustaminen perustutkinnoissa

Opetussuunnitelmaperusteinen	Näyttötutkintoperusteinen	Yhtäläisyydet
KOULUTUS		
Oppaat		
Opiskelija voi henkilökohtaisen opiskelusuunnitelmansa mukaisesti saada tunnustetuksi aikaisemmin suorittamansa opinnot tai muutoin hankitun osaamisen. Osaamisen tunnustamisen avulla vältetään opintojen päällekkäisyyttä ja lyhennetään opiskeluaikaa.	Koulutuksen järjestäjä huolehtii näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen hakeutumisen, tutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisesta.	
Käytännön kokemukset, tutkimusaineisto		
<i>Huom. kursiiivilla kirjoitettu on tutkimusaineiston kieltä, eikä se aina ole lainsäädännön mukaista</i>		
<p><i>Oppilaitoksissa on olemassa kirjallisesti kuvattuja järjestelmiä dokumentoidun osaamisen tunnistamiseksi ja tunnustamiseksi, mutta muun osaamisen tunnustaminen on kehittämissä.</i></p> <p><i>Yksilöllistäminen opinnoissa on kuvattu usein opinto-ohjaajan työnä, joissain tapauksissa ryhmän ohjaajan tai vastaavan. Harvoin tehtävä on ammatillisen opintokokonaisuuden opettajan työtä.</i></p> <p><i>HOPSin avulla seurataan opintojen etenemistä ja se toimii myös uraohjauksen sekä jatko-opintojen kartoittamisen välineenä.</i></p> <p><i>HOPSin laatimisen lähtökohtana on opiskelijan lähtötason kartoitus sisältäen myös mm. yksilölliset oppimisvalmiudet, opiskelijan koulutusta edeltävät opinnot ja työkokemuksen ja harrastukset</i></p> <p><i>Osaamisen tunnustamista on haettava erikseen. Opintojen alussa kerrotaan osaamisen tunnustamisesta opiskelijan aikaisessa prosessissa.</i></p> <p><i>Yksilöllistäminen on korvaavuuksien hyväksilukemista, osaamisen etsimistä tunnustamista varten, valintojen tekemistä koulutusohjelmaopinnoissa tai vapaasti valinnaisissa, ammattiosaamisen näyttöjen ja työssäoppimispaikkojen suunnittelua.</i></p> <p><i>Osaamista näytetään, vaikka osa olisikin tunnustettua osaamista.</i></p> <p><i>Yksilöllistäminen vaatii opettajilta asennemuutosta siihen, että oppimista voi syntyä muuallakin kuin oppilaitoksessa.</i></p>	<p><i>Aikuiskoulutuksen asiakaspalvelun näkökulma takaa sen, että henkilökohtaistaminen on tullut mahdolliseksi ja tuonut eri variaatioita opintoihin.</i></p> <p><i>Koulutuksen rahoitusmuoto säätelee toimintaa eli sitä, kuinka henkilökohtaistaminen tehdään.</i></p> <p><i>Opiskelija voidaan ohjata joko suoraan hänelle soveltuvan tutkinnon, tutkinnon osan tai osien suorittamiseen tai hakeutuja on ohjattava tarvittavan lisäammattitaidon hankkimiseen (valmistava koulutus, työssäoppiminen, muut työelämän järjestelyt).</i></p> <p><i>Henkilökohtaistaminen perustuu henkilökohtaistamissuunnitelmaan, joka sisältää suunnitelman sekä hakeutumisasiheen, näyttötutkinnon suorittamisen että tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisesta.</i></p> <p><i>Henkilökohtaistamissuunnitelmat laatii usein tutkinnosta vastaava opettaja tai muu opettaja, jolla on suuri vastuu kokonaisuudesta.</i></p> <p><i>Lähtötason kartoitus sekä aiemmin hankitun osaamisen tunnustaminen (perustuu esim. osaamiskartoituksiin, keskusteluihin ja lähtötasokokeisiin, opiskelu- ja työtodistuksiin)</i></p> <p><i>Henkilökohtaistamisprosessi käynnissä koko ajan ja sitä pyritään päivittämään aktiivisesti. Prosessi jatkuu työpaikoilla.</i></p> <p><i>Osa oppilaitoksista noudattaa AiHe-projektin käytänteitä henkilökohtaistamisessa.</i></p>	<p><i>Yksilöllistäminen/henkilökohtaistaminen oppilaitoksissa on tiedostettu, mutta se vaatii oppilaitoksilta kehittämistyötä. Asia on ajankohdainen oppilaitoksissa.</i></p> <p><i>Kokemusta aikaisemman osaamisen tunnistamisesta ja tunnustamisesta on tullut erittäin vähän vastaan ammattiopinnoissa eikä sitä ole ollut paljoakaan perustutkinnon opiskelijoilla.</i></p> <p><i>Mahdollisuuksien mukaan oppilaitoksissa pyritään tunnistamaan ja tunnustamaan aikaisempi osaaminen.</i></p> <p><i>Erilaisten oppijoiden kohdalla yksilöllistäminen/ henkilökohtaistaminen on erityisen tärkeää.</i></p> <p><i>Opiskelijat ovat aktiivisesti mukana prosessissa.</i></p> <p><i>Useimmilla aloilla näyttöympäristöt voivat vaihdella (oppilaitos/työpaikka). Työpaikka näyttöympäristönä voi valikoitua opiskelijan mukaan.</i></p>

Opetussuunnitelmaperusteinen koulutus, kirjallinen aineisto

Virallisia osaamisen tunnustamista käsitteleviä ohjeita on avattu useimmissa oppilaitoskohtaisissa opetussuunnitelmissa jonkin verran. Opinto-ohjaaja ja ryhmäohjaaja tiedottavat osaamisen tunnustamisen periaatteista. Työkokemuksella saatu osaaminen tunnustetaan ja arvioidaan ammattiosaamisen näytöllä. Jos opiskelija on suorittanut ammatillisia opintoja ennen näyttöjen käyttöönottoa, näyttötodistukseen merkitään ”suoritettu ennen ammattiosaamisen näyttöjen käyttöönottoa”. Opinto-ohjaaja ja ryhmäohjaaja tiedottavat opiskelijalle opintojen alussa osaamisen tunnustamisesta ja sen toteuttamisesta. Osaamisen tunnustamisesta tiedotetaan myös opiskelijan oppaassa. Yleisesti opetussuunnitelmissa mainitaan, että tunnustamista tulee erikseen hakea riittävän ajoissa ennen mainittujen opintojen alkamista. Yksityiskohtaisimmin kuvattuna aikaisemmat opinnot ja muulla tavoin hankittu osaaminen voivat olla mm. seuraavat:

”Muut saman alan opinnot, toisen alan opinnot, lukio-opinnot ja/tai ylioppilastutkinto, ulkomailla suoritettut opinnot, vapaan sivistystyön piirissä suoritettut opinnot, muu omaehtoinen koulutus, työkokemus, vapaaehtoistyö ja harrastustoiminta sekä muu toiminta (harrastuksena)”. (Koulutuksen järjestäjä B:n opetussuunnitelma, yhteinen osa).

Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelmissa yhteisissä osissa henkilökohtaisen oppimisprosessin periaatteet kuvataan useimmiten HOPS- ja HOJKS-prosesseina. Niistä vastaavat useimmiten opinto-ohjaaja, ryhmäohjaaja ja/tai erityisopettaja. Opetussuunnitelmissa toistetaan yleisesti Opetushallituksen oppaiden yleisiä ohjeita. Joissain oppilaitoskohtaisissa opetussuunnitelmissa mainitaan HOPS-ohjauksen tarkoittavan minimissään valinnaisten opintokokonaisuuksien valintaan liittyvää ohjausta. Tarkemmat kuvaukset esimerkiksi työssäoppimisen kytkeytymisestä laajempaan HOPS-ohjaukseen ja näyttöihin puuttuvat joistain oppilaitoskohtaisista, erityisesti tutkintokohtaisista opetussuunnitelmissa. Useimmissa opetussuunnitelmissa HOPS-työhön kirjataan kuuluvaksi myös työssäoppimisen ja näyttöjen suunnittelu.

Opetussuunnitelmien osana olevissa ammattiosaamisen näyttöjä koskevissa aineistoissa opiskelijälähtöisyys toteutuu mm. siinä, että opiskelijoiden näyttöympäristöt voidaan valita opiskelijan suuntautumisen, kiinnostuksen, kotipaikan yms. mukaan.

”Opiskelijan henkilökohtaisessa opiskelusuunnitelmassa tulee näkyä, millaisia näyttöjä opiskelija suorittaa (näyttötilanteet ja ympäristö), kuinka suuren osan näyttötilanteet kattavat näytettävästä opintokokonaisuudesta, mitkä ovat arvioinnin kohteet ja kriteerit, miten ammattiosaamisen näyttö annetaan”. (Koulutuksen järjestäjä A:n opetussuunnitelma, yhteinen osa).

Erityisopiskelijoiden näyttöjä voidaan esimerkiksi osittaa, ohjauksen määrä näytöissä voi vaihdella ja näyttötehtäviä voidaan antaa selkokielistä.

Tutkintokohtaisissa opetussuunnitelmissa yksilöllisiä opiskeluvalintoja koskevat ohjeet joko noudattelevat yhteisen osan tekstiä tai siihen viitataan usein. Joissain tapauksissa oppilaitoksen alakohtaisista aineistoista osaamisen tunnustaminen ei ilmene mitenkään.

Näyttötutkintoperusteinen koulutus, kirjallinen aineisto

Näyttötutkinnon suorittamisvaiheessa tutkinnon järjestäjän edustaja ja tutkinnon tai sen osan suorittaja kuvaavat yhdessä henkilökohtaistamista koskevassa asiakirjassa, miten tutkinnon perusteissa oleva osaaminen osoitetaan. Lukemiseen, kirjoittamiseen tms. liittyvät

vaikeudet tulee ottaa huomioon näyttötutkintojen toteutuksessa. Tutkinnon suorittajan henkilökohtaistamista koskeva suunnitelma muuttuu ja tarkentuu tutkinnon suorittamisprosessin aikana.

Näyttötutkintojärjestelmään liittyvissä oppilaitoskohtaisissa henkilökohtaistamisen ohjeistuksissa oli enemmän kirjavuutta kuin ammattiosaamisen näyttöjen kohdalla yksilöllistämässä. Joissain koulutuksen järjestäjän yhteisissä materiaaleissa henkilökohtaistaminen oli kuvattu hyvin yleisellä tasolla ja niissä viitattiin tulevaan Opetushallituksen näyttötutkinto-oppaaseen, joka ilmestyi kesällä 2007. Päivityksiä oltiin parhaillaan tekemässä materiaaleihin. Toisaalta joillakin oppilaitoksilla oli erinomaisen tarkasti kuvattu henkilökohtaistamisprosessi noudattaen Opetushallituksen määräystä 43/011/2006. Alakohtaisia ohjeita henkilökohtaistamiseen ei kaikilta aloilta saatu tai niitä ei ollut. Eräissä näyttöjen järjestämissuunnitelmissa oli kuvattu hyvinkin tarkkaan henkilökohtaistamisprosessi myös opettajan työn ja sen resursoinnin näkökulmasta.

”Opettajien resursointia varten on käytössä yleisesti hyväksytty malli, jossa määritellään opettajaresurssit hakeutumisvaiheen ja näyttötutkinnon suorittamisen henkilökohtaistamiseen... hakeutumisen alkuvaiheen henkilökohtaistaminen tapahtuu käytännössä usein niin, että näyttötutkintoa suorittamaan tuleva henkilö käy ohjauskeskustelun sellaisen opettajan kanssa, joka tuntee alan näyttötutkinnot” (Oppilaitos H).

Esimerkiksi yhdessä näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa osaamisen tunnustaminen ja henkilökohtaistaminen oli kuvattu seuraavasti, esimerkki edustaa tutkimusaineistossa ehkä perusteellisimmin tehtyjä kuvauksia:

”Kuvatkaa prosessi, jossa tutkintoon hakeutuvan henkilön työhistoria, koulutus, muu osaaminen kirjataan suhteessa tutkinnon perusteisiin, valitaan tutkintoon hakeutuvalla soveltuva näyttötutkinto, tunnistetaan hakijan osaaminen ja tehdään johtopäätös osaamisen/ammattitaidon täydentämisestä – henkilökohtainen oppimissuunnitelma ja erilaisten opetusmenetelmien hyödyntäminen”.

Vastaavasti näyttötutkinnon suorittamisen henkilökohtaistamisen prosessi:

”Kuvatkaa prosessi, jossa tunnistetaan tutkintoon hakeutuvan aikaisemmin hankittu osaaminen kolmikantaisesti (OPH:n ohjeistus). Otetaan tutkinnon suorittajan hakeutumisvaiheessa tunnistettu osaaminen huomioon näyttöjen suunnittelussa, ohjataan ja ohjeistetaan tutkinnon suorittajaa oman henkilökohtaisen näyttösuunnitelman laatimisessa ja laaditaan tutkinnon suorittajan henkilökohtainen näyttösuunnitelma (näyttöjen suunnittelu ja näyttöjä täydentävien dokumenttien määrittely, näyttöympäristöstä päättäminen, näyttöjen ajoituksesta sopiminen, arvioijien valinta ja jääviyden arviointi, tutkinnon suorittajan työpaikan edustajan osallistuminen näyttösuunnitelman laadintaan, tarvittavien tukitoimien organisointi ennen näyttöjä ja niiden aikana”. (Koulutuksen järjestäjä D:n opetussuunnitelma, yhteinen osa).

Oppilaitosten ja koulutusalojen välillä eroja oli lähinnä ohjeiden yksityiskohtaisuudessa ja vastuiden konkretisoimisessa oppilaitostasolla. Ohjeet ovat selkeät ja perusteelliset toimijoille, vaikka niissä onkin käytetty virheellisiä käsitteitä.

Osaamisen tunnustaminen, haastatteluaineisto

Haastatteluaineiston mukaan **opetussuunnitelmaperusteisissa perustutkinnoissa** osaamisen tunnustamista ei ole tullut opettajille paljoa käsiteltäviksi, joten kokemusta asiasta on kertynyt vähän. Lähtökohdaksi kaikki haastateltavat kuitenkin mainitsivat sen, että aikaisempi osaaminen tunnustetaan ja tunnustetaan. Järjestelmiä on kehitetty dokumentoidun osaamisen tunnustamiseen ja tunnustamiseen, mutta esim. harrastuksien kautta syntyneen osaamisen tunnustamisesta ei ole kokemuksia tutkimukseen osallistuneilla. Toiminta kyseisen aiheen tiimoilta on juuri nyt ajankohtaista oppilaitoksissa, ja siinä todettiin olevan paljon kehittämistä.

Käytännön tasolla henkilökohtaiset opiskelusuunnitelmat ovat löytäneet paikkansa ammatillisen opetussuunnitelmaperusteisen peruskoulutuksen työvälineenä ja niitä käytetään osana osaamisen tunnustamista. HOPS:ien avulla pohditaan mm. aikaisempaa osaamista, mietitään työssäoppimispaikkoja sekä sitä, millaista osaamista näytetään ammattiosaamisen näytössä.

Aikuiskoulutuksen **henkilökohtaistaminen** koetaan erittäin tärkeäksi näyttötutkintoja järjestävissä oppilaitoksissa. Osa oppilaitoksista käyttää Henkilökohtaistamisen määräyksen 43/011/2006 (Opetushallitus) kolmivaihejakoa, ja osalla oppilaitoksia on omat toimintatapansa ja ”talon mallinsa” uudelle tutkinnon suorittajalle. Haastatteluissa tuli esille muutamien oppilaitoksen kohdalla se, että henkilökohtaistaminen alkaa jo tutkinnon suorittajan hakeutumisvaiheessa, jolloin työvoimatoimisto ohjaa mahdollista tutkinnon suorittajaa hakeutumaan tutkintoon, jossa on työllistymismahdollisuuksia. Erällä aikuiskoulutusoppilaitoksilla on hakeutumisvaiheessa käytössään kartoitusviikko tai tulohaastattelu, jossa tutkitaan mm. tutkinnon suorittajan edellytyksiä opinnoille ja haetaan oikeaa oppilaitosta. Kaikki haastateltavat näkivät oppilaitoksissa tehtäväksi tutkinnon suorittajan aikaisemman osaamisen tunnustamisen ja tunnustamisen. Edellä mainitussa käytetään hyväksi keskustelija tutkinnon suorittajan kanssa, erilaisia testejä, osaamiskartoituksia jne. Osa oppilaitoksista ottaa työelämän mukaan keskusteluihin hyvin aikaisessa henkilökohtaistamisen vaiheessa. Monissa oppilaitoksissa on henkilökohtaistamisessa käytössä yhteiset kaikille aloille sopivat lomakkeet. Käytännön tasolla toimijat totesivat, että oppilaitoksilla on melko vähän kokemusta henkilökohtaistamisesta näyttötutkinnoissa ja että toiminta hakee uomiaan.

4.3. AMMATTIT Aidon Arviointi Ammattiosaamisen Näytössä ja Näyttötutkinnon Tutkintotilaisuudessa

Opiskelijan osaamista on arvioitava muun arvioinnin ohella ammattiosaamisen näytöllä (L 601/2005, 25 §). Koulutuksen järjestäjä vastaa siitä, että opiskelijan arviointi toteutuu asetuksen ja määräysten mukaisesti ja että arviointiaineisto säilytetään asianmukaisesti. Ammattiosaamisen näyttöjen arvioinnista päättävät opetuksesta vastaava opettaja ja työnantajan nimeämä henkilö yhdessä tai erikseen (L 601/2005, 25 b §). Arvioinnin on perustuttava opiskelijan itsearviointiin ja arviointikeskusteluun. Arviointikeskustelussa tulee olla mukana opiskelija ja ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa (L 601/2005, 25 b §) määrätty henkilöt.

Ammattiosaamisen näytön arviointiin osallistuvat yleensä opettaja, työelämän edustaja (työpaikkaohjaaja) ja opiskelija. Ennen ammattiosaamisen näyttöä arviointiin osallistuvat henkilöt sopivat yhdessä, mikä ammattiosaamisen näytössä tehtävä työ on ja mitkä ovat arvioinnin kohteet ja arviointikriteerit. Ammattiosaamisen näytön aikana arvioija kerää tietoa

opiskelijan osaamisesta työntekoa seuraamalla ja havainnoimalla ennalta sovittuja arvioinnin kohteita. Arvioijat voivat tallentaa havaintonsa arviointilomakkeelle. Keskeistä ammattiosaamisen näytöissä on se, että opiskelija arvioi itse omaa osaamistaan. Opiskelija vertaa osaamistaan annettuihin tavoitteisiin ja arviointikriteereihin. Ammattiosaamisen näytön jälkeen käytävä arviointikeskustelu on arvioinnista päättämisen lähtökohta. Keskustelun aikana saadaan perusteet ammattiosaamisen näyttöjen arvosanapäätökselle ja tallennetaan arvioinnin perustana oleva arviointiaineisto. Arviointikeskustelu on hyvä aloittaa opiskelijan itsearviointilla ja kuulla sen jälkeen työelämän edustajan näkemys opiskelijan osaamisesta. Koulutuksen järjestäjä vastaa ammattiosaamisen näyttöjen todistuksista ja arviointiaineiston säilyttämisestä. (Ammattiosaamisen näytöt käyttöön 2006, 21, 44 – 45). Opiskelijan tulee saada riittävästi tukea ja ohjausta ammattiosaamisen näyttöjen suorittamiseen. Tukea ja ohjausta tulee antaa opiskelijan sitä tarvitessa ennen näyttöä, näytön aikana sekä ohjaavana palautteena näytön jälkeen (M 32/011/2005, luku 4.3.).

Ammattitaidon arvioinnissa tulee perusteellisesti ja huolellisesti tarkastella sitä, miten tutkinnon suorittaja on osoittanut osaavansa sen, mitä tutkinnon perusteissa ko. tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksissa edellytetään. Arvioinnissa tulee käyttää monipuolisesti erilaisia ja ensisijaisesti laadullisia arviointimenetelmiä. Vain yhden menetelmän käytöllä ei välttämättä saada luotettavaa tulosta. Arvioinnissa otetaan huomioon ala- ja tutkintokohtaiset erityispiirteet tutkinnon perusteiden mukaisesti. (Näyttötutkinnon perusteet, Opetushallituksen määräykset). Ammattitaidon arviointi on prosessi, jossa arviointiaineiston keräämisellä ja dokumentoinnilla on keskeinen merkitys. Tutkinnon suorittajan tulee selvästi saada tietoonsa arviointiperusteiden soveltaminen omalta kohdaltaan. Työnantaja, työntekijä ja opettaja pyrkivät tekemään huolellisen ja monipuolisen arvioinnin. Tutkinnon suorittajalle on annettava mahdollisuus suoritustensa itsearviointiin. Näyttötutkinnon järjestäjä laatii arvioinnin kohteena olevan tutkinnon osan suorittamisesta arviointipöytäkirjan, jonka arvioijat allekirjoittavat. Lopullisen päätöksen arvioinnista tekee tutkintotoimikunta. Kaikki arviointitiedot ja todistukset toimitetaan tutkintotoimikunnalle samanaikaisesti. (Näyttötutkinto-opas, 2007, 25, 53 – 54).

Taulukkoon 4 on koottu ammattitaidon arvioinnin yhtäläisyydet ja erot ammattiosaamisen näytössä ja näyttötutkinnossa.

Taulukko 4. Ammattitaidon arviointi ammattiosaamisen näytössä ja näyttötutkinnossa

Opetussuunnitelmaperusteinen	Näyttötutkintoperusteinen	Yhtäläisyydet
OPISKELIJAN ARVIOINTI		
Oppaat		
<p>Arviointi koostuu ammattiosaamisen näytöstä ja muusta arvioinnista.</p> <p>Arviointi on tavoitelähtöistä ja kriteeriperusteista. Arvioinnin kohteet ja arviointikriteerit on määrätty opetussuunnitelman perusteissa.</p> <p>Koulutuksen järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelma sisältää suunnitelman opiskelijan arvioinnin toteuttamisesta.</p>	<p>Arviointi tehdään tutkintotilaisuudessa osaamisen perusteella.</p> <p>Näyttötutkintoina suoritettavien ammatillisten perustutkintojen arvioinnissa noudatetaan ammatillisen peruskoulutuksen arviointiasteikkoa.</p>	<p>Arvioidaan mahdollisimman todellisessa ympäristössä osaamista.</p> <p>Arvioinnissa käytetään monenlaisia menetelmiä.</p>
NÄYTÖN ARVIOIJAT		
Oppaat		
<p>Ammattiosaamisen näyttöjen arvioinneista päättävät opettajat ja työelämän edustajat yhdessä.</p> <p>Toimielin määrää arvioijat.</p> <p>Muilla kuin opettajilla tulee olla sellainen koulutuksella, työkokemuksella tai muulla tavalla hankittu osaaminen ja ammattitaito, jota voidaan pitää riittävänä ammattiosaamisen näyttöjen arvioinnissa.</p> <p>Arviointi perustuu opiskelijan itsearviointiin ja arviointikeskusteluun.</p> <p>Opiskelija voi pyytää arvioinnin oikaisua arviointiin osallistuneelta ja tarvittaessa toimielimeltä.</p>	<p>Arviointiesityksen tekevät työnantajien, työntekijöiden sekä opetusalan edustajat yhdessä.</p> <p>Tutkintotoimikunta hyväksyy arvioijat.</p> <p>Arvioijilla tulee olla hyvä ammattitaito tutkinnon alalta. Vähintään yhden tulee olla näyttötutkintomestari. Arvioijien valintakriteereistä sovitaan näyttötutkintojen järjestämissopimuksessa.</p> <p>Tutkinnon suorittaja voi pyytää arvioinnin oikaisua tutkintotoimikunnilta.</p>	<p>Arvioinnissa mukana myös työelämän edustaja.</p>

Käytännön kokemukset, tutkimusaineisto
Mitä ja miten arviointiaineistoa kerätään arvioinnin pohjaksi?

Huom. kursivilla kirjoitettu on tutkimusaineiston alkuperäistä kieltä, eikä se aina ole lainsäädännön mukaista

<p><i>Arviointikeskustelun kulusta on annettu useassa oppilaitoksessa ohjeet. Opettajan, opiskelijan ja työpaikkaohjaajan edellytetään olevan arviointikeskustelussa läsnä; keskustellaan ammattiosaamisen näytössä ja näytön aikana esiin tulleista kokemuksista sekä todetaan opiskelijan osaaminen suhteessa arvioinnin kohteisiin ja kriteereihin; keskustelussa selvitetään myös opiskelijan vahvuudet ja kehittämiskohteet.</i></p> <p><i>Näyttötilannetta arvioivat työpaikkaohjaaja ja/tai opettaja sekä opiskelija itse toimielimen hyväksymällä tavalla.</i></p> <p><i>Arvosanan uusiminen tai korottaminen on määritelty tutkintokohtaisissa opetussuunnitelmissa.</i></p> <p><i>Näyttöjen arvioinnista päättävät toimielimen määräämät opettajat ja työelämän edustajat.</i></p> <p><i>Arvosana on perusteltava arviointiaineistossa. Arvosanat tallennetaan opintokokonaisuuksittain.</i></p> <p><i>Erityisopiskelijoilla mukautettu arviointi, jos opiskelu suoritetaan mukautettujen tavoitteiden mukaisesti.</i></p> <p><i>Tutkintotodistuksen antaa koulutuksen järjestäjä. Tutkintotodistus sisältää päättö- ja näyttötodistuksen.</i></p> <p><i>Näyttötodistuksen allekirjoittaa toimielimen puheenjohtaja, päättötodistuksen koulutuksen järjestäjän edustaja ja opettaja.</i></p> <p><i>Yleensä käytetään kansallisia näyttöaineistoja vähintäänkin pohjana.</i></p> <p><i>Arvioinnissa ovat mukana opettaja, työpaikan edustaja ja opiskelija. Työpaikan edustaja usein mukana oppilaitoksessa pidettävässä ammattiosaamisen näytössä.</i></p> <p><i>Opiskelijan itsearviointinilla on erittäin tärkeä rooli.</i></p>	<p><i>Tutkintosuoritusten arviointi edellyttää järjestelmällistä aineiston keräämistä, päätöksentekoa ja dokumentointia suhteessa tutkinnon perusteissa määriteltyihin ammattitaitovaatimuksiin ja arviointikriteereihin.</i></p> <p><i>Arvioinnin pääpaino on tekemisessä ja toimimisessa.</i></p> <p><i>Näyttöympäristön on oltava mahdollisimman realistinen ja autenttinen.</i></p> <p><i>Arviointi tehdään aina kolmikantaperiaatteella yhteistyössä työnantajan, työntekijöiden ja oppilaitoksen edustajien kanssa. Vähintään yhden arvioijista tulee olla näyttötutkintomestari.</i></p> <p><i>Tutkintotoimikunta antaa tutkintotodistuksen, jonka allekirjoittavat tutkintotoimikunnan edustaja sekä näyttötutkinnon järjestäjän edustaja.</i></p> <p><i>Tutkinnon osan suorittamisesta annetaan todistus osallistujan sitä pyytäessä.</i></p> <p><i>Arvioinnissa on mukana kouluttaja sekä työnantaja- ja työntekijätahon edustajat.</i></p> <p><i>Monipuoliset arviointimenetelmät ovat käytössä.</i></p>	<p><i>Arviointia varten määritellyt arvioinnin kohteet ja kriteerit perustuvat opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteisiin.</i></p> <p><i>Arvioinnissa tulee käyttää monipuolisesti erilaisia ja ensisijaisesti laadullisia menetelmiä.</i></p> <p><i>Keskeinen arviointimenetelmä on havainnointi ja havaintojen kirjaaminen.</i></p> <p><i>Pyrkimys järjestelmissä on laadulliseen arviointiin.</i></p> <p><i>Työelämän arviointia painotetaan osaamisen arvioinnissa.</i></p>
---	---	---

Arviointi koulutuksen järjestäjien kirjallisessa aineistossa

Ammatillisessa peruskoulutuksessa oppilaitosten opetussuunnitelmissa **ammattiosaamisen näytöt** kuvataan useimmiten arvioinnin yhteydessä yleisellä tasolla. Niiden merkitys kokonaisarvioinnin kannalta on kuvattu. Opetussuunnitelman osana tai erillisenä liitteenä on lähes kaikissa oppilaitoksissa ja kaikilla aloilla näyttösuunnitelma, jossa on yksityiskohtaisemmin kuvattu näyttöjen arviointi. Useimmiten opetussuunnitelmien yhteisissä osissa suositellaan käytettäväksi kansallisia näyttöaineistoja, tosin esimerkiksi erään oppilaitoksen opetussuunnitelmassa todetaan, että: *”Kansallisia ammattiosaamisen näyttöaineistoja voidaan myös käyttää”* (Koulutuksen järjestäjä A:n opetussuunnitelma).

Arvosana annetaan arviointikohteittain laadittujen kriteerien pohjalta. Arviointi dokumentoidaan ja tallennetaan opintokokonaisuuksittain. Sen sijaan on arviointikeskustelussa arvioitava, mikä on tärkeintä osattavaa opintokokonaisuudessa. Arviointikriteerit ovat suurimmaksi osaksi kansallisen näyttöaineiston kriteerejä, mutta joissain tapauksissa niitä on muunneltu. Arviointi on lähes yksinomaan laadullista.

Yleensä käytetään koulutuksen järjestäjän tai yhteistyöoppilaitosten yhteistä ammattiosaamisen näytön arviointilomaketta, joka arkistoidaan koulutusaloittain.

Opetussuunnitelmissa on kirjattu periaatteet opettajien ja työpaikkaohjaajien osallistumisesta arviointiin.

”Näyttö on toiminnallinen arviointimenetelmä.” (Koulutuksen järjestäjä C, opetussuunnitelman yhteinen osa).

Opettaja kokoaa tiedot ja antaa arvosanan ammattiosaamisen näytöstä omalta osaltaan. Suosituksena on, että opettaja osallistuu myös näytön havainnointiin. Joidenkin opetussuunnitelmien mukaan tämä ei ole kuitenkaan aina mahdollista. Opettaja luo oman näkemyksensä arviointikeskustelusta ja esittää täydentäviä kysymyksiä opiskelijalle ja työpaikkaohjaajille. Opettajan rooli on tulkita ja kohtuullistaa arviointia.

Näyttötutkintojen tutkintosuoritusten arvioinnin periaatteet on joissain koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelman perusteissa kuvattu yleisellä tasolla. Useimmiten tarkemmat kuvaukset löytyvät näyttöjen järjestämissopimuksista.

”Näyttötutkintojen näyttöjen arviointiprosessi on kuvattu kunkin alan tutkintotoimikunnan oppilaitokselle myönnettyissä näyttöjen järjestämissopimuksissa.” (Koulutuksen järjestäjä A:n opetussuunnitelma).

Tutkintosuoritusten arviointiin tehdyt arvioinnin kriteerit ja tehtävät pohjautuvat ammatillisten perustutkintojen näyttötutkintojen perusteisiin. Ne ovat hyvin samanlaisia kuin ammattiosaamisen näyttöjen kriteerit, esim. kone- ja metallialalla arviointiohjeet ovat muita aloja yksityiskohtaisempia ja tehtävät rajatumpia. Tutkintotilaisuudet ovat myös useammin järjestettävissä joko työpaikalla tai oppilaitoksissa. Kone- ja metallialan arviointikriteereissä näkyy myös muita useammin pisteytyksiä. Kone- ja metallialalla käytetään yleisesti Alvarnäyttötutkintoaineistoja.

Hiusalan perustutkinnon näyttötutkintoihin on laadittu arviointikriteerit, jotka hiusalan tutkintotoimikunta on laatinut ja edellyttää, että jokainen perustutkinnon koulutuksen järjestäjä näyttötutkinnoissa käyttää niitä.

Maatalousalan maatilatalouden perustutkinnossa voi olla useita osanäyttöjä.

”Tutkintotilaisuudet järjestetään siten, että ”näytöt” voidaan arvioida tutkinnon osa kerrallaan.”(Oppilaitos E, opetussuunnitelma).

Arviointi haastatteluaineistossa

Ammattiosaamisen näyttöjen arvioinnissa havainnointi on käytetyin *arviointimenetelmä*. Haastateltavat ymmärsivät havainnoinnin yhdeksi arviointimenetelmäksi. Havainnointi voi olla lyhytaikaista tai pitkäaikaista ja kestää useamman viikon. Havainnointi voi kohdistua esimerkiksi asiakastöihin, jolloin arvioidaan työkokonaisuuksia, tai arviointiin voi kuulua myös kirjallisten tehtävien arviointia tai mahdollisesti opiskelijoiden laatimia työsuunnitelmia. Työkokonaisuuteen voidaan sisällyttää alan mukaan ainesta useista opintokokonaisuuksista. Oppilaitokset ovat tehneet runsaasti erilaisia lomakkeita ja pohjia arviointiin ja sen avuksi. Tavoitteena on ollut päästä pois kirjallisista kokeista kohden työn arviointia. Pyrkimyksenä on arvioida opiskelijan prosessia ja osaamista siinä. Osaan ammattiosaamisen näytöistä on liitetty oivallisesti muitakin opintoja kuin vain ammatillisia opintoja esim. kaupan ja hallinnon alalla. Eräessä oppilaitoksessa on käytössä arviointimenetelmänä myös haastattelu, jossa opiskelijaa koetetaan haastatellen opastaa näkemään omaa osaamistaan.

Ammattiosaamisen näytön arviointiin osallistuvat selvitykseen valituissa oppilaitoksissa yleensä opettaja, työpaikkaohjaaja ja opiskelija. Käytäntö vaihtelee oppilaitoksittain siinä, ovatko kaikki arvioijat paikalla ammattiosaamisen näytössä samanaikaisesti. Asiantuntijoiden mukaan on oppilaitoksia, jossa kaikki ovat aina paikalla ammattiosaamisen näytössä, ja osalla oppilaitoksista on paikalla vain työpaikkaohjaaja. Ammattiosaamisen näytöt käyttöön -oppaan (2006, 43) mukaan koulutuksen järjestäjän on pohdittava opintokokonaisuuskoh- taisesti, mitä lisäarvoa opettajan ja työelämän edustajan osallistuminen näytön arviointiin tuo. Kaikki haastatellut painottivat työelämän edustajan arviointia ammattiosaamisen näy- tössä. Yhdessä tutkimukseen osallistuvassa oppilaitoksessa työelämän edustaja on paikalla myös oppilaitoksessa tapahtuvassa ammattiosaamisen näytössä.

Opiskelijan kannalta tärkeitä oppimiseen ja arviointiin liittyviä asioita ovat arviointikes- kustelut. Ne ovat käytössä kaikissa tutkimukseen osallistuneissa oppilaitoksissa. Arviointi- keskustelut pyritään pitämään mahdollisuuksien mukaan välittömästi ammattiosaamisen näytön jälkeen tai ammattiosaamisen näyttöä seuraavana päivänä. Arviointikeskusteluun osallistuvat yleensä opettaja, työpaikkaohjaaja ja opiskelija. Tähän selvitykseen valituissa op- pilaitoksissa arviointikeskustelun kulku etenee seuraavasti: opiskelijan itsearviointi aloittaa keskustelun, työpaikkaohjaajan arviointi seuraa opiskelijan itsearviointia ja lopuksi opettaja kokoaa arvioinnit yhteen sekä tekee arvioinnista tarvittavat dokumentit. Opettajan teh- tävänä arviointikeskustelussa on pitää kiinni siitä, että arviointi pysyy kiinni arviointikri- teereissä eikä keskustelussa puhuta *kokonaisuudesta*, vaan ”keskeneräisestä osaamisesta”. Arviointikeskustelut pyritään käymään työpaikoilla ja ne koetaan pääsääntöisesti positiivi- siksi ja kannustaviksi tapahtumiksi, joissa palaute aidosti konkretisoituu opiskelijalle mm. laadullisen arvioinnin vuoksi. Yhteiseen osaamisen tasokuvaukseen päästään haastateltavien mukaan helposti keskustelun kautta.

Arviointimateriaalin dokumentointi on opettajan tehtävänä ammattiosaamisen näytöissä. Arvioinneista syntyviä dokumentteja ovat mm. arviointilomakkeet, tasokuvaukset, arviointi- pöytäkirjat ja näyttösuunnitelmat. Osa oppilaitoksista arkistoi dokumentit paperiversio- na ja osassa käytetään apuna tietoteknisiä järjestelmiä kuten Winhaa, Priimusta tai omaa portaalia. Käytävissä olevista tietoteknisistä järjestelmistä haastateltavat toteavat, että ne

kaipaavat vielä säätämistä ja kehittämistä. Haastateltavat valittivat, että dokumentointi aiheuttaa opettajalle paljon paperityötä ja dokumentointiprosessit ovat vielä keskeneräisiä.

Näyttötutkinnot. Tutkimukseen valituissa oppilaitoksissa **näyttötutkintojen** tutkintosuoritusten arviointimenetelminä käytetään havainnointia, käytännön kokeita, näyttötoita, kyselyä, keskustelua ja kirjallisia tehtäviä, esimerkiksi suunnitelmia. Näyttötutkintojenkin asiantuntijat ymmärsivät havainnoinnin yhdeksi arviointimenetelmäksi. Näyttötutkintojen asiantuntijoiden mukaan joissakin oppilaitoksessa käytetään arvioinnissa apuna myös videointia ja digikuvausta. Alojen erilaisen luonteen vuoksi joillakin aloilla arviointi painottuu prosesseihin ja asiakkaan kokemuksiin siinä. Luonteeltaan näyttötutkintojen arvioinnin mainitaan olevan laadullista ja kriteereihin vahvasti perustuvaa.

Näyttötutkintojen järjestäjä hankkii tutkintosuoritusten arvioijiksi sekä työnantaja-, työntekijä- että opetustehtävissä toimivia alan asiantuntijoita. Näyttötutkintojen järjestäjä huolehtii myös siitä, että tutkintosuoritusten arvioijista vähintään yksi on suorittanut näyttötutkintomestarin koulutuksen. (Opetushallitus, näyttötutkintojen järjestämissopimukset, 2006). Näyttötutkintotilaisuuden arviointiin osallistuvat yleensä haastateltujen mukaan oppilaitoksista vaihtelevasti vastuukouluttaja, opettaja, työpaikan henkilökunnan edustaja ja näyttötutkintomestari. Oppilaitoksen edustaja, esimerkiksi opettaja nähdään tutkintotilaisuuksissa arvioinnin ammattilaiseksi, työelämän edustaja (työnantaja- tai työntekijätaho sopimuksen mukaan) arvioi ammatillista *tietoa* ja *taitoa* sekä mahdollinen näyttötutkintomestari (jos erillinen) tarkkailee, että kaikki tilaisuudessa menee tavoitteiden mukaisesti ja arviointi kohdistuu oikeisiin asioihin. Näyttötutkinto-opas (2007, 26) ohjaa oppilaitoksia arvioijia valittaessa harkitsemaan esteellisyyssyysymyksiä. Tarkemmat tiedot esteellisyydestä ja esteellisyyssperusteista on luettavissa hallintolaissa.

Mahdollisimman pian tutkintotilaisuuden jälkeen työpaikalla käydään arviointikeskustelu. Keskustelua johtaa yleensä opettaja, joka myös kokoaa keskustelun tulokset yhteen ja tekee arviointipöytäkirjan. Yksimieliseen arviointiesitykseen pyritään ja siihen päästään haastateltavien mielestä helposti. Yksimieliseen arviointiesitykseen pääsemistä helpottaa se, että asioista keskustellaan yleensä ennen tutkintotilaisuutta. Tutkintotilaisuudessa arvioijat yleensä laativat omat arviointinsa, joita sitten käsitellään yhteisessä arviointikeskustelussa. Tutkinnon suorittaja tekee myös yleensä itsearviointin tutkintotilaisuudesta. Käytännön toiminnassa arviointiesityksessä painaa eniten työelämän edustajan mielipide tutkinnon suorittajan osaamisesta. Opetushallituksen määräyksessä näyttötutkinnon perusteissa § 2 painotetaan, että arvioinnin tekevät työnantajien, työntekijöiden ja opetusalan edustajat yhdessä. Toiminnan tasolla arviointikeskustelun kulku on oppilaitoskohtainen. Opettajan/vastuukouluttajan/tutkintovastaavan tehtäviin näyttää kuuluvan arviointiesityksen toimitaminen tutkintotoimikunnalle.

Näyttötutkinnon järjestäjä vastaa kaikkien tutkinnon suorittajien arviointitietojen toimittamisesta tutkintotoimikunnalle siten kuin näyttötutkintojen järjestämissopimuksessa on sovittu. Tiedot tulee toimittaa kaikista tutkintosuorituksista. Hyväksytyiksi esitetyistä tutkintosuorituksista toimitetaan ainoastaan yhteenvetotiedot (tutkintoon osallistuneet, tutkinto ja tutkinnon osat arvosanoineen). Hylätyiksi esitetyistä suorituksista toimitetaan lisäksi perustelut. (Näyttötutkinto-opas, 2007, 36). Arviointiaineiston laatu ja laajuus määrittellään tutkinnon suorittajan henkilökohtaistamisen yhteydessä. Arviointiaineiston nimet ja käsitteet vaihtelevat tutkituissa oppilaitoksissa. Näyttötutkintojen arviointiaineisto muodostui tutkimukseen valituissa oppilaitoksissa etukätestehtävistä, yhteisistä lomakkeista, arvioijien muistiinpanoista ja näytön järjestäjän arviointiraporteista (koontilomakkeen ja arviointi-

pöytäkirjan nimellä myös mainittiin). Arviointiaineiston muodostaa eräessä oppilaitoksessa ”*opiskelijan portfolio, johon kuuluu henkilökohtainen näyttösuunnitelma (hensu), liite dokumentit osaamisesta, arvioinnin lausuntoja eri ympäristöistä (esimieheltä, työnäytteitä, projektisuunnitelmia).* ” (Oppilaitos E). Edellä mainitussa oppilaitoksessa tutkinnon suorittajan portfolio toimitetaan tutkintotilaisuuden arvioijille etukäteen tutustuttavaksi. Opetushallitus suosittelee, että kaikki arviointitiedot ja todistukset toimitetaan tutkintotoimikunnalle samanaikaisesti. (Näyttötutkinto-opas, 2007, 36).

4.4. LAADUN ARVIOINTI JA TOIMINNAN KEHITTÄMINEN

Koulutuksen järjestäjän velvollisuutena on arvioida antamaansa koulutusta ja sen vaikuttavuutta sekä osallistua ulkopuoliseen arviointiin. Koulutuksen järjestäjän tulee laatia suunnitelma siitä, miten ammattiosaamisen näytöistä saatua palautetta hyödynnetään koulutuksen kehittämisessä ja laadun varmennuksessa. Koulutuksen järjestäjä vastaa ammattiosaamisen näyttöjen arvioinneista ja todistuksista sekä arviointiaineiston säilyttämisestä. Ammattiosaamisen näyttöjen tarkoituksena on ollut varmistaa mm. koulutuksen laatua, tehostaa työelämään siirtymistä ja yhtenäistää opiskelijan arviointia (HE 41/2005).

Koulutuksen järjestäjän tulee perustaa **toimielin ammattiosaamisen näyttöjen järjestämisestä varten**. Toimielin voi olla myös kahden tai useamman koulutuksen järjestäjän yhteinen (L601/205 25a§). Koulutuksen järjestäjän päätöksellä toimielin voi olla monialainen, alakohtainen, tutkintokohtainen tai koulutusohjelmakohtainen. Toimielimessä tulee olla jäseniä, jotka edustavat koulutuksen järjestäjää, opettajia, opiskelijoita sekä asianomaisten alan tai asianomaisten alojen työ- ja elinkeinoelämää. Toimielimen tehtävät on kuvattu taulukossa 5.

Tutkintotoimikuntien tehtävänä on ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa (631/1998) mainittujen tehtävien lisäksi seurata näyttötutkintojärjestelmän toimivuutta omalla alallaan ja tarvittaessa tehdä järjestelmän kehittämistä koskevia aloitteita. (A 812/1998, 3 § ja 1202/2005).

Näyttötutkintomestarit toimivat tutkintosuoritusten arvioijina ja ovat näyttötutkintotoiminnan kehittäjiä. Näyttötutkintomestarit ovat näyttötutkintojärjestelmän, alansa tutkintojen sekä arvioinnin asiantuntijoita. Siksi näyttötutkinnon järjestäjien on tärkeää huolehtia siitä, että vähintään yksi arvioijista on suorittanut näyttötutkintomestarin koulutusohjelman (15 ov tai 25 op). Suositeltavaa on, että myös näyttötutkinnon vastuhenkilö on näyttötutkintomestarin koulutuksen suorittanut. (Näyttötutkinto-opas, 2007, 27).

Taulukkoon 5 on koottu toimielimen ja tutkintotoimikuntien yhtäläisyydet ja eroavaisuudet.

Taulukko 5. Toimielimen ja tutkintotoimikunnan yhtäläisyydet ja erot

Opetussuunnitelmaperusteinen	Näyttötutkintoperusteinen	Yhtäläisyydet
<p>TOIMIELIN JA TUTKINTOTOIMIKUNTA – yhtäläisyydet ja erot</p> <p>Oppaat</p>		
<p>Toimielimen tehtävät: Koulutuksen järjestäjä asettaa enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan.</p> <p>Edustettuina koulutuksen järjestäjä, opettajat, opiskelijat, asianomaisen alan tai alojen työ- ja elinkeinoelämä.</p> <p>Toimielin</p> <ul style="list-style-type: none"> - hyväksyy koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelman osana olevat suunnitelmat ammattiosaamisen näyttöjen toteuttamisesta ja arvioinnista - valvoo näyttötoimintaa - päättää ammattiosaamisen näyttöjen arvioijista - käsittelee opiskelijan arviointia koskevat oikaisuvaatimukset <p>Toimielimen puheenjohtaja allekirjoittaa tutkintotodistuksen osana olevan näyttötodistuksen.</p> <p>Muista tehtävistä päättää koulutuksen järjestäjä.</p> <p>Ammattiosaamisen näyttöoppaassa näyttöjen laadun varmistusohjeet;</p> <ul style="list-style-type: none"> - näyttöjä koskevat laatuvaatimukset määriteltävä opetussuunnitelman perusteissa - kansalliset näyttöaineistot suosituksia 	<p>Tutkintotoimikunnan tehtävät Opetushallitus asettaa enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan.</p> <p>Enintään yhdeksän alan asiantuntijaa, enemmistön tulee olla muita kuin opettajia.</p> <p>Edustaa työnantajia, työntekijöitä, opettajia ja, milloin itsenäinen ammatin harjoittaminen alalla on merkittävän laajuista, itsenäisiä ammatin harjoittajia. Työnantajien ja työntekijöiden edustajia tulee olla yhtä monta. Lisäksi tutkintotoimikuntaan voidaan nimittää pysyviä asiantuntijoita, esim. ulkopuolinen sihteeri.</p> <p>Tutkintotoimikunta</p> <ul style="list-style-type: none"> - vastaa näyttötutkintojen järjestämisestä ja valvonnasta sekä näyttötutkintotoiminnan ohjaamisesta ja johtamisesta - sopii tutkintojen järjestämisestä näyttötutkintojen järjestämissopimuksilla päteväksi toteamiensa koulutuksen järjestäjien kanssa - antaa tutkintotodistukset - seuraa näyttötutkintojärjestelmän toimivuutta 	<p>Toimielin ja tutkintotoimikunnat koostuvat työelämän ja koulutuksen järjestäjien edustajista.</p> <p>Toimielin ja tutkintotoimikunta valvovat osaamisen osoittamista.</p>

Käytännön kokemukset, tutkimusaineisto		
<i>Huom. kursivilla kirjoitettu on tutkimusaineiston alkuperäistä kieltä, eikä se aina ole lainsäädännön mukaista</i>		
<p><i>Toimielimellä on ollut tärkeä tehtävä ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelu- vaiheessa, mutta nyt on näkymättömämpi vaihe menossa.</i></p> <p><i>Toimielin on ennen kaikkea yhteistyöelin.</i></p> <p><i>Se vahvistaa ja valvoo sekä kehittää toimintaa ja pyrkii yhtenäistämään oppilaitoksen käytäntöjä.</i></p> <p><i>Toiminnassa on mukana opiskelijajäseniä.</i></p> <p><i>Laatukysymykset ovat toimielimissä ajankohtaisia, mutta työelämä on tyytyväinen ammattiosaamisen näyttöihin tällä hetkellä.</i></p>	<p><i>Tutkintotoimikunta on vastuussa toiminnasta valtakunnallisesti eri aloilla.</i></p> <p><i>Tutkintotoimikunnan toiminta on vaihtelevaa ja riippuu paljon jäsenistä.</i></p> <p><i>Tutkintotoimikunta opastaa, neuvoa ja tukee tarvittaessa.</i></p> <p><i>Tutkintotoimikuntien jäsenenä oppilaitoksen toimijat ovat viestinviejinä kentältä ja kentälle.</i></p> <p><i>Palaute näyttötutkintojärjestelmästä on pääosin suullista, eikä kaikilla oppilaitoksilla ole systemaattista tietojen keräystä. Palaute näyttötutkintojärjestelmästä perustuu henkilökohtaisiin suhteisiin.</i></p>	

Ammattiosaamisen näytöt käyttöön - oppaassa (2006) todetaan kansallisten näyttöaineistojen olevan suosituksia laadukkaiden näyttöjen toteuttamiseksi. Niiden avulla lisätään mm. arvioinnin johdonmukaisuutta erilaisissa olosuhteissa toteutettavissa näytöissä. Oppaan mukaan ammattiosaamisen näyttöihin perustuvaa arvioinnin ja näyttöprosessin laatua voidaan tarkastella ammatillisen koulutuksen laadunvarmistuksen viitekehyksestä esimerkinomaisesti CQAF-mallin (Common Quality Assurance Framework) avulla. Malli perustuu jatkuvaan oppimiseen ja toiminnan systemaattiseen kehittämiseen. Oppaassa todetaan, että ammattiosaamisen näytöt olisi sisällytettävä koulutuksen järjestäjän toimintajärjestelmän ydinprosesseihin.

Ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen laadunarviointiin ja kehittämiseen otetaan kantaa useissa koulutuksen järjestäjän kirjallisissa aineistoissa. Konkreettisia kuvauksia näyttöjen sisällyttämisestä toimintajärjestelmän ydinprosesseihin oli löydettävissä vähemmän. Ammattiosaamisen näyttöjen kohdalla kansallisten näyttöaineistojen todetaan toimivan jonkinlaisena laatutakeena, koska ne on testattu ja laadittu varsin laajasti yhteistyössä eri projektien kanssa sekä laatuvarmennettu Opetushallituksessa. Yhtään esimerkkiä erikseen toteutettavasta ammattiosaamisen näyttötoiminnan arvioinnista ei löytynyt. Näyttötoimintaa arvioidaan osana oppilaitoksen muuta arviointijärjestelmää, josta ei välttämättä ollut yksityiskohtaisia kuvauksia kirjallisissa materiaaleissa. Oppilaitoksen virallisissa dokumenteissa määriteltiin käytettävän mm. TQM-orientaatiota (Total Quality Management), EFQM-kehikkoa (European Foundation for Quality Management) tai toiminnan ja laadun ohjauksjärjestelmässä kuvattuja avainprosesseja.

Haastatteluaineistosta on nähtävissä se, että työelämän koetaan olevan juuri nyt melko tyytyväinen ammattiosaamisen näyttöihin ja niiden järjestelyihin. Syyksi työelämän kiinnostukseen ammattiosaamisen näyttöihin mainittiin mm. hyvä taloudellinen tilanne ja mahdollinen työvoimapula, mikä pakottaa työelämän yhteistyöhön oppilaitoksen kanssa. Palautetta työeläältä kerätään esim. arviointikeskustelun yhteydessä suullisesti tai opettajan omilla henkilökohtaisilla lomakkeilla, mutta ei kovinkaan systemaattisesti oppilaitoksen

yhteisillä lomakkeilla. Palautejärjestelmän ”olemattomuutta” selitettiin ammattiosaamisen näyttöjärjestelmän nuoruudella ja toimijoiden kokemattomuudella. Oppilaitosten kesken on edellä mainitussa asiassa tosin isoja eroja. Muutamassa oppilaitoksessa järjestetään koko koulutuskonsernia koskevia työelämäpäiviä, joissa keskustellaan yhteistyön kokemuksista ja kehittämisestä yhdessä työelämän kanssa. Haastatteluissa todettiin, että tietoisesti on koettu keventää työelämältä kerättävän palautteen määrää. Selkeämpien arviointiohjeiden on todettu lisäävän työelämän antamaa palautteen määrää sekä opiskelijoille ja oppilaitokselle. Opettajien henkilökohtaisten suhteiden koettiin helpottavan palautteen saamista työelämältä.

Ammattiosaamisen näyttöjen toimielimelle on määritelty osaltaan ammattiosaamisen näyttöjen arviointitehtävä. Esimerkiksi erään koulutuksen järjestäjän asiakirjoissa mainitaan toimielimen tehtäväksi valvoa näyttötoimintaa vuosittaisten painopisteiden näkökulmasta. Painopisteitä voivat olla esimerkiksi suoritettut näytöt, hylätyt/täydennettävät näytöt, näyttöpaikkojen kartoitukset, työpaikkaohjaajien koulutus ja kokemus, tutkintokohtaiset näyttösuunnitelmat, opiskelijoiden saama ohjaus ja tuki. Toimielimien kokoonpanot vaihtelevat kuitenkin suuresti. Tutkimusaineistosta nousivat esille muun muassa seuraavat variaatiot:

- kahden koulutuksen järjestäjän yhteinen monialainen (koostuen koulutusaloista tekniikka ja liikenne, liiketalous ja hallinto, luonnonvara)
- koulutuksen järjestäjän monialainen toimielin ja alakohtaiset jaostot
- koulutuksen järjestäjän yksi yhteinen elin.

Toimielimelle oli myös annettu erilaisia nimiä, esim. näyttötoimikunta ja ammattiosaamisen toimikunta.

Osa haastateltavista mainitsi seuraavia toimielinratkaisuja:

- koulutuksen järjestäjän jokaisessa oppilaitoksessa oma monialainen toimielin
- alueellinen alakohtainen toimielin.

Joissain opetussuunnitelmien yhteisissä osissa viitataan jo tulevaan ammattiosaamisen näyttöihin perustuvaan kansalliseen arviointiin, jossa arvosanan tallentamiseen tullaan liittämään arvioinnin taustatietoja.

Ammattiosaamisen näyttöjen asiantuntijoiden haastatteluissa ilmeni, että toimielimen rooli on tällä hetkellä melko etäinen toimijoihin (haastateltuihin) nähden. Toimielinten tuki käytännön toimijoille oli suurempaa silloin, kun ammattiosaamisen näyttösuunnitelmia valmisteltiin perustutkintoihin. Tällöin toimielin ohjasi ja valvoi suunnittelutyötä. Toimielimen roolin oletetaan kuitenkin vahvistuvan viimeistään siinä vaiheessa, kun todistuksia aletaan kirjoittaa valmistuville opiskelijoille. Julkisuudessa toimielinten toiminta ei ole näkynyt paljoakaan, koska mm. ”*valituksia oppilaitoksen toiminnasta ei ole tehty.*” Toimielimen toiminnassa mukana ollut haastateltava kertoi, että toimielin tarkistaa heidän oppilaitoksessaan myös opintojen työelämälähtöisyyden. Joillakin paikkakunnilla neuvottelukunnat toimivat toimielinten rinnalla, ja osa näkee neuvottelukuntien roolin merkittävämmäksi kuin toimielimen.

”Toimielimessä asiantuntijuus syntyy jäsenien kautta eikä päinvastoin.” (Oppilaitos C).

Osa haastatelluista johtajista näkee, että toimielin on ennen kaikkea yhteistyöelin, jonka toimintaan on hyvä saada mukaan laajasti työelämän edustajat ja myös opiskelijat. Toi-

mielimen tehtäväksi johtajat näkevät mm. opetussuunnitelmien ja arviointisuunnitelmien hyväksymisen ja näyttösuunnitelmien vahvistamisen. Johtajat tuntuivat olevan haastattelussa tyytyväisiä toimielinten toimintaan, koska heidän mielestään toiminta on ollut ammattimaista ja mukaan on saatu aidosti koulutuksesta kiinnostuneita ihmisiä. Yksittäisenä toiveena esitettiin haastattelussa pienille aloille yksi yhteinen valtakunnallinen toimielin, joka valvoisi alaa.

Näyttötutkinto-oppaassa (2007) todetaan, että näyttötutkinnon järjestäjän tulee seurata, arvioida, tarkistaa ja kehittää näyttötutkinnon järjestämissuunnitelman mukaista toimintaa. Muutokset näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmaan tulee hyväksyttävä tutkintotoimikunnassa. Näyttötutkinnon järjestämissuunnitelman malli on yksityiskohtaisesti kuvattuna näyttötutkinto-oppaassa. Se on yhteensä 17 kohdan lista: pääotsakkeet, taustatiedot, kyseisen näyttötutkinnon henkilökohtaistaminen, näyttötutkintotilaisuuksien sisältö, näyttöympäristöt ja tutkintosuoritusten arviointi. Kone- ja metallialalla toimivat alueelliset tutkintotoimikunnat valtakunnallisen tutkintotoimikunnan lisäksi. Muilla tutkituista aloista toimi yksi valtakunnallinen tutkintotoimikunta.

Haastateltujen asiantuntijoiden mielipiteet tutkintotoimikunnista ja niiden tehtävien hoidosta jakautuivat voimakkaasti kahteen suuntaan kokemusten mukaan. Haastateltavat näkevät tutkintotoimikuntien roolin riippuvan vahvasti niiden jäsenistä, joten ne voivat olla aktiivisia ja tietoa jakavia – tai tutkintotoimikunta voi olla pelkkä ”kumileimasin” toimijoihin nähden. Tutkintotoimikuntien toivotaan tekevän ohjeistot kaikille aloille samanlaisiksi ja selkeiksi. Haastateltavat, joilla oli kokemusta tutkintotoimikuntatyöstä, kiittelivät sitä paikaksi, josta näkee, mitä oppilaitoksissa maassa tapahtuu ja miten käytänteet tutkintotoimikuntien välillä ovat erilaisia ja alakohtaisia. Oppilaitosten johtajat näkevät tutkintotoimikunnat aktiivisina toimijoina, joskin eroja toimikuntien välillä on erittäin paljon. Haastattelussa kävi ilmi myös, ettei näyttötutkinnon järjestäjän ja tutkintotoimikunnan välistä työnjakoa esim. osaamisen tunnustamisessa ole ymmärretty täysin.

”Toiminta on luvattoman kirjavaa ja riippuu paljon mukana olevista persoonista”. (Oppilaitos C).

Koska tutkimus kohdistui vain viiteen alaan ja niistäkin otos oli suhteellisen pieni, haastateltujen perusteella ei voida tarkasti sanoa, mitkä ovat tutkintotoimikuntien tosiasialliset erot käytänteissä.

Kaikilta aloilta kaikista oppilaitoksista ei saatu näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmia useista pyynnöistä huolimatta. Näyttötutkintostrategia saatiin joistakin oppilaitoksista. Näyttötutkintostrategiaan liittyviä asioita oli kuitenkin kuvattu useilla koulutuksen järjestäjillä koulutuksen järjestäjän yhteisessä opetussuunnitelmassa. Useimmilta saatiin kuitenkin näyttötutkintojen järjestämissopimus. Joskus asiakirjoilla oli omia nimiään, kuten *näyttötutkintosuunnitelma, aikuiset* jne.

Näyttötutkintostrategiassa oli löydettävissä maininta EFQM-järjestelmän käytöstä näyttötutkintojen laadun varmistamisen välineenä. Suomalaista näyttötutkintojärjestelmää ovat arvioineet mm. koulutuksen arviointineuvosto ja kansainväliset hankkeet. Näistä ulkoisista arvioinneista saatua tietoa käytetään myös koulutuksen järjestäjien toiminnan kehittämiseen.

Laadunhallinta on haastatteluaineiston mukaan oppilaitoksissa kehitysvaiheessa. Haastatteluaineistosta nousi esiin, että näyttötutkintojärjestelmän olemus on ymmärretty kentällä ja se on vakiinnuttanut asemansa työelämässä, mutta palautetta kyseisen osaamisen osoittamistavasta kerätään satunnaisesti haastattelu- ja keskustelu- ja henkilökohtaisella tasolla. Haastattelujen mukaan kaikilla oppilaitoksilla ei ollut systemaattista tietojen keräystä tai palautejärjestelmää, jolla palautetta työelämältä olisi kerätty. Asiantuntijoiden omista työelämähaastatteluissa ja henkilökohtaisissa keskusteluissa on tullut esiin, että näyttötutkintojärjestelmä koetaan positiiviseksi ja aikuisille sopivaksi järjestelmäksi.

4.5. ASiantuntijoiden Kokemukset Ammattiosaamisen Näyttöistä ja Näyttötutkinnoista sekä Ehdotuksia Niiden Kehittämiseksi

Kaksi erilaista osaamisen osoittamisen järjestelmää on ollut käytössä ammatillisissa oppilaitoksissa ajallisesti hyvin eri ajan. Haastateltavilta kysyttiin käytännön tasolta katsottuna järjestelmien yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia sekä toimijoiden saamia hyötyjä osaamisen osoittamistavasta.

Haastateltavista osa toimii joko näyttötutkintojen tai ammattiosaamisen näyttöjen parissa tai sukkuloi joustavasti molemmissa järjestelmissä toimijoina. Haastateltujen tietämys järjestelmistä vaihteli sen mukaan, oliko toimija ollut järjestelmän toiminnassa mukana vai ei. Ammattiosaamisen näyttöjen asiantuntijoista lähes kaikki pitävät näyttötutkintojärjestelmää liian vaativana nuorille, mutta aikuisille sen sijaan sopivana. Näyttötutkinnot ovat haastateltujen mielestä sisällöltään vaativampia kuin ammattiosaamisen näytöt ja niiden nähdään sopivan henkilöille, joilla on kokemusta. Näyttötutkinnot nähdään sopivan henkilöille, joilla osaaminen on erilaista eri osa-alueilla, esim. maahanmuuttajataustaisilla opiskelijoilla. Osa haastateltujen ammattiosaamisen näyttöjen asiantuntijoista ja näyttötutkintojen asiantuntijoista oli sitä mieltä, että perustutkintoihin kuuluu myös kasvatustehtävä ja sen vuoksi näyttötutkinnot eivät istu nuorille.

Näyttötutkintojen asiantuntijat näkevät, että ammattiosaamisen näytöt ovat arviointimenetelmä, joka on tuonut ryhtiä työssäoppimiseen ja joka motivoi myös opiskelijaa. Lisäksi näyttötutkintojen parissa toimivat näkevät, että työpaikkaohjaajat antavat opiskelijoille nyt vaativampia tehtäviä kuin ennen ja opiskelijat saavat todella harjoitella opintokokonaisuuksia työssäoppimispaikoissa. Näyttötutkintojen asiantuntijoiden mukaan nuoret eivät saa kuitenkaan tehdä niin laajoja kokonaisuuksia työssäoppimispaikoissa kuin aikuiset. Myös arviointi on näkemysten mukaan tehostunut, kun arvioinnissa on nyt olemassa kunnolliset kriteerit ja arvioidaan oikeita asioita.

Kahden erilaisen ammatillisen osaamisen osoittamistavan yhtäläisyydet ja eroavaisuudet ovat aiheuttaneet epäselvyyttä kentällä ja erityisesti käytännön toiminnassa. Tilannetta kuvaava seuraavat haastatteluissa esiin tulleet kommentit.

”Ongelmana ovat näiden kahden eri osaamisen osoittamistavan nimet eli kentällä ne sekoitetaan rajusti. Jopa arvioinnin oikaisua on pyydetty, kun kentällä on ymmärretty väärin, kumman järjestelmän mukaan opiskelija osoittaa osaamistaan. Näyttöpaikoissa on annettu jopa vääränlaisia papereita osaamisen osoittajille.” (Oppilaitos H).

”Sekaannuksia tapahtuu työpaikoilla kahden eri osaamisen osoittamistavan puitteissa, koska käytännössä ollaan samoilla työpaikoilla ja molemmissa järjestelmissä on samoja arviointisijoita.” (Oppilaitos E).

”Oman oppilaitoksen opettajille epäselvyyksiä kahden eri järjestelmän välillä.” (Oppilaitos E, johtaja).

Kaksi ammattiosaamisen näyttöjen asiantuntijaa pitää ongelmana myös todistuksia, jotka saadaan osaamisen osoittamisesta. Työelämällä on ongelmia erottaa kahden erilaisen ammatillisen osaamisen osoittamistavan todistuksia toisistaan. Molemmilla asiantuntijaryhmillä on yhtäläinen näkemys siitä, että osaamisen osoittamistavat näyttötyvät työelämälle samantaisina ja molemmissa järjestelmissä on samantaisia prosesseja. Lisäksi haastatellut mainitsivat, että osaamista arvioidaan kumpaisessakin järjestelmissä konkreettisen tekemisen kautta ja arvioinnin oikaisuaika on järjestelmissä 14 päivää. Yhtäläisyyksiä järjestelmissä on myös niiden tavoitteissa ja opetussuunnitelmissa, jotka ovat samat. Järjestelmien eduksi mainittiin opetuksen ja sisältöjen terävöityminen ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen tulon myötä.

Taulukkoihin 6 ja 7 on koottu haastateltujen kokemuksia ammattiosaamisen näytöistä ja näyttötutkinnoista.

Taulukko 6. Kokemukset ammattiosaamisen näytöistä haastatteluaineiston perusteella

ASiantuntijoiden kokemukset ammattiosaamisen näytöistä

Huom. kursivilla kirjoitettu on tutkimusaineiston alkuperäistä kieltä, eikä se aina ole lainsäädännön mukaista

- ♦ *Ammattiosaamisen näyttö on työelämälähtöisempi kuin näyttötutkinto, koska työelämän edustaja koko ajan paikalla ammattiosaamisen näytössä.*
- ♦ *Ammattiosaamisen näytössä noudatetaan opetussuunnitelmia.*
- ♦ *Ammattiosaamisen näytöissä liikutellaan suuria opiskelijaryhmiä. Koulutuksen tarvetta ei välttämättä arvioida yksilökohtaisesti samalla tarkkuudella kuin näyttötutkintojärjestelmässä.*
- ♦ *Ammattiosaamisen näytöissä näytetään keskeneräistä sen hetkistä osaamista, jota voidaan paikkailla.*
- ♦ *Ammattiosaamisen näytöt jakautuvat tasaisesti ajallisesti koko opiskeluajalle.*
- ♦ *Ammattiosaamisen näytöillä on oma käsitteistö ja omat arvioinnin kohteet.*
- ♦ *Ymmärretään arviointimenetelmäksi.*
- ♦ *Arvioinnissa seurataan myös opiskelijan kehittymistä. Arvioinnissa on mukana opettaja.*
- ♦ *Arvioitsijat koulutettu hyvin ja heille on tehty hyviä ohjeistoja.*
- ♦ *Arviointiin voi pyytää oikaisua ja kohottaa arvosanaa.*
- ♦ *Järjestelytoimet joustavia ja käteviä järjestää työpaikoille.*
- ♦ *Työpaikkaohjaaja perehdyttää opiskelijat työssäoppimispaikassa.*
- ♦ *Paine ammattiosaamisen näytöstä on pienempi opiskelijalle, koska hän tuntee paikan, koneet, laitteet jne.*
- ♦ *Ammattiosaamisen näytöt tehdään pääosin yksin.*
- ♦ *Näyttöaika on yleensä lyhyt.*
- ♦ *Vähän kokemusta toiminnasta, kehittyy koko ajan.*

ASiantuntijoiden saamat hyödyt ammattiosaamisen näytöistä

- ♦ *Yhteistyöhön työelämän kanssa on tullut pitkäjänteisyyttä ja monimuotoisuutta.*
- ♦ *Arviointimenetelmissä on tapahtunut muutos, arvioinnissa menty kohden työelämää.*
- ♦ *Oppimisessa on menty pienemmistä osista kohden isompia kokonaisuuksia.*
- ♦ *Koulut näyttöympäristöinä ovat nousseet uuteen arvoon.*
- ♦ *Järjestelmä helpottaa erilaisten oppijoiden opiskelua.*
- ♦ *Valmiit aineistot helpottavat käytäntöjä.*
- ♦ *Motivoi ja sitouttaa opiskelijaa ”oikeiden töiden” kautta omalle alalle > syntyy oikea kuva opiskeltavasta alasta.*
- ♦ *Opiskelijat saavat täsmällisempää ja tasapuolista palautetta.*

Asiantuntijoiden saamat hyödyt ammattiosaamisen näytöistä

Haastateltavilta kysyttiin, mitä hyvää he näkevät **ammattiosaamisen näytöissä** ja kuinka niitä tulisi kehittää edelleen. Kysymyksellä pyrittiin löytämään konkreettisia hyötyjä, joita haastateltavat toimijat kokevat saaneensa ammattiosaamisen näyttöjen toiminnasta. Vahva työelämälähtöisyys on merkittävin asia, jonka ammattiosaamisen näytöt ovat tuoneet lisää ammatillisiin perustutkintoihin. Työelämälähtöisyys näkyy siinä, että suhteet oppilaitoksesta työelämään ovat ajankohtaisempia, aidompia, luontevampia, tiiviimpiä, avoimempia, keskusteluvampia ja siksi koulutusta sekä alaa kehittäviä. Käytännön tasolla haastateltavat totesivat, että ammattiosaamisen näytöt pakottavat opettajan miettimään opetettavaa sisältöä nykyisin tarkemmin. Lisäksi opettajan on mietittävä tarkemmin, mikä opetettavassa opintokokonaisuudessa on näkyvää osaamista sekä sitä, mikä siinä on keskeistä ydinosaamista. Haastateltujen vastaukset myötäilevät Vehviläisen (2004) ja Hakalan (2007) saamia tutkimustuloksia ja ovat samansuuntaisia saaduista hyödyistä.

Haastateltujen mukaan toinen ammattiosaamisen näytöistä saatava hyöty on erilaisen oppijan laajemmat mahdollisuudet opiskella ja onnistua. Tällä tarkoitetaan sitä, että järjestelmä antaa mahdollisuuksia erilaisille oppijoille paremmin osoittaa osaamista ja saada monipuolisempaa arviointia.

”Ammattiosaamisen näytöt antavat mahdollisuuksia ei-luokassaistujille ja ei-kirjoittajille eli käsillä tekijöille, joita aloilla tarvitaan.” (Oppilaitos E).

Mielenkiintoisena yksityiskohtana haastatteluissa mainittiin se, että oppilaitosten arvo **ammattiosaamisen näyttöjen** näyttöpaikkoina on muuttunut parin viime vuoden aikana. Tämä johtuu siitä, että oppilaitosten ulkopuolisissa näyttöpaikoissa ei voida näyttää kaikkea osaamista ja osa ammattiosaamisen näytöistä joudutaan tuomaan sen vuoksi oppilaitoksiin, esim. maatilatalouden perustutkinnossa ja hiusalan sekä kaupan ja hallinnon perustutkinnossa. Oppilaitoksissa voidaan toteuttaa aikaa vaativia ammattiosaamisen näyttöjä ja harjoitella perustaitoja ennen kuin mennään työssäoppimispaikoille. Toisaalta haastatteluissa tuli esille näkemys, että ammattiosaamisen näytöt pitäisi tuoda kokonaan pois oppilaitoksista, koska oppilaitoksissa ei ole ”työelämän elementtejä” tarjolla.

Opiskelijoihin ammattiosaamisen näytöillä todetaan olevan motivoiva vaikutus, koska heillä on tiedossa jo etukäteen, että ammattiosaamisen näyttö tulee työssäoppimisjakson loppuksi. Haastateltavat näkevät ”oikeiden töiden” merkityksen opiskelijoille merkittäväksi ja työnantajan palautteen erittäin tärkeäksi. Opiskelijoilla tosin todettiin olevan hyvin monenlaista asennoitumista ammattiosaamisen näyttöihin, mikä osittain vaikeuttaa ammattiosaamisen näyttöjen suorittamista. Opiskelijoiden motivaation paranemisen ja paremman sitoutumisen lisäksi todettiin, että ammattiosaamisen näytöissä tulevat hyvin näkyviin opiskelijan vahvuudet ja että näyttöjen todettiin lisäävän opiskelijoiden työllistymistä.

Taulukko 7. Kokemukset näyttötutkinnoista haastatteluaineiston perusteella

ASiantuntijoiden kokemukset näyttötutkinnoista

Huom. kursivilla kirjoitettu on tutkimusaineiston alkuperäistä kieltä, eikä se aina ole lainsäädännön mukaista

- ♦ Pitkässä näyttötutkintotilaisuudessa työelämän arvioitsija ei pysty olemaan koko aikaa paikalla.
- ♦ Osaamisen hankkimistavalla ei merkitystä; opinnot voidaan henkilökohtaistaa sekä todeta koulutuksen tarve.
- ♦ Näyttötutkinnoissa näytetään kokonaisosaamista. Tutkintotilaisuus pidetään, kun opiskelija on kypsä siihen.
- ♦ Tutkintotilaisuudet ruuhkautuvat oppilaitoksissa elo-syyskuulle.
- ♦ Näyttötutkintojärjestelmällä on oma käsitteistö ja omat arvioinnin kohteet.
- ♦ Ymmärretään tutkinnon suorittamistavaksi.
- ♦ Tutkintotehtävät vaativampia.
- ♦ Arviointi kolmikantaisena.
- ♦ Järjestelytoimet tehtävä aiemmin, esim. jääviyskysymyksen vuoksi ja näyttösuunnitelma on lähetettävä kahta viikkoa aikaisemmin tutkintotoimikunnalle hyväksyttäväksi.
- ♦ Tutkintotoimikunta hyväksyy arviointiesityksen. Ongelmana käytännön toiminnassa on se, kuka rahoittaa näyttötutkintotilaisuuden uusinnan.
- ♦ Perehdytys työpaikalla on pitkälti opiskelijan omalla vastuulla.
- ♦ Paine näyttötutkintotilaisuudesta suuri opiskelijalle, koska arvioijat ovat tuntemattomia ja paikkakin voi olla hieman vieras.
- ♦ Näyttötutkintotilaisuudet voivat tapahtua ryhmätilanteessa.
- ♦ Näyttötutkintotilaisuus voi olla pitkä.
- ♦ Järjestelmällä on pitkät perinteet ja työelämässä sillä on vakiintuneet käytänteet.

ASiantuntijoiden saamat hyödyt näyttötutkinnoista

- ♦ Tekee oppilaitoksen toiminnasta läpinäkyvämpää, mm. ilmoitusvelvollisuus.
- ♦ Järjestämissuunnitelmat pitävät oppilaitoksen virkeänä.
- ♦ Lähdetään liikkeelle työelämän vaatimasta osaamisesta eikä hankkimistavalla ole väliä.
- ♦ Näyttötutkinnot ovat vakiintuneet kentällä ja niillä selkeä tehtävä.
- ♦ Asiakaspalvelunäkökulma mahdollistaa henkilökohtaistamisen.
- ♦ Oppilaitoksilla on laajat ja pitkät perinteet sidosryhmäyhteistyöllä mm. arvioinnissa.
- ♦ Järjestelmä antaa liikkumatilaa runsaasti erilaisille näytöille, esim. näyttöympäristön suhteen.

Asiantuntijoiden saamat hyödyt näyttötutkinnoista

Näyttötutkintojärjestelmän hyvänä puolena nähdään haastateltujen kokemusten mukaan järjestelmän työelämälähtöisyys. Työelämälähtöisyys näkyy siinä, että osaamista näytetään aidoissa ja todellisissa työprosesseissa, joita myös arvioidaan. Näyttötutkintojärjestelmä on luonut hyvää ja aitoa yhteistyötä työelämän kanssa, ja järjestelmä kehittää myös työelämää. Haastatelluilla oli erittäin positiivisia kokemuksia yhdessä tekemisestä työelämän ja oppilaitoksen välillä.

”Konkreettisella tasolla tutkinnon suorittajat ovat jopa saaneet muutettua työnkuvia työpaikoilla.” (Oppilaitos C).

Toinen merkittävä hyöty näyttötutkintotoiminnasta on asiakaslähtöisyys. Se mahdollistaa opiskelijan osaamisen osoittamisen huolimatta siitä, miten tutkinnon suorittaja on osaamisensa hankkinut. Opiskelujen suorittamista palkallisena pidetään myös hyvänä asiana järjestelmän kannalta. Muista järjestelmän eduista mainittiin henkilökohtaisella tasolla mm. hyvät mahdollisuudet työllistyä tutkinnon jälkeen sekä mahdollisuudet jatko-opintoihin. Näyttötutkintojen todettiin aktivoivan ja motivoivan tutkinnon suorittajia samalla tavalla kuin ammattiosaamisen näyttöjenkin. Kynnys lähteä suorittamaan näyttötutkintoa on sopi-

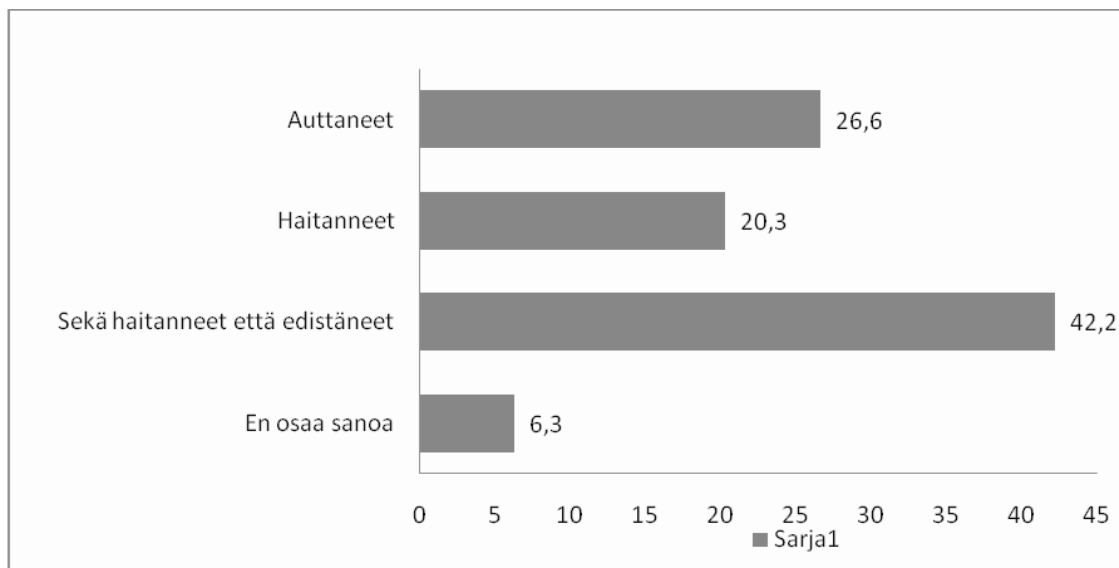
van alhainen ja se joustaa hyvin tutkinnon suorittajien tarpeiden mukaan. Lisäksi näyttötutkintojärjestelmää kiiteltiin mahdollisuudesta näyttää osaamista aidossa ympäristössä ja siitä, että järjestelmä antaa paljon liikkumatilaa erilaisille näytöille. Näyttötutkintojärjestelmän käyttöönnotossa oppilaitokset ovat joutuneet miettimään omia opetussisältöjään ja opetusmenetelmiään.

”Opetushallituksen tekemä näyttötutkinto-opas on erinomainen juttu käytännön avuksi oppilaitoksessa toimimassa.” (Oppilaitos A).

Koulutuksen järjestäjien keski johdon kokemukset näyttötutkinnoista ja niiden vaikutukset ammattiosaamisen näyttöihin (Kuvio 1)

Koulutuksen järjestäjien keski johdolle tehdyssä kyselyssä (n=64) selvitettiin näkemyksiä kahden eri järjestelmän vaikutuksista toisiinsa. Keski johdon edustajat määriteltiin siten, että he tuntevat ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelun ja toimeenpanon käytännön tason toteutusta. Vastaajat olivat käytännössä koulutuspäälliköitä, koulutusala johtajia, osastonjohtajia ja koulutus alavastaavia.

Viidennes vastaajista oli sitä mieltä, että kokemukset näyttötutkinnoista ovat haitanneet ammattiosaamisen näyttöjen toteutumista ja neljännes sitä mieltä, että kokemukset näyttötutkinnoista ovat auttaneet sitä. Vastaajista 42 % ajatteli näyttötutkinnoista saatujen kokemusten sekä haitanneen että edistäneen ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelua ja toteutusta. Vastaajista viiden prosentin kanta ei selvinnyt.

Kuvio 1. Ammattiosaamisen näyttöjä järjestäneiden koulutuksen järjestäjien keski johdon näkemykset siitä, miten kokemukset näyttötutkinnoista ovat auttaneet tai haitanneet ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelua.

Vastaajien kommenteissa kuvastuu käsitteellinen ongelma. Opetusalallakin puhekielessä näytöt vaikuttavat olevan näyttöjä, riippumatta järjestelmästä. Suurin ongelma tällä hetkellä tuntuu olevan se, että työelämän edustajat tai kaikki opettajatkaan eivät ole sisäistäneet kahden järjestelmän eroja ja tämä aiheuttaa sekavuutta.

”Kaksi aivan erilaista järjestelmää ja opiskelijat kuitenkin samoilla työmailla...alkuun meinasi jopa käydä niin, että kieltäytyivät ottamasta opiskelijoita, kun ovat kokeneet näyt-

tötutkinnot niin raskaina, nyt monet työelämän edustajat ovat jo todenneet, ettei oleellista muutosta entiseen (työssäoppimiseen) ole, muuttunut vain selkeämmäksi” (Vastaja nro 9).

Positiivisia näkökohtia näyttötutkintojen vaikutuksista ammattiosaamisen näyttöihin perusteltiin vähemmän, seuraavassa muutama esimerkki:

- *henkilökohtainen kokemus näytöistä helpotti ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelua*
- *näyttöasia on tuttu, mutta oleellinen asia meinaa välillä unohtua*
- *toisaalta aikuisten näyttöjen arvioinnit ovat totuttaneet kriteeripohjaiseen arviointiin.*

Kyselyssä tiedusteltiin myös, mitä opittavaa näyttötutkintojärjestelmällä ja ammattiosaamisen näyttöllä voisi olla toisistaan. Vastauksissa asiaa tarkasteltiin sekä opiskelijan, työelämän että järjestelmien näkökulmasta. Kyselyyn vastanneet toivat esille seuraavanlaisia asioita:

- *ammattiosaamisen näytön antaneen on helpompi jatkaa näyttötutkintojärjestelmässä itsensä kehittämistä*
- *henkilökohtainen ohjaus ja tuki sellaista, jota voisi hyödyntää näyttötutkinnoissakin*
- *henkilökohtaistaminen*
- *voisi käyttää samoja toimintamalleja ja kaavakkeita molemmissa osaamisen tunnistavassa*
- *monet meidän opiskelijoistamme selviäisivät kyllä aikuisten näyttötutkinnoista.*

Monessa kommentissa otettiin kantaa järjestelmien erillään pitämiseen tai yhdistämiseen. Etenkin perustutkintotasolla ihmeteltiin erillään pitämistä, ja erojen selvittäminen tuntui vaikealta sekä joskus keinotekoiselta. Näyttötutkintojärjestelmän raskautta ja jäykkyyttä arvioitiin myös. Esitettiin toiveita sen keventämiseen ammattiosaamisen näyttöjen suuntaan. Ammattiosaamisen näytöissä kansallisia näyttöaineistoja pidettiin hyvänä asiana.

”Niitä pitäisi viedä lähemmäs toisiaan, koska työssäoppiminen tapahtuu pitkälti samoja työtehtäviä tehden” (Vastaja nro 27).

Ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen kehittäminen

Kehittämiskohteiden nimeäminen **ammattiosaamisen näytöissä** oli osalle haastatelluista vaikeaa. Kokemusta toiminnasta on vähän, ja kyseessä on monimuotoinen muutosprosessi, joka vaatii aikaa. Pari haastateltavaa totesi, että osapuolia vielä jännittävät ammattiosaamisen näyttöjen järjestelyt ja toimet, koska toiminta on niin uutta. Ammattiosaamisen näytöt ovat muuttaneet opettajan työtä, ja siihen liittyen todettiin, että opettajille tulisi tarjota työelämäyhteistyöhön liittyviä opintoja. Myös työpaikkaohjaajien koulutusta pitäisi lisätä. Samoin tulisi lisätä keskustelufoorumeita, joilla työelämä ja oppilaitos keskustelisivat yhdessä. Tällä hetkellä osa opettajista, esim. yhteisten aineiden opettajat, jää sivuun ammattiosaamisen näyttöjen toteutuksesta. Tietohallinto ja suuret ohjelmistotalot pitäisi saada mukaan dokumenttien arkistointijärjestelyihin, ettei paperin pyörityksestä tule liian suurta osaa opettajan työssä ammattiosaamisen näytöissä. Lainsäädännön toivottiin antavan mahdollisuudet mahdollisimman kevyeen toteutukseen kentällä, esim. dokumentoinnin osalta.

Yksittäisenä kehittämisajatuksena esitettiin, että jokainen oppilaitos saisi tehdä itse ammattiosaamisen näyttötehtävät, mutta yhdessä sovittaisiin, millä vuosikurssilla kukin ammattiosaamisen näyttö suoritettaisiin. Tällä saataisiin opiskelijoiden asema työmarkkinoilla tasa-arvoisemmaksi.

Haastatellut **näyttötutkintojen asiantuntijat** pitävät tärkeänä sitä, että yhteistyötä tehtäisiin yli koulutuksen järjestäjien rajojen. Tätä kautta on mahdollisuus, että työelämälle synnyy uusia tutkintoja. Samaan asiaan liittyy se seikka, että *näyttöjä* räätälöitäisiin työelämän tarpeista katsoen. Kehittämistehtävää on esimerkiksi *näyttötöiläisyyksien arvioinnissa*, jossa työelämän on vaikea tietää, milloin arvioidaan perustutkinnon mukaan ja milloin arvioidaan ammattitutkinnon mukaan. Positiiviseksi asiaksi arvioinnissa nähdään se, että näyttötutkinnossa arvioijina toimivat alan ammattilaiset.

Kehittämistä vaatii näyttötutkintojen papereiden *pyörytys*. Koulutuksen järjestäjät joutuvat tekemään mielestään liikaa papereita, mikä vie paljon aikaa kirjoittajilta. Osan haastateltujen mielestä opetussuunnitelmatyö on ollut liian *korkealentoista käytännön* kannalta katsottuna ja opetussuunnitelmissa on liian laajat sisällöt sekä liian kovat vaatimukset näyttäjille. Opetushallituksen tekemä näyttötutkinto-opas on ollut erinomainen apu haastateltujen mielestä. *”Uusissa Opseissa olisi kehitettävä ammattitaitovaatimuksia, niin että niissä olisi vähemmän tavaraa, sillä kiitettävän tasolle pyrittäessä näyttäminen on hyvin työstä,”* (Oppilaitos C). Osan haastateltujen mielestä järjestelmässä itsessään ei ole suurta korjaamista, mutta yrittäjien henkilöstön ja työpaikkaohjaajien koulutusmyönteisyydessä on parantamista.

4.6. ASiantuntijoiden Terveiset

Haastatteluiden päätteeksi pyydettiin haastateltavia lähettämään terveisiä haluamilleen tahoille. Eniten viestejä tuli Opetushallitukselle ja siellä erityisesti tutkintojen perusteiden uudistamistyölle. Työelämälle tuli kiitosta aktiivisesta osallistumisesta kahden erilaisen ammatillisen osaamisen osoittamistavan suunnitteluun, toteutukseen ja kehittämiseen. Oppilaitoksille lähetettiin terveisiä, että opettajan työ on muuttunut ja opettajille pitää antaa oikeanlaiset mahdollisuudet tehdä tätä uudenlaista työtä.

Opetushallitukselle

- opetussuunnitelmien uudistaminen
- laajat työelämälähtöiset opintokokonaisuudet
- tiiviit kuvaukset opintokokonaisuuksista
- arviointikriteeristöistä ei liian yksityiskohtaisia
- aikuisten oppijoiden erityispiirteet paremmin huomioon
- työrauhaa kentälle (ei toivottu jatkuvia muutoksia).

Terveisissä korostettiin, että opetussuunnitelman uudistuksien pitäisi lähteä käytännön tasolta eikä uusia tavoitteita saisi laatia liian laajoiksi vaan ne tulisi tehdä työelämälähtöisemmiksi kuin edelliset. Toisaalta toiselta alalta tuotiin esille vastakkainen näkemys, jonka mukaan aloille tarvitaan suurempia kokonaisuuksia, jotta esimerkiksi ammattiosaamisen näyttöjen ja osanäyttöjen määrää voidaan vähentää. Vinkkinä uudistuksen kirjoittajille mainittiin ajatus, että tutkinnon perusteet pitäisi kirjoittaa niin tiiviiksi, että ne mahtuisivat povitaskuun työpaikoilla. Edellä mainittu ehdotus koskee myös oppilaitoskohtaisia opetussuunnitelmia. Eräiden kentän toimijoiden mielestä työtä helpottaisi, jos arviointikriteerit olisi aukikirjoitettu selkeästi ja valtakunnallisesti yksiselitteisesti.

Osaan näyttötutkinnoista, esimerkiksi parturi-kampaajan perustutkinnossa, on tehty hyviä kriteeristöjä, jotka voitaisiin siirtää ja ottaa käyttöön myös ammattiosaamisen näyttöjen arvioinnissa. Haastateltavien mielestä tutkinnon sisältöjä ei tarvitse kovin laajasti (yksityiskohtaisesti) aukikirjoittaa eikä systeemistä saa tulla liian raskasta, esimerkiksi opettajien työ-

hön kuuluvan dokumentoinnin osalta. Opetushallituksen suuntaan heitettiin huoli siitä, kuinka eri uudistusten rahoitus tulee huomioitua, kun mm. ammattiosaamisen näyttöjen uusiminen maksaa. Toiveina esitettiin, että uusissa opetussuunnitelmissa pitäisi ottaa huomioon myös aikuisten oppijoiden erityispiirteet esimerkiksi valinnaisten opintojen yhteydessä. Uudistuksessa on huomioitava myös se, että työelämän käytännön prosessit eivät muutu nopeasti, joten sen vuoksi on aivan erityisen tärkeää, millaisia opintokokonaisuuksia perustutkintoihin luodaan.

Opetushallituksen tehtäväksi nähtiin tulevassa opetussuunnitelmien uudistuksessa koordinoitavien tehtävien. Haastateltavat kokivat tärkeäksi sen, että arviointi olisi koko valtakunnassa yhdenvertaista ja arvosanat vertailukelpoisia.

Haastatteluista välittyi kuva siitä, että ammattiosaamisen näytöt ovat vahvasti kehittymistilassa. Nyt toivottiin kentälle muutamaksi vuodeksi työrauhaa ja aikaa kokemusten keräämiseen ammattiosaamisen näyttöjärjestelmästä. Osa haastateltavista totesi, että järjestelmän vakiinnuttaminen vie noin 5–10 vuotta ennen kuin käytäntö on hioutunut toimivaksi. Kahden erilaisen ammatillisen osaamisen osoittamistavan yhdistämistä kannatti useampi haastateltava.

Opetushallituksen suuntaan tuli kiitosta erityisesti Näyttötutkinto-oppaasta ja asiantuntivista neuvoista ja ohjeista, joita koettiin saadun, kun on ollut tarvetta. Samoin Opetushallituksen järjestämät alojen kehittämispäivät mainittiin hyödyllisiksi ja aloja eteenpäin vieviksi. Ne todettiin myös hyviksi paikoiksi keskustella.

Työelämälle

- kiitos myönteisestä suhtautumisesta ammattiosaamisen näyttöihin ja näyttötutkintoihin.

Poikkeuksetta sai työelämä haastateltavilta kiitosta suhtautumisestaan kahteen erilaiseen ammatillisen osaamisen osoittamistapaan. Työelämän todettiin ottaneen ammatillisen osaamisen erilaiset osoittamistavat hyvin vastaan ja kantaneen asiasta aidosti vastuuta. Ammatillisen osaamisen erilaisten osoittamistapojen kehittämisessä työelämän todettiin olleen kiittävästi mukana, joskin lähtökohdat tälle työlle ovat olleet kirjavat.

Kolme haastateltavaa kantoi huolta siitä, että työelämällä on ”liian monta suuta ruokittavana”. Kuinka työelämä jaksaa kantaa näyttöjen suuren määrän, kun kaikki vuosiluokat ovat näyttämässä osaamistaan työelämässä samanaikaisesti? Haastatteluista nousi kuva, että jos aika olisi ollut erilainen kuin nyt, niin ammattiosaamisen näytöt olisi ollut vaikeampi ajaa sisään työelämään. Työvoimapula pitäneen työelämän kiinnostuneena ammattiosaamisen osoittamistavoista tulevaisuudessakin. Huolta ja pelkoa tunnettiin molempien järjestelmien kustannusvaikutuksista työelämälle. Joillekin aloille kustannukset voivat olla liian raskaat kantaa tulevaisuudessa. Kuitenkin koulutus nähtiin yhteiseksi, molemminpuoliseksi asiaksi ja sen todettiin olevan panostus tulevaisuuteen. Lisäksi tuli yhden opettajan kannanotto, jossa todettiin työelämän haluavan sitä, että opiskelijat voisivat tehdä myös osatutkintoja.

Oppilaitoksille

- opettajuus muuttuu
- kahden järjestelmän hallinta käytännössä opettajille hankalaa
- resursointi.

Ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen asiantuntijat totesivat, että nyt pystytään juuri ja juuri hoitamaan suunnitelmien mukaiset toimenpiteet näillä resursseilla. Toimijat pitivät arvioijien koulutusta erittäin tärkeänä asiana, mutta se on jäänyt liiaksi opettajien vastuulle. Ammatillisen osaamisen kaksi osoittamistapaa on muuttanut opettajuutta pois luokkahuoneesta. Uusi opettajuus koettiin ajankohtaiseksi asiaksi, josta tietoa pitäisi levittää laajasti myös opettajan koulutuksessa. Osa aikuiskoulutuksen haastateltavista asiantuntijoista toivoi oppilaitoksilta myönteisempää otetta aikuiskoulutukseen. Opettajan työssä kahden järjestelmän hallitseminen on vaikeaa ja vaatii opettajalta paljon. Ehdotuksena nousi esille ajatus, että oppilaitoksiin palkattaisiin enemmän koulunkäyntiavustajia ja työvalmentajia, joiden olisi helpompi mennä työpaikoille kuin opettajan seuraamaan esimerkiksi työssäoppimisjaksoja.

5. TULOSTEN YHTEENVETO

Keskeiset yhtäläisyydet ja erot ammattiosaamisen näytöissä ja näyttötutkinnoissa

Kahdessa koulutusjärjestelmän erilaisessa osaamisen osoittamistavassa on paljon samantyyppisyyttä, mutta myös eroavaisuuksia. Kirjallisen aineiston ja haastatteluiden perusteella ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen yhteneväisyyksistä ja eroavuuksista on koottavissa ns. **yleinen tutkinnon suoritusprosessi**, jolla tarkoitetaan prosessia, joka on sovellettavissa molempiin osaamisen osoittamisen järjestelmiin ja perustuu tämän hetken käsitykseen ammattitaidon oppimisesta (ks. Taulukko 8). Ammattitaidon nykyisessä oppimiskäsityksessä painotetaan mm. tavoitteita ja yksilöllisiä mahdollisuuksia oppimiseen, ohjausta, työssäoppimista ja osaamisen hankkimista erilaisissa ympäristöissä erilaisin prosessein. Oppimisympäristöjen nähdään olevan merkityksellisiä, mm. kokemuksellisuuden vuoksi. Työ nähdään usein ammatillisen oppimisen kannalta todellisena ympäristönä, joka motivoi ja tuo oppimiseen käytännön ja teorian yhdistämismahdollisuuden.

Kahdessa järjestelmässä vahvasti yhteisiä piirteitä:

- ammattitaito ja ammatillinen osaaminen osoitetaan mahdollisimman todellisissa ympäristöissä, pyrkimyksenä arvioida työpaikalla
- työelämän edustajilla ja tutkinnon suorittajalla on vahva merkitys molemmissa järjestelmissä
- sekä opetussuunnitelmaperusteisen koulutuksen opiskelijan että tutkinnon suorittajan aiempi osaaminen, suuntautuneisuus ja oppimisvalmiudet pyritään ottamaan huomioon tutkintoa suoritettaessa
- tavoitteena on työelämälähtöisyys osaamisen arvioinnissa kaiken kaikkiaan ja työelämässä oppimisen yhä laajempi hyväksyminen osaksi prosessia.

Eroja löytyy:

- lainsäädännössä, hallinnossa ja järjestelmissä, kuten tutkintotoimikuntien ja toimielinten nimissä, yksityiskohtaisissa tehtävissä ja sopimuksissa
- käsitteissä, erityisesti opiskelijan henkilökohtaisten opiskelu- ja tutkinnon suorittamisprosessin poluissa
- järjestelmien peruslähtökohdissa: opetussuunnitelmaperusteisessa järjestelmässä korostuvat enemmän kasvattamiseen liittyvät näkökulmat ja aikuisilla osaamisen hankkimistavoista riippumattomat tutkinnon suorittamismahdollisuudet
- tutkintoa edeltävän mahdollisen koulutuksen nimikkeistö ja järjestämismallit poikkeavat toisistaan
- opetussuunnitelmaperusteisessa järjestelmässä ammattiosaamisen näytöt muodostavat keskeisen osan koko tutkinnon arvioinnista, näyttötutkintojärjestelmässä sen sijaan tutkinnossa vaadittava ammattitaito osoitetaan käytännössä kokonaan tutkintotilaisuuksissa.

Taulukkoon 8 on koottu yleisen tutkinnon suoritusprosessin rinnalle seikkoja, jotka tutkimustulosten perusteella erottavat kaksi osaamisen osoittamisen järjestelmää toisistaan.

Taulukko 8. Yleinen tutkinnon suoritusprosessi

TUTKINNON SUORITUSPROSESSI		
Yleinen tutkinnon suoritusprosessi	Opetussuunnitelmaperusteinen	Näyttötutkintoperusteinen
Ennen opintoja ja opintojen alussa		
Hakeutumisvaiheen ohjaus	Opot ja ryhmänohjaajat HOPS, mahdollinen HOJKS	Työvoimatoimisto, oppisopimus, aikuiskoulutuskeskukset jne. Henkilökohtaistaminen
Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen, hyväksiluvut; aiempi työkokemus, harrastukset ja opinnot	Työssäoppiminen ja oppilaitoksessa tapahtuva koulutus	Tutkintovastaava, opettaja Näyttötutkintomestari Työpaikalla tapahtuva ja valmistava koulutus
Henkilökohtaisen opiskelijälähtöisen ohjelman laatiminen	Opetussuunnitelman osana oleva suunnitelma ammattiosaamisen näytöistä hyväksytetään toimitelmällä	Tutkintotoimikunta tekee näyttötutkintojen järjestämissopimuksen koulutuksen järjestäjien kanssa tai tarvittaessa muiden organisaatioiden kanssa
Ennen näyttöä		
Näyttöihin valmentautuminen oppilaitoksessa ja/tai työpaikalla	Opintokokonaisuuksien opettajat valmentavat ja ohjaavat Työpaikkaohjaaja valmentaa	Valmistavan koulutuksen opettajat Työpaikan henkilöt
Näytön aikana		
Näyttö mahdollisimman todellisissa ympäristöissä ja työtehtävissä Pääasiallinen menetelmä havainnointi ja laadullinen arviointi Arviointikriteerit Opiskelija, työelämän edustaja ja opettaja arvioivat	Ammattiosaamisen näyttö Tukena kansalliset näyttöaineistot Toimitelimen hyväksymät arvioijat ja systeemit; yleensä on työpaikkaohjaaja, opettaja ja opiskelija	Näyttötutkintotilaisuudessa osoitetaan kaikki ammattitaitovaatimukset Tutkintojen järjestämissopimukset ja tutkintotoimikuntien ohjeet Yksi arvioijista näyttötutkintomestari
Lopullinen arviointi		
Arviointikeskustelu Todistus todistuksen myöntäjältä	Erikseen tutkintotodistus, jossa huomioidaan keskeisesti ammattiosaamisen näytöt ja erillinen näyttötodistus suoritetuista näytöistä	Tutkintosuorituksen jälkeen käydään arviointikeskustelu, johon osallistuu kolmikantaisesti muodostettu arviointijaryhmä ja tutkinnon suorittaja. Kolmikantaisesti muodostettu arviointijaryhmä tekee arviointiesityksen tutkinnon osittain. Tutkintotoimikunta päättää lopullisesti arvioinnista ja antaa tutkintotodistuksen.

Tutkimuksen tulosten arviointia

Kaikkea pyydettyä materiaalia ei saatu, ja syynä on mitä ilmeisimmin tutkimuksen ajankoh- ta. Uusi näyttötutkinto-opas oli juuri ilmestynyt ja oppilaitokset haastatteluiden mukaan juuri päivittivät materiaalejaan. Kirjalliset ohjeistukset noudattelivat pääsääntöisesti lain- säädäntöä ja valtakunnallisia oppaita. Eroja löytyi lähinnä siinä, miten yksityiskohtaiselle tasolle ohjeistuksia oli viety ja miten paljon vapauksia oli jätetty oppilaitos- ja alakohtaisille suunnitelmille. Ammattiosaamisen näyttöjen suhteen lähes poikkeuksetta suositeltiin käy- tettäväksi kansallisia näyttöaineistoja. Eroja on havaittavissa myös siinä, miten tarkkaan teh- tävät on määritelty eri toimijoille. Alakohtainen kirjallinen aineisto oli joissain tapauksissa hyvin sekavaa eikä käsitteistö vastannut sisältöä tai ollut muuten hallussa. Joissain tapauk- sissa valmistavan koulutuksen suunnitelmat olivat ”otsaketasolla” ja niissä käytettiin virheel- lisiä ja vanhentuneita käsitteitä mm. ”näyttökokeita” ja ”arvostelua”. Näyttötutkintojen jär- jestämissopimukset sen sijaan oli tehty usein tarkasti ohjeita noudattaen, tosin muutamissa tapauksissa oli hyväksytty hyvin minimaalisia kuvauksia. Yleensä ottaen tekniikan aloilla asiakirjat olivat hyvin ytimekkäitä.

Näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmat tehtiin tutkintokohtaisesti. Koulutuksen järjestä- jätason kirjallista yhteistä aineistoa oli vähemmän, kuitenkin muutamassa tutkitussa oppilai- toksessa strategia- ja periaatetason kuvaukset olivat löydettävissä ja ne olivat hyvin loogisia.

Ammattiosaamisen näytöissä näyttö on usein osana työssäoppimisjaksoa, ja näyttötutkin- noissa tutkintotilaisuus pyritään pitämään työssäoppimisjakson lopuksi tai osana sitä. Op- pilaitoksessa tapahtuvaan osaamisen osoittamiseen päädytään vain, jos näyttöympäristöt eivät tarjoa mahdollisuutta näyttää kaikkea osaamista. Oppilaitokset muovaavat omia toi- mintojaan työelämän käytäntöjä vastaaviksi niin, että ammattiosaamisen näytöt ja tutkin- totilaisuudet häiritsevät mahdollisimman vähän työelämää. Näyttötutkinnoissa tutkinnon suorittajalla on laajemmat mahdollisuudet valita näyttöympäristö. Sekä ammattiosaamisen näyttöihin että näyttötutkintojen järjestämiseen on koulutettu työpaikkaohjaajia. Ammat- tiosaamisen näyttöjen yhteydessä on muutamilla paikkakunnilla tullut kilpailua oppilai- tosten kesken siitä, ketkä saavat kouluttaa työpaikkaohjaajia milläkin alueella. Käytännön tasolla tämä on johtanut ristiriitoihin oppilaitosten välillä.

Ammattiosaamisen näytön suunnitteluun osallistuu opettaja, työpaikkaohjaaja sekä mah- dollisesti myös opiskelija. Näyttötutkinnon järjestämisen suunnitteluun voi osallistua use- ampia tahoja, esim. opettaja, vastuukouluttaja, työelämän edustaja, työpaikkaohjaaja sekä mahdollisesti opiskelija. Molemmista osaamisen osoittamistavassa oppilaitoksen edustaja kantaa kokonaisvastuun osaamisen osoittamisen järjestelyistä. Molemmista järjestelmissä painotetaan työelämän edustajan näkemystä osaamisen osoittamiseen liittyvissä käytännön järjestelyissä.

Ammattiosaamisen näytöissä aikaisempaa osaamista ja sen tunnistamista sekä tunnustamis- ta on tullut opettajia vastaan melko vähän ja kokemusta asiasta on vähän. Haastatteluiden mukaan tavoitteena on kuitenkin aina ottaa huomioon aikaisempi osaaminen ja tunnus- taa se. Osaamisen tunnistamista ja tunnustamista tehdään ammattiosaamisen näytöissä HOPS:ien kautta. Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen ovat oppilaitoksissa hyvin ajankohtainen asia tällä hetkellä. Dokumentoidulle osaamisen tunnustamiselle on olemas- sa oppilaitoksissa järjestelmät, joiden mukaan toimitaan. Näyttötutkinnoissa noudatetaan henkilökohtaistamismääräystä, mutta käytänteet oppilaitoksissa vaihtelevat (ks. [www.oph. fi/nayttotutkinnot](http://www.oph.fi/nayttotutkinnot) > ohjeet ja määräykset). Joissakin oppilaitoksissa noudatetaan kolmivai- heista henkilökohtaistamisen mallia, joissain on käytössä omat mallit. Henkilökohtaistami-

sen tavoite oli tutkimuksessa mukana olevissa oppilaitoksessa tuttu, mutta asiasta puhuttiin haastattelutilanteessa useilla eri käsitteillä.

Arvioinnissa on työpaikoilla tullut tutkimustulosten mukaan joitakin sekaannuksia siitä, kumman osaamisen osoittamistavan mukaan aina kulloinkin toimitaan. Käytännössä samoilla työpaikoilla on työssäoppimisjaksolla tai työssä oppimassa ammattiosaamisen näytön suorittajia ja näyttötutkinnon suorittajia. Työelämän edustajat eivät aina käytännön tilanteissa tiedä kumman osaamisen osoittamistavan suorittaja on ja siksi on syntynyt sekaannuksia, niin että on esimerkiksi käytetty väärää arviointilomakkeita henkilön arvioinnissa. Kaiken kaikkiaan oppilaitokset ovat ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen kohdalla tehneet erittäin paljon työtä, muuan muassa erilaisia lomakkeita on suunniteltu runsaasti, opettajat ovat sopeutuneet uudenaikaiseen ajatteluun osaamisen tunnustamisessa, opetussuunnitelmia ja toteuttamissuunnitelmia on kehitelty ja kokeiltu sekä arviointikäytänteet ovat muuttuneet monipuolisemmiksi. Yhdeksi keskeiseksi kehittämiskohteeksi nousi tutkimuksessa mm. laadunhallinta ja sen varmistaminen. Oppilaitoksilla ei ole systemaattisia kattavia järjestelmiä, joilla saataisiin palautetietoa molempien osaamisen osoittamistavan kehittämiseen. Palautetta käytännön toimista saavat lähinnä työpaikoilla käyvät opettajat henkilökohtaisesti ja suullisesti.

Alakohtaista tarkastelua

Kansallisissa näyttöaineistoissa eri alojen välillä löytyi eroja mm. näyttöympäristöjen kuvauksissa (ks. Taulukko 9). Kone- ja metallialalla näyttöjä on suhteellisesti vähiten suositeltu toteutettavan vain työssäoppimispaikassa. Useimmiten alalla näyttöympäristöksi todetaan kelpaavan joko työssäoppimispaikan tai oppilaitoksen työtilat. Näyttöympäristön kuvauksissa erityistä huomiota kiinnitetään laite- ja ohjelmistokantoihin.

Kone- ja metallialan näyttöjen kuvaukset ovat myös yksityiskohtaisempia kuin muilla aloilla. Toisaalta eri aloilla löytyy vaihtelua eri opintokokonaisuuksien kuvauksissa riippuen opintokokonaisuuksien sisällön luonteesta. Seuraavassa ensin esimerkki kone- ja metallialouden ja sitten maatalousalan kansallisten näyttöaineistojen näyttöjen kuvauksista:

”...ensin laaditaan työpiirustuksesta työsuunnitelma. Ohjelmointi tehdään työsuunnitelmasta CAM-ohjelmalla varustetulla työasemalla tai rataohjauksella varustetulla NC-työstökoneella manuaalisena, NV-grafiikka- tai CAM-ohjelmointina...opiskelija määrittää nollapisteen paikan, samoin nollapisteen paikan työstökoneessa ”(Kone- ja metallialan perustutkinto, kansallinen Työvälinetekniikka 20 ov).

”Näytöissä opiskelija tekee vuodenaikaan ja tuotantosuuntaan liittyviä maatalon töitä käyttäen maatalon koneita ja laitteita...opiskelija esimerkiksi tekee tavallisimpia maatalon kasvinviljelytöitä, hoitaa kotieläimiä ja huolehtii tuotantotilojen siisteydestä ja järjestyksestä, osallistuu maatalolla tapahtuvaan uudis- ja korjausrakentamiseen, tekee metsänhoitotöitä moottori- ja raivaussahaa käyttäen sekä osallistuu metsänhoitoon ja ympäristösuunnitteluun” (Maatalousalan perustutkinto, kansallinen näyttöaineisto, Yrittäminen maaseutu-ympäristössä 20 ov).

Liiketaloudessa, maataloudessa sekä kotitalous- ja kuluttajapalveluissa näytöt suositellaan suoritettavan useammin työssäoppimispaikoilla. Hiusalalla kaikissa näyttöympäristöjen kuvauksissa suositus oli joko työssäoppimispaikassa tai oppilaitoksessa. Hiusalun perustutkinnon mahdollisia näyttöympäristöjä on mainittu kansallisessa näyttöaineistossa useita.

”Näyttöympäristönä voi olla hiusalan yritys, oppilaitoksen parturi-kampaamo, tavaratalon hius- ja kosmetiikkaosasto, messuosasto, hiusalan tapahtuma, erilaiset terveysterveyden- ja sosiaalialan hoitoyksiköt, esim. sairaala, vanhusten hoitokoti tms.”. (Hiusalan perustutkinto, kansallinen näyttöaineisto, Kosmeettinen hoitaminen, 10 ov).

Ammattiosaamisen näytöissä viitattiin opiskelijälähtöisiin yksilöllisiin ratkaisuihin mm. näyttöjen kuvausten yhteydessä ja joissain tapauksissa esimerkiksi osanäyttöjen kautta tähän on mahdollisuus. Esimerkiksi maatilatalouden perustutkinnon näyttökuvaukset sisältävät runsaasti näyttöesimerkkejä, jotka tarjoavat hyvinkin erilaisia mahdollisuuksia näyttöjen suorittamiseen esimerkiksi näyttöpaikan suhteen. Näyttötutkintojen kohdalla vastaavaa vertailua ei pystytty tekemään oppilaitoskohtaisten aineistojen hajanaisuuden vuoksi.

Taulukko 9. Alakohtaisia eroja kansallisissa näyttöaineistoissa ammattiosaamisen näyttöjen näyttöympäristöjen kuvauksissa.

	Maatilatalous	Liiketalous	Kone- ja metalliala (valmistustekniikka)	Kotitalous- ja kuluttajapalvelut	Hiusala
Näytöt oppilaitoksessa	-	-	3	-	-
Näytöt työssäoppimis- paikassa	15	8	1	7	-
Näytöt työssäoppimis- paikassa tai oppilaitoksessa	4	3	22	1	6
Näyttöjen lukumäärä yhteensä	19	11	26	8	6

Tutkimus tehtiin oppilaitoksien ja oppilaitosten keskeisten toimijoiden näkökulmasta, joilla on kokemusta ja näkemystä ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen käytännön toiminnasta. Tutkimusmenetelmä tuotti vastauksen siihen, mitkä ovat yhtäläisyydet ja erot kahden erilaisen osaamisen osoittamistavan välillä. Jos kaikki haastateltavat olisivat olleet vain toisen järjestelmän edustajia, olisi kuva toimijoiden käytänteistä todennäköisesti ollut tarkempi, mutta se ei olisi vastannut todellisuutta. Suurimmassa osassa aineistoon kuuluvista organisaatiotyypeistä on kaksi eri järjestelmää, jotka toimivat rinnan. Tutkimusaineiston suhteen päästiin tavoitteeseen eli aineistoksi saatiin suhteellisen laaja ja kattava aineisto tutkimukseen valituista aloista. Kirjallinen aineisto ja sen erilaiset dokumentit toivat näkyvästi esiin tämänhetkisen ideaalin tilanteen, johon oppilaitoksien toiminnassa pyritään, ja haastatteluaineisto teki näkyväksi ne käytännöt, joita toimijat tällä hetkellä toteuttavat. Kaikilta osin nämä eivät olleet yhteneväiset.

6. POHDINTA

Tutkimustulosten perusteella vaikuttaa siltä, että vaikka kahdessa järjestelmässä on tällä hetkellä paljon erilaisia käytänteitä, on mahdollista hahmottaa ammattitaidon osoittamisen ja siihen valmistautumisen prosessi, joka on kuvattavissa yhteisillä ammatin oppimisen käsitteillä ja logiikalla. Opiskelijan olemassa olevan osaamisen pohjalle tulisi suunnitella henkilökohtaisia oppimispolkuja, joiden tavoitteet olisivat kuitenkin yhtenevät yleisten tavoitteiden kanssa. Poluilla toimitaan tilanteesta riippuen enemmän tai vähemmän työpaikkojen kanssa yhteistyössä. Osaaminen osoitetaan mahdollisimman aidoissa tilanteissa ja se arvioidaan yhteistyössä työelämän sekä koulutuksen järjestäjän kanssa. Tulosten yhteenveto-osaan koottu taulukko on muodostettu tutkimustulosten ja yleisten ammattitaidon oppimiseen liittyvien käsitysten pohjalta. Tällä hetkellä käsite-erot aiheutuvat eniten lainsäädännöstä ja hallinnollisista järjestelmistä.

Toki ammatillisella aikuiskoulutuksella ja ammatillisella koulutuksella on omat erilaiset lähtökohtansa. Tutkimustulosten perusteella vaikuttaa siltä, että ammattiosaamisen näytöt opetussuunnitelmaperusteisen ja näyttötutkinnot aikuisten ammatillisen koulutuksen uudistajina ovat ratkaisuja, joihin ollaan pääsääntöisesti tyytyväisiä. Tosin myös paljon kritiikkiäkin tulokset tuovat esille, osa siitä saa tukea aiemmista raporteista. Raivolan ym. (2006, 181) mukaan aikuisten ammatillinen koulutus on monimuotoista ja koostuu palasista, jotka eivät muodosta aukotonta ja johdonmukaista järjestelmää. Tässä joustavuudessa ja monimuotoisuudessa on vahvuutensa, jonka avulla se pystyy palvelemaan työelämän muuttuvia tarpeita. Toisaalta, vaikka näyttötutkinnot ja ammattiosaamisen näytöt ovat tervetullut järjestelmä uudistus ja vaikka oppisopimuskoulutuksen yleistymisen aikuiskoulutuksessakin mahdollistaa aikuisten kokemusten hyödyntämisen koulutusprosesseissa, menettelyihin liittyy staattisuuden vaara – kuten kaikkeen pelkästään omasta ja toisen kokemuksesta oppimiseen (Raivola ym. 2006, 172). Ammattiosaamisen näyttöjen merkitys koko opetussuunnitelmaperusteisen järjestelmän uudistajana on erilainen kuin aikanaan näyttötutkintojärjestelmän aikuiskoulutuksessa. Edelleen opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa opiskelijat haakeutuvat ammatillisen peruskoulutuksen koulutusohjelmiin, joissa suurin osa opiskelusta tapahtuu useimmiten oppilaitoksessa huolimatta lisääntyneestä työssäoppimisen määrästä.

Tämä tutkimus ajoittuu vaiheeseen, jossa ensimmäiset ammattiosaamisen näytöt olivat takana, mutta kokemuksia niistä oli kertynyt suhteellisen vähän. Pilottivaiheesta on runsaasti kokemusta eri aloilla ja monissa oppilaitoksissa. Laki ammattiosaamisen näytöistä astui voimaan tammikuussa 2006, ja syksyllä 2006 aloittaneiden opiskelijoiden opetussuunnitelmiin näytöt oli määrä suunnitella. Ensimmäisten tutkimustulosten mukaan erityisesti opiskelijat ovat ottaneet ammattiosaamisen näytöt hyvin vastaan, mutta myös sekä opettajat että työelämän edustajat. Ammattiosaamisen näytöt vaikuttavat olevan opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa menetelmä, joka lähentää teoriaa ja käytäntöä toisiinsa. Todelliseen osaamiseen perustuvana se myös motivoi opiskelijoita.

Oppilaitosten käyttöön tarkoitettu näyttötutkinto-opas päivitettiin kesällä 2007, samaan aikaan kuin tutkimusaineisto kerättiin. Ammatillisen aikuiskoulutuksen erityisenä haasteena on ollut koko sen olemassaolon ajan saada opinnot opiskelijalähtöiseksi siten, että ammattitaidon hankkimistavasta riippumatta aikuiset voisivat tutkinnon suorittaa. Tähän keinoksi kehitettiin käsite henkilökohtaistaminen, joka oli myös vuosia kestäneen AiHe-projektin tavoite. Henkilökohtaistamismääräys astui voimaan vuonna 2006 (Opetushalli-

tuksen määräys 43/011/2006). Tällä hetkellä molempien järjestelmien toimijoita yhdistää velvoite tunnistaa ja tunnustaa opiskelijoiden aikaisempaa osaamista. Haasteena on jo nyt ja tulevaisuudessa se, kuinka tunnustaminen tehdään sujuvasti ja joustavasti.

Tutkimuksen ajankohta lienee yksi selittävä tekijä sille, miksi säädökset ja niiden käsitteet eivät ole vielä ajaneet itseään läpi etenkin näyttötutkintojen järjestämisen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Osa oppilaitoksesta ei ollut vielä päivittänyt näyttötutkintojen järjestämiseen liittyviä sopimuksiaan, suunnitelmiaan ja muita kirjallisia dokumenttejaan. Sekä näyttötutkinnoista että ammattiosaamisen näytöistä vastaavat asiantuntijat eivät käytä haastatteluissa hallinnollista vaan hyvin käytännönläheistä kieltä. Jopa oppilaitosten verkkosivuilla ja koulutusessitteiden teksteissä käytettiin virheellisiä tai vanhentuneita käsitteitä, puhuttiin esimerkiksi näyttökokeista ja arvostelusta.

Ammatillisessa peruskoulutuksessa opettajien käyttämä käsitemaailma on lähempänä säädöksissä käytettävää terminologiaa. Mittava ESR-pilotointi ja kansalliset näyttöaineistot toimivat lähes yksinomaan pohjana koulutuksen järjestäjien ja eri alojen käytännön toteutuksissa. Näyttötutkintojärjestelmästä koettujen kokemusten koetaan sekä edistäneen että haitanneen suunnittelua. Ammattiosaamisen näyttöjen kohdalla voidaan puhua vasta järjestelmän käynnistysvaiheen kokemuksista. Etenkin tekniikan ja liikenteen alalla erityisesti työelämässä tehtävät ammattiosaamisen näytöt ovat vasta tulossa, koska niitä ei ensimmäisen vuoden opiskelijoilla useinkaan ole.

Työelämän näkökulmasta asia on erityisen haasteellinen. Työelämän koetaan asiatasolla ymmärtäneen hyvin näyttöihin perustuvan koulutuksen merkityksen. Tässäkin tutkimuksessa haastateltavat lähinnä kiittelivät työelämän aktiivisuutta. Tässä ja aiemmissa tutkimuksissa on tullut esille opetusalan hallinnollisen kielen ongelmallisuus. Koulutuksen imagon kannaltakin voi olla kyseenalaista käsitteiden tasolla tapahtuva pohdiskelu. Jos työelämäyhteistyöhön perustuvia koulutusmalleja käytetään, tulisi puhua heidän kanssaan ymmärrettävää kieltä ja harkita tarkoin, mitkä termit on välttämättä muutettava. Tällä hetkellä työelämän koetaan olevan sekaisin eri järjestelmien kanssa erityisesti sen terminologian osalta. Työelämän näkökulmasta ammattiosaamisen näyttö ja tutkintotilaisuus voi näyttää hyvin samankaltaiselta. Asiakaspalvelun ”näytössä” opiskelija palvelee asiakasta, oli hän tutkintotilaisuudessa tai ammattiosaamisen näytössä. Tässä tutkimuksessa saatu tutkimustieto ei ole ristiriidassa Ammattiosaamisen näytöt käyttöön -oppaan (2006) taulukon 1. kanssa. Tämän tutkimuksen esiin nostamat asiat ovat käytännön toimijoiden kokemuksia ja näkemyksiä kahdesta erilaisesta osaamisen osoittamistavasta.

Ammattiosaamisen näytöissä byrokraattisuutta pidetään pienempänä kuin näyttötutkintotilaisuuksien järjestämisessä. Etenkin pienille koulutuksen järjestäjille muutaman opiskelijan näyttötutkintojen järjestäminen aiheuttaa suhteettoman suuren työn. Tutkintotoimikuntien toimintaa kritisoitiin, toisaalta myös toimielimen roolia kovasti pohdittiin. Nyt koulutuksen järjestäjillä on omat yhteistyöelimensä ammatillisessa aikuiskoulutuksessa ja ammatillisessa peruskoulutuksessa. Tutkintotoimikunnat ovat yleensä valtakunnallisia ja toimielimet alueellisia. Tosin pienillä aloilla toimielimiä ollaan rakentamassa myös valtakunnallisesti.

Tulevaisuuden kehittämissuuntina ammatillisessa peruskoulutuksessa nähdään työssäoppimisen määrän ja laadun vahvistuminen, henkilökohtaisten oppimispolkujen kehittäminen ja tutkinnon osien suorittaminen sekä joustavuus monialaiseen suuntaan. Tavoitteet lähenevät aikuiskoulutuksen kehityssuuntia, jossa edelleen kehitetään asiakaslähtöisiä tie-

to-, neuvonta- ja ohjauspalveluja sekä kehitetään osaamisen tunnistamista. Ammatillisten perustutkintojen todetaan olevan ensisijaisesti työmarkkinoille, toimialalle tai ammattiin tulotutkintoja, joiden tehtävänä on tuottaa työelämään siirtymisen edellyttämä ammattitaito- ja pätevyys. Ammatillisten perustutkintojen suorittamismahdollisuuksia on tarpeen monipuolistaa. Osaamistarpeisiin voidaan vastata myös osatutkinnoilla silloin, kun se on tarkoituksenmukaista elinkeino- ja muun työelämän ja yksilön kannalta. (Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2007). Tämän tutkimuksen tulokset tukevat koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman tekstiä ja tuovat mielenkiintoisia näkymiä myös tähän kahden järjestelmän erilaisuuden tarkasteluunkin.

Tutkimuksen pohjaksi oli melko vaikea löytää tutkittua tietoa, joihin saatuja tuloksia olisi voitu vertailla. Joidenkin asioiden kohdalla vertailutietoa oli vaikea saada tai sitä ei ole kootusti olemassa. Tämä tuli erityisesti esiin näyttötutkintojen liittyvän tutkimustiedon kohdalla. Tällä hetkellä on olemassa ohjeistuksia ja oppaita ammattiosaamisen näyttöjen sekä näyttötutkintojen toteutuksille, mutta tutkittua tietoa edellä mainittujen toteutusten kokemuksista on niukalti saatavissa (vrt. Haltia 2007). Tutkimuksessa nousikin esille paljon jatkotutkimusaiheita, mm. se, kuinka työelämä kokee ja näkee ammattiosaamisen näyttötöpaikoilla, mitkä ovat opiskelijoiden ja tutkinnon suorittajien kokemukset, miten työpaikkaohjaajat ja arvioijat ovat ottaneet vastaan kaksi erilaista osaamisen osoittamistapaa sekä millaisia todellisia kuluja syntyy kahdesta erilaisesta osaamisen osoittamistavasta työelämälle ja oppilaitoksille. Lisäksi yksilöllisten oppimispolkujen ja henkilökohtaistamisen toteuttamisen tutkiminen opiskelijan näkökulmasta toisi lisätietoja asiaan ja kehittäisi käytäntöjä edelleen.

LÄHDELUETTELO

- Ammattiosaamisen näytöt käyttöön 2006. Opas. Opetushallitus.
- Ammattitutkintoasetus (308/1994).
- Ammattitutkintolaki (306/1994).
- Asetus ammattioppilaitoksista (491/1987).
- Asetus ammatillisesta koulutuksesta (811/1998).
- Asetus ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (812/1998).
- Asetus ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen muuttamisesta (603/2005).
- Asetus ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun asetuksen muuttamisesta (1202/2005).
- ”The Copenhagen Declaration”. Declaration of the European Ministers of Vocational Education and Training, and the European Commission. Convened in Copenhagen on 29 and 30 November 2002.
- Eerola, T. & Majuri, M. 2006. Työelämäyhteistyön haasteet ja mahdollisuudet. Selvitys ammatillisen peruskoulutuksen työelämäyhteistyöstä. Opetushallitus.
- Hakala, R. 2006. Ammattiosaamisen näyttöjen vaikutus opetusjärjestelyihin – vain hyviä ajatuksia vai todellista toiminnan muutosta? Opetushallitus.
- Hakala, R. 2007. Ammattiosaamisen näyttöjen vaikutus opettajan ja työpaikkaohjaajan työkuvaan. Opetushallitus.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle ammattitutkintoja koskevaksi lainsäädännöksi (HE 286/1993).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 86/1997).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi ammatillisesta koulutuksesta annetun lain ja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 16 §:n muuttamisesta (HE 41/2005).
- Haltia, P. 2007. Faces and Phases of Personalisation in Vocational Adult Education and Qualifications. Paper presented at ECER 2007, Ghent, Belgium, 19 – 21 September 2007.
- Henkilökohtaistaminen näyttötutkinnoissa – välineitä näyttötutkintoprosessin toimijoille. AiHe – projekti. Opetushallitus 2007.
- Jussila, A., Paavola, A. & Mahlamäki-Kultanen, S. 2008. Ammattiosaamisen näytöt – kokemuksia ensimmäiseltä kierrokselta. Opetushallitus.

Koulutus ja tutkimus 1999–2004. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriö.
Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (631/1998).

Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain muuttamisesta 1013/2005.

Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998).

Laki ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta 601/2005.

Laki ammatillisista oppilaitoksista annetun lain muuttamisesta (307/1994).

Nyysölä, N. 2006. Kokeiluista todelliseen kehittämiseen. Näyttöpilotti- ja näyttöaineisto-
projektien toimintaa vuosina 2000 – 2005 kuvaava loppuraportti. Opetushallitus.

Näyttötutkintojärjestelmän kokonaisarviointi 2007. Yrjölä, P, Ansaharju, J. Haltia, P., Jaakola, R., Järvinen, A., Lamminranta T., Taalas, M. Opetushallitus. Arviointi 12/2000.
Näyttötutkinto-opas 2007. Näyttötutkinnon järjestäjien ja tutkintotoimikuntien käyttöön.
Opetushallitus.

Raivola, R. 2007. Näyttötutkintojärjestelmä arvioinnin kohteena. Lähde liikkeelle, ammatillisten tutkintojen tiedotuslehti. Syksy 2007.

Raivola, R., Heikkinen, A., Kauppi, A., Nuotio, P., Oulasvirta, L., Rinne, R., Kamppi, P.,
Silvennoinen, H. 2007. Aikuisten opiskelumahdollisuudet ja järjestäjäverkko toisen asteen
ammatillisessa koulutuksessa. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 15 . Jyväskylä.

Rikkinen, A. (toim.), 2006. Henkilökohtaistamisen hyvät käytännöt, mallit ja mekanismit.
Helsinki. Opetushallitus.

Spangar, T., Jokinen, E. Aikuisopiskelun henkilökohtaistamisesta aikuiskoulutuksen henki-
lökohtaistamiseen. AiHe-projektin kokonaisarvioinnin loppuraportti.

Työpaikkaohjaajien koulutusohjelman perusteet, 2 opintoviikkoa. Opetushallituksen mo-
niste 2/2004.

Vehviläinen, J. 2004. Ammattiosaamisen näyttöjen vaikutukset ammatillisen koulutuksen
laatuun. Opetushallitus.

Määräykset

Henkilökohtaistaminen (OPH:n määräys 43/011/2006).

Näyttötutkinnon perusteet (OPH:n määräykset).

Ohje

OPH:n ohje näyttötutkintojen järjestämissopimuksista (2/440/2006).

Hyvä ammatillisen koulutuksen asiantuntija

AMMATTIOSAAMISEN NÄYTTÖJÄ JA NÄYTTÖTUTKINTOJA KOSKEVAT TUTKIMUKSET

Opetushallitus on tilannut HAMK Ammatilliselta opettajakorkeakoululta kaksi tutkimusta. Tutkimuksissa on tarkoituksena selvittää mikä on ammatillisen peruskoulutuksen ammattiosaamisen näyttöjen tämän hetkinen tilanne sekä vertailla ammattiosaamisen näyttöjä ja näyttötutkintoja toisiinsa. Tutkimukset valmistuvat vuoden vaihteessa, jonka jälkeen tulokset ovat luettavissa Opetushallituksen www-sivuilta. Tutkimuksen onnistumiseksi pyydämme teitä lähettämään liitteenä olevan materiaalilistan mukaiset asiakirjat. Asiakirjojen käsittely on luottamuksellista. Jatkossa otamme yhteyttä valittuihin oppilaitoksiin mahdollisen kyselyn/haastattelun toteuttamiseksi.

Pyydämme teitä toimittamaan aineiston kehittämissihteerin Pia Nurmelle 17.9.2007 mennessä. Aineiston voi toimittaa sähköisenä tai tulosteina osoitteisiin:

hamk.aineisto@hamk.fi
tai
HAMK Ammatillinen opettajakorkeakoulu / Pia Nurmi
PL 182, 13101 HÄMEENLINNA

Opetushallituksen puolesta tutkimuksen johtajana ja ohjaajana toimii projektikoordinaattori Matti Kurikka ja HAMK Ammatillisen opettajakorkeakoulun puolesta johtaja, dosentti Seija Mahlamäki-Kultanen.

Aineistoon liittyvissä kysymyksissä teitä auttavat:
Lehtori Ari Jussila, puh. 040 7225 430 tai ari.jussila@hamk.fi ja
Lehtori Alpo Paavola, puh. 040 8493 731 tai alpo.paavola@hamk.fi

Yhteistyöstä etukäteen kiittäen

Seija Mahlamäki-Kultanen
johtaja, dosentti

LIITE Materiaalilista

JAKELU 40 Ammatillisen koulutuksen järjestäjää

MATERIAALILISTA

1. Oppilaitoskohtaiset opetussuunnitelmat, yhteinen osa
Jos alla luetellut osat ovat erillisiä, niin pyydämme liittämään ne mukaan
 - Opiskelijan arvioinnin ja ammattiosaamisen näyttöjen toteuttamisen periaatteet
 - Työssäoppimisen järjestämisen periaatteita ja menettelytapoja
 - Henkilökohtaisten opiskelusuunnitelmien laadintaperiaatteet
 - Osaamisen tunnustamisen periaatteet
 - Erityisopetuksen ja siihen liittyvien tukipalveluiden järjestämisen periaatteet
 - Itsearvioinnin toteuttamissuunnitelma.
2. Opetussuunnitelman, tutkintokohtaiset osat
Jos alla luetellut osat ovat erillisiä, niin pyydämme liittämään ne mukaan.
 - Suunnitelma ammattiosaamisen näyttöjen toteuttamisesta ja arvioinnista
 - Opiskelijan arvioinnin toteuttamissuunnitelma.
3. Koulutuksen järjestäjän tai oppilaitosten työelämäyhteistyöhön liittyviä dokumentteja, kuten esimerkiksi
 - Sitä ohjaavat päätökset ja ohjeet
 - Sopimuslomakkeet
 - Ammatillisten neuvottelukuntien nimeäminen.
4. Toimielimen/elimien (L 601/2005 25 a §) asettamiseen liittyviä asiakirjoja ja päätöksiä, joista selviää (esim. nimeämispäätös)
 - Toimielimen/elimien
 - o lukumäärä
 - o kokoonpano (nimet, tehtävä ja edustus)
 - o asettamispäivä
 - o tehtävät
 - Mahdollisia toimielimen/elimien muodostamiseen liittyviä asiakirjoja
5. Työssäoppimiseen ja ammattiosaamisen näyttöjen toteutukseen (esim. suunnittelu, ohjaus, arviointi, prosessi) liittyvät oppaat ja ohjeet (sekä oppilaitoksen yhteiset että alakohtaiset)
 - Opiskelijoille
 - Opettajille
 - Työelämän edustajille (kuten työpaikkaohjaaja)
 - Toimielimelle
6. Muu mahdollinen työssäoppimiseen ja ammattiosaamisen näyttöjen toteutukseen liittyvä materiaali kuten
 - Käytössä olevat lomakkeet
 - Verkkomateriaali (linkkinä)

Vastaukseen toivomme liitettävän seuraavat tiedot

- Koulutuksen järjestäjän nimi
- Oppilaitoksen/oppilaitosten nimi
- Kokonaisopiskelijamäärä/opiskelijamäärät koulutusaloittain
- Materiaalin kerääjän yhteystiedot

Aineisto toimitetaan 17.9.2007 mennessä sähköisenä tai tulosteina osoitteisiin

hamk.aineisto@hamk.fi tai
HAMK Ammatillinen opettajakorkeakoulu / Pia Nurmi, PL 182,
13101 HÄMEENLINNA

HAASTATTELU TEEMAT**Ammattiosaamisen näytöistä vastaavat**

Haastateltavan nimi

Organisaatio ja asema

A. Ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelu

1. Miten ammattiosaamisen näytöt käytännössä suunnitellaan?
 - kuinka paljon ammattiosaamisen näyttöjä tapahtuu oppilaitoksessa ja paljonko työelämässä? Määrät?
 - onko oppilaitoksen ulkopuolisilla ammattiosaamisen näyttöpaikoilla kriteereitä? Millaiset?
 - millaisia ammattiosaamisen näyttöjä tehdään oppilaitoksella ja millaisia työelämässä? Poikkeavatko ne toisistaan?
 - kuinka perehdytätte työelämän edustajat ammattiosaamisen näyttöihin ja tehtäviin?
 - ketkä osallistuvat ammattiosaamisen näyttöjen suunnitteluun ja miten?
 - eri osapuolien roolit ja tehtävät
 - miten näyttöpaikat sovitaan?
 - ovatko ammattiosaamisen näytöt osana työssäoppimisjaksoja ja tapahtuvatko ne mahdollisesti ne työssäoppimispaikoissa?
2. Osaaminen ja yksilöllistäminen ammattiosaamisen näytöissä
 - miten ammattiosaamisen näyttöihin valmennetaan ja kuinka mahdollinen aikaisempi osaaminen otetaan huomioon?

B. Ammattiosaamisen näytön arviointi

3. Miten ammattiosaamisen näytönarviointi käytännössä toteutuu?
 - mitä arviointimenetelmiä käytätte?
 - mitkä eri arvioitsijat osallistuvat arviointiin?
 - miten arviointikeskustelut toteutetaan? Millaisia kokemuksia on arviointikeskusteluista?
4. Arviointimateriaalin dokumentointi, miten sen teette?

C. Ammattiosaamisen näyttöjen kehittäminen

5. Mitä hyvää on ammattiosaamisen näytöissä?
6. Mitä kehitettävää olisi ammattiosaamisen näytöissä?
7. Millaista palautetta olette saaneet ammattiosaamisen näytöistä työelämästä?
Kuinka keräätte palautetta ammattiosaamisen näytöistä työelämältä?
8. Mitä mieltä olette näyttötutkinnoista?
9. Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä näissä ammatillisen osaamisen osoittamistavoissa on?
(Näyttötutkinto ja ammattiosaamisen näyttö)
10. Miten koette näiden kahden ammatillisen osaamisen erilaiset osoittamistavan erot?
11. Miten toimitilin tukee omaa työtänne?
12. Terveiset päättäjille, esim. toimielimelle, tutkintotoimikunnalle, Opetushallitukselle, oppilaitosjohdolle, työelämälle yms.

HAASTATTELUTEEMAT**Tutkintovastaavat**

Haastateltavan nimi
Organisaatio ja asema

A. Näyttötutkinnon suunnittelu

1. Miten tutkintotilaisuudet (näytöt) käytännössä järjestetään?
 - kuinka paljon tutkintotilaisuuksia järjestetään oppilaitoksessa ja paljonko työelämässä? Määrät?
 - miten valitaan näyttöympäristö?
 - mitkä ovat näyttöympäristöjen valintakriteerit?
 - poikkeavatko oppilaitoksen tiloissa järjestetyt tutkintotilaisuudet työpaikoilla järjestettävistä tutkintotilaisuuksista?
 - kuinka perehdytätte työelämän arvioijat (työelämän ja työnantaja-arvioijat) tehtävään?
 - ketkä osallistuvat tutkintotilaisuuksien suunnitteluun ja miten?
 - mitkä ovat näyttötutkintojen järjestämiseen osallistuvien toimijoiden tehtävät ja työnjako?
 - miten näyttöpaikat sovitaan? (esim. opiskelijan sopima, opettajan sopima)
 - milloin (ajankohdat) tutkinnon suorittajalla on mahdollisuus osoittaa ammattaitonsa tutkintotilaisuuksissa?
2. Osaaminen ja henkilökohtaistaminen näyttötutkinnoissa
 - miten näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen, tutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistaminen toteutetaan?
 - miten henkilökohtaistamisen toteuttamisen työnjaosta sovitaan eri toimijoiden kesken (mm. koulutuksen järjestäjä, tutkinnon järjestäjät, koulutuksen hankkijat, tutkinnon hankkijat, työpaikan/työssäoppimispaikan edustajat)?
 - miten näyttötutkintoon valmistava koulutus/tarvittavan ammattitaidon hankkiminen järjestetään?

B. Näyttötutkinnon arviointi

3. Miten tutkintasuoritusten arviointi, arviointiaineiston kerääminen ja kolmikantaisen arviointiesityksen tekeminen käytännössä toteutetaan?
 - mitä arviointimenetelmiä käytätte?
 - Miten kolmikantaisen edustajat osallistuvat arviointiin? Miten heidän työnjaostaan sovitaan?
 - miten arviointikeskustelut toteutetaan? Miten päädytään kolmikantaiseen arviointiesitykseen?
4. Mikä on arviointiaineisto?

C. Näyttötutkintojen kehittäminen

5. Mitä hyvää on näyttötutkintojärjestelmässä?
6. Missä olisi kehitettävää näyttötutkintojärjestelmässä?
7. Millaista palautetta olette saaneet näyttötutkinnoista työelämästä? Kuinka keräätte palautetta näyttötutkinnoista työelämältä?
8. Mitä mieltä olette ammattiosaamisen näyttöistä?
9. Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä näissä ammatillisen osaamisen osoittamistavoissa on? (Näyttötutkinto ja ammattiosaamisen näyttö)
10. Miten koette näiden kahden ammatillisen osaamisen erilaiset osoittamistavan erot?
11. Miten tutkintotoimikunta tukee omaa työtänne?
12. Terveiset päättäjille, esim. tutkintotoimikunnalle, Opetushallitukselle, oppilaitosjohdolle, työelämälle yms.

HAASTATTELUTEEMAT**Johtajat**

Haastateltavan nimi
Organisaatio ja asema

1. Mitä hyvää on ammattiosaamisen näytöissä?
2. Mitä hyvää on näyttötutkinnoissa?
3. Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä ammatillisen osoittamistavoissa on? (näyttötutkinto ja ammattiosaamisen näytöt)
4. Miten ammattiosaamisen näyttöjen toiminta on organisoitu ja kuinka se toimii?
 - Millainen ajattelu on toiminnan taustalla?
 - Ketä kaikkia toimintaa osallistuu?
 - Miten arvioidaan omaa toimintaa?
 - Miten johdetaan ammattiosaamisen näyttöjen toimintaa?
 - Millaista on toimielimen toiminta?
5. Miten näyttötutkintotoiminta on organisoitu ja kuinka se toimii?
 - Millainen ajattelu on toiminnan taustalla?
 - Ketä kaikkia toimintaan osallistuu?
 - Miten arvioidaan omaa toimintaa?
 - Miten johdetaan?
 - Millaista on tutkintotoimikuntien toiminta?
6. Mitä ammattiosaamisen näytöt ja näyttötutkinnot ovat tuoneet ammattiin
A) oppimisen pedagogiikan ja B) johtamiseen?
7. Mitä synergiaetuja on saavutettavissa ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkin-
tojen toiminnassa?
8. Mitä opittavaa järjestelmillä on toisistaan? Mitä kehitettävää näette nykyisissä jär-
jestelmissä?
9. Terveisiä

OPETUSHALLITUS

Opetushallitus/kirjasto
PL 380
00531 Helsinki
puhelinvaihte (09) 774 775
faksi (09) 774 7 7865
www.edu.fi/julkaisut

Euroopan sosiaalirahasto, ESR,
edistää työllisyyden kehittämistä
tukemalla työllistettävyyttä,
yrittäjyyttä, sopeutumiskykyä
ja tasa-arvoa sekä investoimalla
henkilöresursseihin.

ISBN 978-952-13-3595-2

9 789521 335952